

BIBLIOTHECA
UNIVERSITATIS
ZAGREBENSIS

7172-7173

Augustianie

73

7172—7173

AUG.

AU
Pe
P.

DE ARTE
RHETORICA

LIBRI QVINQUE,

Lectissimis veterum
AUCTORUM ÆTATIS AURÆ,
Perpetuisque Exemplis Illustrati;

AUCTORE

P. DOMINICO DECOLONIA

Societatis JESU

PRESBYTERO

LUBLINI

Typis Collegii Soc. JESU Annō.

MDCCLIV.

Aug. 7172

~~1967~~ Jao

1967 D 189 ST. DC. 1

A

Recep
blis v
torica
mis t
m fon
m, Qu
rum, K
empla
et sum
a legi
s aurea
to ve
ue, no
m spe
omni
s, &
nec
fore

A U C T O R L E C T O R I

Receptis paucis brevibusque, exemplis vero bene multis constat hæc Artistorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum Latinorumque Rhetorum fontibus; Aristotelem dico, Cicero, Quintilianum, Demetrium Phalarium, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetua, summo studio, singularique diligentia selegimus ferè ex elegantissimis et aurea Scriptoribus. Atque hoc ex merito veterum exemplorum delectu, conque, nostrum hunc qualemcumque laborem speramus posse commendari, si cetera omnia desunt; illumque etiam potius, et uanis hominibus nec inutili, nec injucundum, hoc saltem nomine fore confidimus.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore, nel Libro intitolato: *De Arte Rhetorica Libri quinque. Autore P. Dominico Decolonia Societatis JESU*, non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 10. Febbraro 1731. M. V.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Rif.

(Zan Piero Pasqualigo Rif.

Agostino Galaldini Segr.

ELE-

Cerv
Pelle
Impl
Sed
ho
Non
Vide
invol

(a)
(b)

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM De Fabula.

Quid est Fabula?

R. est Oratio falsa veritatem effingens.
Talis est apud Horatium (a) elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversus cervum implorantis.

Cervus equū, pugna melior, comūnib9 herbis.
Pellebat; donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frānumque recepit.
Sed postquam victor (b) violens, discessit ab-
hoste,

Non equitem dorso, non frāvum depulit ore.
Vide quā solerter Horatius sub illis Fabulæ
involucris, & quasi integumentis, verum ac re

A 3

Etym

(a) Epist. 10. Lib. 1.

(b) Violens pro violentus, vox parvū usitata.

Cū nos doceat; & nos repente à levi illa in specie narratiuncula, ad veritatem traducat, tribus illis qui sequuntur versibus;

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus,
atque

Serviet æternum, quia parvò ne sciet uti.?

§. I. De variis Fabularum generibus.

Quot sunt genera Fabularum?

R. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophista, qui Rhetoricæ exercitationes seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyro-nibus admodum utilis, nobis scripto reliquere. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De Fabula rationali, sive Parabola.

Quid est Fabula Rationalis, seu Parabola?

R. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictū, vel factū quidpiam, quod tamen re ipsa neque dictum fuit, neque factum, sed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite & Inope, de Filio Prodigo, aliæque, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat; (a). *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra

Pagina;

(a) *Math. 14.*

Pagina; tum ut se ad rudem populi captum accommodaret, tum etiam imprimis, ut serviret Palæstinorū moribus, ac consuetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanarunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hîc offero.

Æsopus, & petulans.

(a) Æsopo quidam petulans lapidem impegerat, (dedit.

Tanto: (b) inquit, melior; assem deinde illi sic profecutus: plus non habeo mehercule: Sed unde accipere possis, monstrabo tibi. Venit ecce dives, & potens: hujc similiter Impinge lapidem, & dignum accipies præmiū, Perivasus ille fecit, quod monitus fuit, Sed spes fefellit impudentem audaciam; Comprehensus neque pœnas persolvit cruce.

§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.

Quid est Fabula Moralis, seu Apologus?

R. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominū informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicae*; non quod Æsopum auctorem habeant, ut vulgus existimat, cum longissimè ante Æsopi

A 4.

tempora

(a) Lib. 3. Fab. 5. (b) Inquit Æsopus.

tempora (a) ab Homero, (b) & Hesiodo fuerint usurpata; sed quod valdè fuerint in deliciis Æsopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non solum feræ, sed arbores quoque, & plantæ, mallei, incudes, aliæque res huiusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimâ Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo:

Rana rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

In prato quodam Rana conspexit bovem;

Et tacta invidia tantæ magnitudinis,

Rugosam inflavit pellem; tum natos suos

Interrogavit, an bove esset latior?

Illi negarunt, rursus intendit cutem

Majore nitâ; & similâ quæsit modò,

Quis maior esset? illi dixerunt: bovem.

Novissimè indignata, dum vult validius

Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Quantoque valeat hic Apologus ad nostros mores emendandos, fatîs liquet ex primo versiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Caesar Scaliger ait in sua Pœtica, Apologum sic appellari quasi *apologoy logon* quasi si aliud

(a) Æsopus floruit annò 185. à Roma condita.

(b) Homerus Pœtarum Græcorum princeps vixit mille circiter annis ante Christum.

aliud palam, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid interest inter Apologum, & parabolam?

R. Hoc interest, quòd Apologus sit earum rerum, quæ fieri omnino nequeunt; neque enim belluæ loqui possunt; Parabola verò est earum rerum, quæ si reip̄ta non sunt, esse certè quidem potuerunt.

§. IV. De Fabula Mixta.

Quid est Fabula Mixta?

R. Est ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, seu in qua homines cū brutis sermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Justinum, Historiarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Massilienses, qui ex Asia nuper in Ligurum regionem adveñti, locique amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis, & Pastor. Fabula Mixta.

Canis, aliquando partu gravida locum à Pastore precariò petit, in quo pareret: quò obtentò, iteratò petit, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis, catulis, fidei domesticò præsidio proprietatem loci sibi vindicavit. Non aliter Massilienses, qui nunc ingratini videntur, quandoque dominos regionum futuros.

Quantum

Quantum porro valuerit hæc Fabula, continuo subiungit Justinus: *Hic, inquit, incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit.*

§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.

Quenam est prima, ac præcipua Fabulæ lex?
R. Prima hæc est lex, ut Fabulæ quælibet adjunctam habeat suam interpretationem, quam moralis illius sensus breviter explicetur: quam interpretationem quasi Fabulæ animam ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, sive *Affabulatio*, si verò ponatur initio, vocatur *Promythion* quasi *Præfabulatio*, si ita loqui fas esset. Cæterum in initio ponas, an sine, non refert maxime.

Quenam est altera lex Fabulæ?

R. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verum de illis quatuor narrationis cum Fabulose, tum Historicæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraque potest illuminari, capite subsequenti dicturi sumus.

Quomodonam probabilis reddi potest, veroque similis Fabulæ, quæ nimirum ficta semper res est, & commentitia, ac per seipsum etiam incredibilis, fideique prorsus absona, quales sunt Apologi, quibus bellis humanum sermonem affingunt?

R. Fabulæ quantumvis fictitiæ, quamdam tamen inesse probabilitatem, ac verisimilitudinem si sua cuilibet animanti servetur indoles, ac suum inge-

um ingenium: si Vulpem facias versipellem & subdolam; Lupum rapacem & truculentum; Agnum mitem & simplicem; ac ceteræ demū Bellæ germanis propriisque suis coloribus depingantur. Hinc sapientes monet Horatius in arte Pœtica; Pœtæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere:

Ficta voluptatis causâ sine proxima veris.

Et alio loco eiusdem Poeticæ:

Atque ita mentitur, si veris falsa remiscet.

Primo nè medium, medio nè discrepet imū.

§. VI. De utilitate Fabulæ.

Quanam est utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quosdam usus habet Fabula, si in loco, ac tempore adhibeatur, ut par est. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi solet esse conjuncta. Hac arte sibi paravit olim attentionem summus Orator Demosthenes.

Cum enim, licet de rebus gravissimis agens, fastidiosè tamè, & oscitanter audiretur ab Atheniensibus, hac eleganti Fabella repente illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Asini umbra. Fabula

Adolescens æstivo tēpore Athenis Megaram profecturus, asinum conduxit; cumque effervescente jam meridie, solis ardor cepisset esse vehementior, vitandi caloris causâ, sub asini ventrena se conje-

se conjecit, ut umbram indè captaret. Ast [a] Agaso, qui locaverat asinum, hinc hominem seriò proturbare, asserens se nihil nisi asinum, non verò asini umbram locasse: alter contra affirmare, se cum asino pariter illius umbram conduxisse: Cùm autem vidisset Demosthenes captos hac Fabula Judices risu corruere, ac penè emori, discessũ repente paravit, vel parare se finxit: sed rogantibus enixè Atheniensibus, ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret. *Itane verò, mutata voce inquit, [b] de asini umbra audire vultis, de rebus gravibus, & seriis non vultis?* & illos hęc artificiosè ab oscitantia, tædioque ad sumã quãdam audiendi alacritatem traduxit.

Quenam est altera utilitas. Fabulæ?

R. Fabula non solum valet ad delectandum, sed, quod caput est, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores commendandos. Hic etenim est, quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fábulæ laudabilis scopus, ut utraque Mortales ad honestatis, ac virtutis studium à vitiorum foeditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversis itineribus eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palàm, & apertè, sinè ambagibus, & integumentis, unde offensi per sæpe improborum animi salutare monitum aspernantur: ac re-

(a) Italicè: *Mulattiere, Vetturale.*

(b) *Plutarchus in vita Demosthenis.*

ac respuunt, castigatque remordent; ut inquit Juvenalis.

At Pœta vitium impugnat, quasi aliud agens ac veluti [a] per cuniculos, & monitorū austeritatem Fábularum condimentò mitigat: ut nē-pe captus, ac delinquitus innoxie voluptatis illecebris animus salut. rē medicinā libenter admittat, ut sapienter monet Lucretius lib. 3. & 4. Ac veluti pueris ab sinthia terra (b) medentes Cū dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci, flavoq̄que liquore, Ut puerorum atas improvida ludificetur; Labrorum tenuis; interea perpotet amarum Absinthii laticem, deceptaque non capiatur: Sed potius tali facto recreata valeat.

Quid enim aptius, v. gr. ad inaniam promissorum tumorem sine cujusquam offensione castigandum, quàm hæc lepidissima Phædri de monte parturiente Fabella? [c]

Mons Parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingeniosè alludit Horatius in arte Pœtica:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Partu-

(a) Ital. *Per via di Mine.* [b] Idest, *medici.*

(c) *Lib. 4.*

Parturient montes; nascetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam, quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina, Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur.

Quo veterum exemplo probari potest, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

R. Exemplò Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque revocavit narratiunculam Apologi de membris humanis adversus stomachum conspirantibus; & quod nec legum, nec magistratûs auctoritas potuerat, id ficitæ narrationis blandimentò perfecit. Apologum sic narrat T. Livius Lib. 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suam curam, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri. ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui (a) conspirasse inde, nè manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum, nec dentes conficerent.

[a] Supple agebat, vel narrabat.

vent. Hac ira dum ventrem fame domare vel-
lent, ipsa unà membra, totùmque corpus ad ex-
tremam tabem venisse; indè apparuisse, ventris
quoque huud segne ministerium esse; nec magis
ali, quàm alere eum reddentem in omnes corpo-
ris partes hunc, quo vivimus, vigemusque divisū
pariter in venas, maturè confectò cibo, sangvi-
nem. Comparando hinc: quàm intestina Corpo-
ris seditio similis esset ira plebis in Patres; fle-
xit mentes hominum.

C A P U T II.

De Narratione.

Quid est Narratio?

R. Est rei gestæ, vel quasi gestæ expositio.
Dicitur rei gestæ, vel quasi gestæ, ut nempe
Narrationem tum historicam tum Fabulosam
complectatur hæc nostra definitio,

§. I. De virtutibus Narrationis.

Quam sunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor à Tullio recensentur: perspi-
cuitas, probabilitas, brevitatis, & svavitas.

Quomodo perspicua fiet Narratio?

R. Fiet perspicua. 1 Si temporum seruetur
ordo, aded ut quod primum gestum est, primū
etiam referatur.

2. Si verbis propriis, & usitatatis utamur.
3. Si res non interruptè narretur.
4. Denique si diligenter vitetur omnis ver-
borum

borum ambiguitas, qualis esset ista. v. gr. *A-*
junt Regem (a) Pyrrhum Romanos vicisse. Quis
enim inde victor, quis victus intelligi possit?

Quantum porro eniti, ac contendere debe-
at Orator, ut perspicue narret, & aperte, faci-
le intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quin-
tiliani præcepto: *Prima sit Orationis virtus per-*
spicuitas. Quod spectat etiam, quod eodẽ capite
inculcat idem Fabius; *Diucida & negligenter*
quoque audienti aperta sit....ut in animum, tã-
quam sol in oculos, etiam si non intendatur, incur-
rat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed
nè omnino possit non intelligere, curandum.

Quod si obscuritatis vitio laboret Narratio,
jure, ac merito caderet in illius auctorem, quod
de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est
à nobilissimo (b) Pœta:

Quid iuvat obscuris involvere scripta latebris,
Nè pateant animi sensa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narra-
tionis perspicuæ?

R. Instar omnium esse potest laudatissimum
illud Epigramma [c] Ausonii de Venere arma-
ta, & de Pallade. In

(a) Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortissimus,
qui contra Romanos pro Tarentinis sex annos
bellum gessit.

(b) Scævola Sammarthana, [c] Ausonius e-
gregius Rhetor & Pœta, præceptor Imperatoris
Gratianii, fuit Consul Anno 379.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerē (a) Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus; ait, iudice vel Paride
Cui Venus: Armatā cur me, temeraria, temnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Quomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, sit notæ probitatis,
& fidei.

2. Si rei gestæ seriem exponat sinè fūco;
qua simplicitate nimirum atque candore plus
multò valebit ad persuadendum, quàm alii ca-
lamistris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei absonum, & quod ab-
horreat à communi hominum sensu; quia, ut
rectè admonet Horatius in arte Pœtica.

Quo scūque ostendis mihi sic, incredulus odi,
Quòd si fortè rei veræ, sed Incredibili, fidem
facere velis, usurpare poteris sapiens illud cu-
jusdā Veteris dictū: *Multa esse vera, que ta-
men non sint verisimilia; & probabile omnino ef-
se, quāplurima contrā probabilitatē contingere.*

4. Denique si clarè, apertèque exponas re-
rum circumstantias, & adjuncta personarum, lo-
corum, ac temporum; unde vel maximè pen-
det facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili il-
la Narratione Miloniana, probabile reddit à
circumstantiis personarum, quod narrat de in-
fidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur, in-
quit, victus est? (Clodius) Quia non semper vi-*

B

ator

(a) Lacedæmonis Venerem armatam colebant.

ator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

Quid factò est opus, ut brevis sit Narratio?
 R. Brevis erit, si narrandi initium altius non repetas, & ab ovo, ut ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius:

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
 Sed si indè sumas exordium, unde necesse est,
 2. Si non inutiles, putidasque circumstantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus est dicere; v. gr. *In portum veni, navem paratam aspexi, de pretio conveni. sublata sunt anchoræ, è portu solvi?* Satis erat dixisse: *è portu solvi.*

Vide tamen etiã, atque etiam, nè nimia brevitatis obscuritatem afferat orationi; ut observat Fabius. *Vitanda, inquit, illa Sallustiana brevitatis, & abruptum orationis genus.* Et alio loco: *Narratio, inquit, præcisa non tam Narratio vocari potest, quàm confusio.* Audi rursus Horatium nostrum:

— Brevis esse laboro.

Obscurus fio.

Qua ratione suavis reddetur Narratio?

R. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter & numerosè sonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulus, nec asper sit illorum concursus. 3. Si, quæ narramus, sint magna, nova, & in-

& inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædã narrandi formulæ Tullio per familiares; cùm, v. gr. pro tempore præterito præsens usurpatur; itèm cùm plures infinitivi subaudito verbo junguntur, ut cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil suspicari, dies unus, & alter intercedere* Ità etiam Cæsar, lib. 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Cæsarem complexus obsecrare capit, nè quid gravius in fratrem statueret: Scire se illa esse vera, nec quemquam ex eo plus quàm se doloris capere.* Supple, *dixit.* Ità Virgilius in mirificis hisce versibus Lib. VI. *Æneidos.*

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque
Phalanges (bras,

Ut videre virum, fulgentiaque arma per um-
bræ ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Ceu quondã petiere rates: pars tollere vocẽ
Exiguã: inceptus clamor frustratur hiantes.
5. Denique suavis erit Narratio, si diversis
figuris illuminetur, & si habeat admirationes,
expectationes, suspensiones, exitus inopinatos,
& interpositos motus animorum, dolorem, læ-
titiã, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddã
exemplum habes in jucundissima illa Narratio-
ne de Dionysio Syracularum Tyranno, & de
Damocle quodam illius Parasito, in quam in-
tueri satis non poterunt Tyrones, ut suaviter, &
festivè narrare discant. B 2. Diony.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, &
Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex
Tuscul. lib. 5.

CUM quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam adium regiarum, negaretque unquam beatiorum quemquam fuisse. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, [a] textili stragulo, magnifice operibus picto, (b) abacosque complures ornavit argento, auroque celato. Tum ad mensam eximiam formam pueros delectos jussit consistere, eosque nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ, incendebantur odores; mensæ conquiritissimis epulis extruebantur, fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladum è (c) lacunari, feta equina aptum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illis ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam jam ipse defluebant coronæ: denique exoravit Tyrannum, ut abire lice-

ret

(a) Ital. Con arrazzi ricamati a superbissimi lavori. (b) Credenze. (c) Soffitta.

ret, quod jam beatus nollet esse, Satius ne videatur declarasse Dionysius, nihil, ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendat?

Ad hanc suavissimam Narrationem alludit Horatius, cum ait. Odarum lib. 3.

Districtus enfis cui super impia
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.

Quid est Figura?

R. Figura, seu Schema est ornamentum quoddam orationis, seu loquendi modus illustrior, & à communi consuetudine remotus cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: O Di, immortales, ubinam gentium sumus! . . . O scelus, o portentum in ultimas terras amandandum, Itemque illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cum idem Virgilius Æneid. VI. Sibylam ita loquentem inducit:

— Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim spumantem sanguine cerno.
Quis enim non videt, hæc orationis lumina
& illas dicendi quasi faces in quotidiano communique sermone adhiberi nequaquam solere?

Quibus potissimum Figuris erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ sunt Hypotyposis, Suspensio, siue Sustentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, siue Dialogismus.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, quâ aliquid tam vivis spirantibusque, ut ita loquar, coloribus pingitur, atque narratur, ut non tam audiri, vel legi, quam spectari, & oculis quasi subjici videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi cujusdam Civis Romani supplicium narrat per Hypotyposim: *Cadebatur virgîs in medio foro Messana (a) Civis Romanus; cum interea nullæ alia vox istius miserî, inter dolorem, crepitumquo plagarum audiebatur, nisi hæc; Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æneæ venationem describens, rem quasi sub oculos ponit his versibus egregiis:

— Ostrôque insignis, & aurô
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
Idemque, Poëta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam panè sub aspectum ita subjicit:
Hæc fatus (b) duplicem ex humeris ejecit
amicum,

Et

(a) In Sicilia vulgò Messina.

(b) Entellus

Et magnos membrorum artus, magna ossa,
(a) lacertósque

Exiit, atque ingens mediâ consistit Arenâ.
Constitit extēplo in digitos arrectus uterq;
Brachiâque ad superas interritus extulit auras

Præcipitemque Daren ardens agit æquore
toto. (strâ.

Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille fini-
Nec mora, nec requies; quàm multa grandi-
dine nimbi

Culminibꝫ crepitant, sic densis ictibꝫ Heros
Creber utraq; manu pulsat, versátq; Dareta

Ast illum fidei æquales genua ægra trahentē,
Jactantemque utroque caput, crassumque cru-
orem.

Ore rejectantē, mistosque in sanguine dentes
Ducunt ad naves.

Quid est Suspendio?

R. Suspendio, seu Sustentatio, est Figura,
quâ Orator ad sibi conciliandam attentionem,
& ad excitandos, atque arrigendos auditorum
animos, illos tener aliquandiu suspensos, & in-
certos, quid dicturus sit. Ità Tullius contra Ver-
rem: *Etiannum mihi expectare videmini judi-
ces, quid deinde factum sit Expectate fa-
cinus quàm vultis improbum, vincam tamen ex-
pectationem vestram.* B 4. *Quid*

(a) Versus hypermeter,

Quid est Exclamatio?

R. Est vocis elatio, sive contentio, qua interjectione, vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, post narratum indignissimum illud Cavii, licet Civis Romani, supplicium, de quo paulò supra, in has doloris, & indignationis voces subito erumpit: (a) *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostrae civitatis! O lex Porcia, legesque Semproniae, ò graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanae Tribunitia potestas! buccina tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficiò populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis eaderetur? Quid cum ignes, ardentisque laminae, ceterique cruciatus admovebantur? sive illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?*

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primò narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum

Subji.

(a) Cic. in Verrem.

Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Foeta armis: circum pueri, innuptæq; puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere
gaudent.

Illæ subit, mediæque minans illabitur urbi.

Deinde per summum dolorem repenti sic ex-
clamat:

O patria, o divum domus Ilii, & inclita bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine
portæ

Substitit, atque utero sonitum quater arma
dedere.

Instamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, quâ Orator causæ suæ confidens
deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra
quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid
acturus sit, vel etiam quid ipsimet in simili cau-
sa essent acturi. Itâ Cicero per summam fiducia
videtur consilia sua communicare cum adver-
sario suo Verre, illumque quasi consulere in
hunc modum; *Si tu apud Persas, aut in extre-
ma India deprehensus Verres, ad supplicium du-
cerere, quid aliud olamitares, nisi te civem esse
Romanum? (a) Et si tibi ignoto apud ignotos, a-
pud*

[a] Una hac voce D. Paulus civis Romanus
cruciatus & mortem vitavit. *Act. 22.*

pud Barbaros, apud homines in extremis, atque ultimis gentibus positos, nobile, & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset; ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum Civem se Romanum esse diceret, apud te Prætorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque usurpatione civitatis assequi potuisti?

Quid deniq; est Sermocinatio, seu Dialogismus?

R. Est Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut secum ipsi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogismum.

Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari, Projicite me, inquit, inhumatum. Tui amici. Volucrisne & feris? Minimè verò, inquit, sed hæc illum prope me, quo abigam, ponite. Qui (a) poteris? illi; non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?

Nec minus festivum videbitur, quod hinc sub jicio, aliud exemplum ex eodem Tull. l. 2. de Orat.

Scipio (b) Nasica, & Ennius Poëta,
Scipio

[a] Pro Quomodo. (b) Erat cognomen Scipionis illius, qui etiam Corculum vocabatur ob suam prudentiam,

Scipio Nasica cum ad Pœtam Ennium venisset, eique ab ostio querenti Ennium, ancilla dixisset: domi non esse, Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quereret, exclamat Nasica: se domi non esse. Tum Ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica: Homo es impudens: ego cum te quererem, ancilla tua credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. Varia Narrationum genera,
& selecta illarum exempla.

Quotuplex est Narrationis genus?

R. Triplex, alia est enim Narratio Pœtica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Pœtica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potissimum interest, quod Historicus, & Orator ordinem temporis & rei gestæ seriem in narrando sequantur, & servent; contra quam facit Pœta, qui etiam à fine, aut à medio, rem solet ordiri, quomodo Virgilius ab anno septimo excidii Trojani suam Æneidem auspiciatur; ut liquet ex hisce Didonis, verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

———— Nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus ætas.

2. Hoc interest, quòd Historicus veritatem confectetur, Orator verisimilitudinem; Pòëta verò còmentitiis etiam fabulis veritatē aspergat.

3. Denique hoc interest, quòd Historica Narratio sit fermè simplex, brevis, ac nuda; Oratoria sit ornatiore, & fusior; Pòëtica verò ornamentis abundet, & omnibùs artis coloribùs picta sit, atque polita.

Affer' ex veteribus illustre quòdpiam exemplum Narrationis Pòëticae?

R. Instar omnium esto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Pòëtica, Metamorph. L. 8.

[a] Dædalus interea Creten longumq; perosus
Exilium, tactusque [b] loci natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obstruat, at cælum certè patet; ibimus illac:
Omnia possideat, non possidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennis,
A minima cœptas, longam breviorè sequente,
Ut clivo crevisse putes; sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.

Tum

[a] Dædalus in labyrinthum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Minos, ob Theseum ejus consilio servatum, (b) Patria, Athenarum.

Tum lino medias, & ceris alligat imas,
 Atque ità compositas parvo curvamine flectit,
 Ut veras imitetur aves. Puer Icarus unà
 Strabat, & ignarum sua se tractare pericla,
 Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
 Captabat plumas, flavam modò pollice ceram
 Mollibat, lusuque suo mirabile patris
 Impediebat opus. Postquã manus ultima cœpto
 Imposita est, geminas opifex libravit in alas
 Ipse suum corpus, motaque pependit in aura,
 Instruit & natum; Medioque ut limite curras,
 Icare ait, moneo: nè, si demissior ibis,
 Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
 Inter utrumque vola: nec te spectare [a] Bootè
 Aut (b) Helicem jubeo, strictumque (c)

Orionis ensem.

Me duce carpe viam pariter præcepta volandì
 Tradit, & ignotas humeris accomodat alas.
 Inter opus monitusque genæ maduère seniles,
 Et patriæ tremuère manus, dedic oscula nato
 Non iterum repetenda suo; pennisque levatus
 Antevolat, comitique timet (velut ales, ab alto
 Quæ teneram prolem produxit in àera nido)
 Hortaturque sequi; damnosásque erudit artes;
 Et movet ipse suas, & nati respicit alas.

.....
 Cùm puer audaci cœpit gaudere volatu,
 Dese.

(a) Signum septentrionale. (b) Ursam majorem. (c) Sidus quod pingitur cum ense stricto.

Deferuitque Ducem, Cœlique cupidine tactus
 Altius; egit iter. Rapidi vicina folis
 Mollit odoratas pennarum vincula ceras.

Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
 (a) Remigiôque carens non ullas percipit auras
 Oraque cœruleâ patrium clamantia nomen
 Excipiuntur aquâ, quæ(b) nomen traxit ab illo.
 At patēr infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
 Icare, dixit, ubi es? quia te regione requiram?
 Icare, dicebat, pennas aspexit in undis;
 Devovitque suas artes, corpusque sepulchro
 Condidit; & tellus à nomine dicta sepulti est.

CEdo vetus quoddam exemplum Narrationis
Historica?

R. Habes in veteribus; Historiæ Romanæ
 scriptoribus Narrationes bene multas tam sin-
 gulari opera, artificioque elaboratas, ut nihil
 supra; in T. Livio 1. Sabinarū raptū; 2. Hora-
 tiorū, & Curiatorum pugna; 3. Lucretiæ mor-
 tem, (c) exactos à bruto Tarquinius, interem-
 ptosque à patre proprios filios; 4. Audax Mu-
 cii Scævola facinus adversus Regem Porſenā
 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Can-
 nensem; 7. Hannibalis cum Scipione congres-
 sum Ephesi apud Antiochum Regem; 8. Supra
 cætera verò omnia, mirificū illud ejusdē Han-
 nibalis iter in Italiam, per Hispaniam, per Py-
 renæos,

(a) *Alis, quibus quasi remigabat.* (b) *Icarium mare vocatur.* (c) *Ital. discacciati.*

renas, per Gallias, per Alpes, & Appennium; quod exquisitissimum quoddam artis opus existimo.

Habes præterea in Sallustio pugnam adversus Catilinam; in Q. Curtio Tyri obsidionem, singularem Abdolanymi eventum, Alexandri Magni mortem, consternationem, & Reginae Silygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verum sat esto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis disce omnes.

Horatorum pugna cum Curiatis

Narratio Historica. Ex Livii

Hist. Lib. I.

Datur signum, infestisque armis, velut acies, terni juvenes Magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumque obversatur animo; futuraque ea deinde patria fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primum statim concursa increpuere arma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit, & neutro inclinata spe, torpebat vox, spiritusque.

Consertis deinde manibus, cum jam non motus tantam corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, sed vulnera quoque, & sanguis spectaculo esset, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum casum cum clamasset præ gaudio Albanus

banus exercitus, Romanas legiones jam spes tota
 nondum tamen cura deseruerat, exanimis vices
 unus, quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè
 is integer fuit, ut universis solus nequaquam par,
 sic adversus singulos ferox. Ergo ut segregaret
 pugnam eorum, cepisset fugam, ita ratus secu-
 turos, ut quemque affectum vulnere cordis sine-
 ret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugna-
 tum est, aufugerat; cum respiciens videt magnis
 intervallis sequentes; unum haud procul ab sese
 abesse, in eum magno impetu redit; & dum Alba-
 nus exercitus inclamat Curiatis, ut opem ferant
 fratri, jam Horatius caso hoste, victor secundam
 pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex in-
 sperato faventium solet) Romani adjuvant mi-
 litem suum, & ille defungi prælio festinat. Præ-
 terea itaque quam alter, qui nec procul aberat, con-
 sequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque equato Marte singuli supererant, sed
 nec spe, nec viribus pares: (a) Alterum intactum
 ferro corpus, & geminata victoria ferocem in
 certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere
 fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum
 ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud præ-
 lium fuit. Romanus exultans, Duos, inquit fra-
 trum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce,

ut

(a) Hæc est recta syntaxis: Corpus intactum
 ferro, & victoria geminata dabant alterum ferro-
 cem in certamen tertium.

ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè susti-
nenti arma gladium super nè jugulo defigit. ja-
centem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes
Horatium accipiunt, eò majore cum gaudio, quò
propius metus rei fuerat.

(a) Abdalonymus ex Olitore rex Sido-
niorum factus ab Alexandro Magno.

EX LIB. IV. Q. CURTII.

Erant (b) Hephæstioni hospites clari inter su-
os juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, ne-
gaverunt quemquam patrio more in id fastigium
recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus He-
phæstion magnitudinem animi sperientis, quòd
alii per ferrum, ignesque peterent, Vos quidem
macti virtute, inquit, estote, qui primi intelle-
xistis, quantò majus esset regnum fastidire, quàm
accipere. Certum date aliquem regie stirpis,
qui meminerit à vobis acceptum habere se re-
gnum. At illi cum multos imminere tanta spei
cernerent, singulis (c) amicos Alexandri, ob ni-
miam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt
neminem esse potiorè, quàm Abdalonymum què-
dam, longa quidem cognatione stirpi regia anne-
xum, sed ob inopiam suburbanum hortū exigua
colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut ple-
risque, probitas erat. Intentusque operi diurno,

C

strepit

(a) Alii Abdalominum dicunt. (b) Erat is
apud Alexandrum gratiosissimus. (c) Ita genui-
na lectio.

strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

Subitò deinde, de quibus ante dictum est, cum regie vestis insignibus hortum intravit; què fortè steriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his, *Habitus inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum isto squallore permutandus tibi est. Ablue corpus. (a) illuvie, æternisque sordibus squallidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, istam continentiam profer. Et cum in regali solio residebis, vitæ, necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus statûs, in quo accipis regnum; imò Hercule propter quem.*

Somnio similis res Abdalonymo videbatur, Interdum satisne sani essent, qui tam protervè sibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti squalor ablutus est, & injecta vestis purpurea, auroque distincta, & fides à jurantibus facta; serid jam rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè tota urbe discurret. Aliorum studium, aliorum indignatio eminebat. Ditissimus quisq; humilitatem, inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus jussit; diurne contemplatus. Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat: sed liber scire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum

(a) Ital, brutura.

regnum pati possim! He manus affecerunt desiderio meo: n̄ hui habenti nihil defuit. Magna indolis speciem ex hoc sermone Abdalonymicædit.

Cedo denique Exemplum Narrationis Oratorie?

R. Laudatur ab omnibus, & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicerò suspicionem insidiarum à Milone in Clodium tam callidè, tamque ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem, cum in senatu fuisset eo, die quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, siquidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod nunquam fere cum (a) hic insidiator, qui iter illud ad eadem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rhedâ, (b) penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora fere undecima, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superi-

(a) Milo ironice, (b) Penulâ, seu pallio obvolutus.

ori impetum: adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, desilisset, seque acri animò defenderet; illi qui erant cùm Clodio, gladijs eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cadere incipiunt ejus servos, qui post erant, ex quibus qui animò fideli in dominum erant, & presentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque presente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hec, sicut exposui, ita gesta sunt, judices: insidiator superatus; ut victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sit perfidi, improbique, qui aliud agunt, aliud simulant.

Malus Pythyi cujusdam dolus.
Narratio oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis literatus, cùm se Syracusas otandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causâ contulisset, dictita.

diffitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare sinè interpellatoribus posset. Quod cum percubisset, Pythius ei quidam, qui (a) argentariam faceret Syracusis, venales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, uti suis, & simul ad canam hominem invitavit in hortos in posterum diem. Cum ille promississet, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratosus, piscatores ad se convocavit, & ab his petivit, ut ante suos hortulos postredie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet.

Ad Canam tempore venit Canius, oppiparè à Pythio apparatus convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ceperat afferebat: ante pedes Pythii pisces abiciebantur.

Dum Canius, *Quæso*, inquit, quod est hoc, Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, *Quid mirum?* inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium. Hic (b) aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Inensus Canius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primò, quid mult. impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: (c) nomina facit; negotium conficit.

C3

In

(a) Banchiere. (b) Ital. aut il bagno, aut il luogo, dove vengono à provedersi à acqua; ab a-
quor, aris. (c) Ital. fa la scritta, dichiarandosi
debitore.

Invitat Canius postredie familiares suos Venit ipse maturè, scalmum nullum videt; (a) quaerit ex proximo vicino, num feria quadam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullæ (quod sciam) inquit ille: sed hìc piscarè nulli solent. Itaque heri mirabar quid, accidisset. Stomacharè Canius. Sed quid faceret? Nondum enim (b) Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. . . . Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & molitiosi sunt.

C A P U T III.

§. I. De Chria.

Quid est Chria?

R. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cuiuspiam utilis, & memorià digni: unde etiam Chria suum nomen invenit à Græco vocabulo Chreia (a) quod usum, utilitatem, commodum significat.

Quotuplex est Chriarum genus?

R. Triplex. Aliæ versantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroque consistunt. Seu, ut vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ sunt *Verbales*, aliæ *Activa*, aliæ *Mixta*.

Quid

(a) Non vede nè pure un cavicchio, un pivolo-di barca (b) Aquilius præstans jurisconsultus: prætor fuerat ante Ciceronem.

(a) Sunt qui scribunt Chreja, sed malè.

Quid est Cbria Verbalis ?

Ea est, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & sententiosè prolata; qualis est v. gr. Virgilii versus. (b)

Discite iustitiam moniti, & non temnere Divos

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla est honesta avaritia, nisi temporis*; itemque hi Horatii versus. (c)

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumque turres

Aut denique sapientissima illa Juvenalis sententia.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano,

Quid est Cbria activa.

Quæ. Ea est, quæ memorabile aliquod factū exponit, & verbis exornat. ut: *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando, quàm longa esset hominum vita, sese paulisper conspiciendum exhibuit; tum subito ex spectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducea, & fugacis mortalium vitæ brevitatem designaret.*

Sic etiam Cotys Traciæ Rex, cum quidam pardalim, seu pantheram, ferocissimum animal, illi dond misisset; ipse vicissim leonem misit, nè verbum quidem addens: sed malam bestiam sic malè pensando, re ipsa hominem prudenter admonuit: par pari, ut est veteri proverbio, esse omnino referendum. C4 Memo-

(a) *Æneid. 6.*

(b) *Odorum. l. 1.*

Memorable quoque in primis, & omnibus notum, quod referunt Livius, & Florus de duobus Tarquinis patre, & filio. Cùm enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam simulans, ad (a) Gabios transfugisset, brevique ad summam apud illos, regis æque pœnè parem potestate non pervenisset, misit clanculum Romanum unum è suis, sciscitatum à patre, quidnam demum se facere veller. Rex ad hæc nihil voce respondit, sed, veluti deliberandus in hortum ædium transiit, sequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus emineantia papaverum capita baculo decussit, & per hæc ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos. Quod cùm à filio non ita multò post variis artibus factum esset, brevi, & consilio, & præsidio orbatà civitas fuit in Tarquinii potestatem nullo labore redacta.

Rem sic narrat Ovidius nat. vo quodã, ut solet, simpliciq; candore, libro secundo de Fastis. Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regnã, vir injustus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias verterat urbes.
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namq; trium minimus proles manifesta superbi
In medios hostes nocte silente venit.
Nudârunt gladios: occidite, dixit, inermem,
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusque pater,

Qui

(a) Gabi Volscorum urbs, à Mithila passiva
ab urbe Roma distans.

Qui mea crudeli laceravit verbera terga.
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, ipectant juvenem, gladiosque recon-
dunt,

Tergaque deducta veste notata vident.
Fleat quoq; & ut secum tueatur bella precan-
tur.

Callidus igraris annuit ille viris.
Jamque potens misso genitorem appellat amico
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat cultissimus herbis;
Septus humum rivo lenè sonantis aquæ;
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virga lilia summâ metit.
Nuntius ut rediit, decussa que lilia dixit,
Filius, agnosco jussa parentis: ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Quid est Chria mixta?

R. Est ea, quæ Factum aliquod sermoni con-
junctum exponit, Exempla si quæris, aliquot
selecta hic damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream statuam cum aliquando vidisset
in foro Diogenes Philosophus, ad illam supplex
accessit, & manum illi quasi ad stipem diu mul-
tumque porrexit. Mirantibus valde amicis, &
interrogantibus, quid porro faceret, respondit,
Ad repulsam me experior.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cum aliquando confertissimam
populi turbam sese è theatro effundentem vidis-
set, adversus illam solus ingredi totis viribus
cepit.

capit, & oburgantibus respondit: Hoc in omni
vita facere studeo.

III. Exemplum.

Miles Spartanus. (a) in tempesta nocte tumultu
præteriens, cum horribile quoddam spectrum vi-
disset, strictâ lanceâ, in illud audacter irruit, ita
verbis compellans: Quò me fugis anima bis mo-
ritura? Hoc singulari facto docemur, Faunorum
terriculamenta, & inania larvarum, ac lemrâ
ludibria à cordatis, fortibusque omninò rideri.

Quot sunt Chria partes, seu Capita?

R. Chria sive Verbalis sive Activa, sive
Mixta, continetur partibus octo, inquit Aph-
thonius in Progymnasmatis. Sunt autem par-
tes illæ, Encomium, Paraphrasis, Causa, Contra-
rium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum
& Epilogus.

Sive ut tractâ illâ, usitatèque formulâ poti-
ùs utamur; Chria tractanda est,

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab. exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ singula Capita sigillatim enucleare ne-
cesse est. Quid

(a) Ital. di notte, fuor d'ora.

Quid sibi vult à Laudativo?

R. Significat, in ipso Christi initio laudandū esse dicti, vel facti auctorē; ut scilicet ex auctoris laudatione major illius seu dictis, seu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc sibi vult à Paraphrastico?

R. Idem prorsus ac si diceres, *Ab expositione dicti, vel facti; de quo agitur.* Paraphrasis enim, ut vox Græca satis iudicat; est liberior, ac copiosior rei explanatio.

Quid illud est à Causa?

R. Indicat, diligenter investigandam esse, & afferendam causam illius seu dicti, seu facti, quod pertractandum, & amplificandum suscipimus v. gr. Christi verbalis argumentum esto hæc sapientis sententia: *Ferenda sunt amicorum vitia: erit in promptu hæc causa iustissima, quod scilicet vitium sine nemo nascitur: optimus ille est, qui minimis urgetur, ut ait Horatius.*

Quid est à contrario?

R. Admonet, sententiam nostram ex contrariarum rerū conflictione esse confirmandam, v. gr. postquam probaveris *dulce, ac decorum esse pro patria mori*, (a) dices è contrario re esse turpissimam, ac (b) propudiosam, si miles pro patria pugnans, inhonesta mortis formidine, terga fugæ convertat. Item postquā ostenderit, otium, & desidiam omnium virtiorū fontem,

(a) Horat. (b) Ital. *infame, virgognosa*

tem, ac fomitem esse, dices è contrario laborem, & vigilias esse firmissimum murum: integritatis, innocentiaque praesidium.

Quid à Similit?

R. Monet, propositam sententiam apta quampiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Ità si laborem, & diligentiam comendare velis, dices cum Tullio. *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

R. Hujusce vocis sensus est, rem, quam pertractamus, illustris cujuscumque exempli appositione confirmandam esse. Sit tibi v. gr. amplificandum illud. *Dulce, & decorum est pro patria mori*, afferes exemplum Codri (a) Atheniensium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori*. vel afferre poteris exemplum Decii Consulis Romani, qui se velato capite, certisque verbis pro patriae salute ultrò devovit.

Quid à testimonio veterum?

R. Ostendit, nostram sententiam veterum autorum verbis, ac testimoniò comprobandam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potius, quam ulciscendas*. uturpabis

(a) *Codrus ultimus Atheniensium Rex seipsum neci obtulit pro patriae salute in bello contra Deliensenses.*

aureum illud Taciti verbum. *Multa contemptu curantur*; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam. *Convicia spreta (b) exolefcunt.*

Quid demum sibi vult à brevi Epilogo?

R. Indicat, apra quadam, & rotunda verborum concludione comprehendenda esse, quæcūque fufius dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiofa clausula, qua colligimus in pauca, quæ fufius commemorata fuere.

Sed quoniam, ut in it d diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verò expeditum, & facile idcirco operæ pretium est aliquod Chræ exemplum hoc loco subijcere.

§. II. Chræ verbalis in hanc Virgillii sententiam *Æneid. 10.*

Breve, & irreparabile tempus!

Omnibus est vitæ

A Laudativo.

CUM optimo cuique Pœtæ propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci; hoc est, ut delectando doceas, & docendo delectes; neminem tamen adhuc legi Pœtam hac in re Pœtarum principi Virgilio comparandū. Ille enim non solum cæteros omnes ante se & post se Græcos, Latinosque Pœtas facile vincit elegantia, suavitate, judicio, splendore, numero delictuque verborum; non solum hoc habet,

(a) Ital. *banno fine, vanno à terra.*

bet, ut illius versibus perfectis ingenio, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèque de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovèmque ipsum, si sit Pòeta, non alio modo locuturum; verùm etiam, quod caput est, sententiarum gravitate, & frugiferorû, quibûs abundat, præceptorum sapientia, hoc affertus est, ut optimus vitæ, virtutisq; magister jure merito possit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam instituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aspersum est passim divinum illius Pòema, saluberrimum in primis est, atque laudabile, quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita.

— Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ.

A Paraphrastico.

Ita est profectò, tam exiguum, tamque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumscriptum est, ut vix benè lucem ingressis sit de hujus mortalis mundi statione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil nisi temporis punctum quoddam est caduca hæc, quam tantopere deperimus, (a) vita, minimûque est ac pænè nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occasum nostrum interjacet. Fugit retro

(a) Ital. dietro à cui andiamo sì matti, e s'è

trò levis hora, traditur dies die, præcipiti casu fugaces anni sese mutuo pellunt, & adolescentiæ tenectus, senectuti mors obrepit improvisa semper, & inopinata, quodque gravus est, cum semel effluxit brevissimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis est illius lapsus, ut nulla deinde possit ratione revocari.

A Causa

Neque verò est cur adeò parvam temporis usuram nobis ad vivendū concessam jure merito conqueramur. Præterquam quod enim vita si scias uti, satis longa est, præterea ea certa, stabilique lege natos nos esse scimus, ut deniq; moriamur. Quis enim tam vecors esse potest, qui nesciat hanc esse tristissimam peccati mercedem, pœnamque justissimam, hanc esse mortalem conditionem ac sortem, humana omnia caduca esse, & fluxa atque mobilia, nihil, quod ortum sit, sempiternum esse posse, definitum esse cuilibet certum quoddam, breveque temporis spatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cumque olim amplioribus terminis circumscripta esset nostra hæc mortalis vita & in sæcula benè multa propagaretur, eam nostris flagitiis, sceleribusque breviorē effecimus; *Remotique prius tarda necessitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contra verò cum semel post miseræ hujusce

ce vitæ decursum terreni corporis contagione solutus erit noster animus, cum demum inter felices spiritus ævò sempiternò perfruemur in cœlo, nulla jam amplius pertimescenda nobis neque vicissitudo rerum, neque conversio tēporum, nec ætatum commutatio, nullus jam erit neque horarum lapsus, nec fluxus dierum, nec annorum sibi nec mutuò succedentū cursus. Sed eodem semper hærentes, & felicitatis & temporis vestigio, stabili, certa que beatitate, æternis sæculorum ætatibus cum DEO ipso potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O nunquam satis deplorandam sortem nostram! si æterna hæc solidaque obli vi, nih, nisi umbras imaginesq; consecretur. Si enim ex veritate magis, quam ex opinione res velimus affirmare, quid denū aliud est fragilis hæc, fugaxque vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evanescit? nisi præceps torrentis, qui cum vano strepitu ceteriter effluit? nisi flosculus brevi marcescens, qui manè oritur, vespere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædam, & larva inanis, quæ nostras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno; (a)

Ab Exemplo.

Testes hoc loco possem appellare ab omni memoria

(a) *Aneid. 1.*

memoria Christianos illos Héroes, virosque sapientissimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatē tot laboribûs, tot vigiliis, tot indefessis curis redēptā compensarunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilē hanc rerum humanarū mobilitatem, atque inconstāntiā pertransi, quæcūque apud cæcos mortales primā putantur, pro nihilo duxere, & voluptatū illecebras, ac perniciofa rerum caducarū blandimenta generosa quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio Veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cū dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos remonet summus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu sic loquitur: *Breves dies hominis sunt:* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoque Horatio, profano licet homini, cū amicum sapienter sic admonet:

(a) Omnem crede diē tibi diluxisse supremū.
Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa;*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cū in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quò priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum;

D A Brevis

(a) Epist. lib. 1.

Cum igitur aded breue tempus sit, adedque irreparabile, relinquitur id unū, ut cogitemus etiā atque etiā nihil est: loci socordia, neque segnitia; nobis inter tantas angustias nequaquā licere esse otiosos; miseros esse, qui se, per summam incuriam, re una omnium pretiosissima defraudari patiuntur. Restat denique id unū, ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tamquam ex torrente quodam, qui rapidè dilabatur, celeriter hauriamus.

§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. **O**Mnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè: 3. Levius sit patienti, quidquid corrigere est nefas 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis est. 6. Multa semina circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. 9. Quantò quisque sibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
 Auri sacra fames;
11. Facilis descensus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obsta: serò medicina paratur.
14. Otia si tollas, perière cupidinis arcus.
15. — Dicitur Beatus
 Ante obitū nemo, supremaque funera debet.

16 — Paupertatemquè ferendo
Effecere levem.

17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Crescit amor nūmi,
quantum ipsa pecunia crescit. 20. Nemo repen-
tè fit turpissimus. 21. Res est sacra miser. 22.
Nobilitas sola est, atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ discendum est mori. 24. Etiam
sine magistro vitia discuntur. 25. Qui genus ja-
ctat suum, aliena laudat. 26. Sequitur superbos
ultor à tergo. DEUS.

Ex Persio.

27. O curas hominum, O quantum est in rebus
inane! 28. Virtutem videant, intabescantque
reliq̃ta. *De sceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam est quidquid donatur (a)
egenis:

Quas dederis, solas semper habebis opes:

30. Non est, crede mihi, sapientis, dicere, vivã
Sera nimis vita est crastina: vive hodie.

Ex Terentio.

31. Crescit in adversis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta per-
tractare si velis, facies sedulò, quod supra di-
ctum est.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2.
Planitiis, & copiosius explicabis sententiam, il-

Dz

lamque

(a) Legitur, Amicis.

lamque variis verborum coloribus pictam bono, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes causam aliquam, quamobrem res ita se habeat. 4. Ex contrariorum confitione, & quasi concursu illam confirmabis. 5. Illustrabis eam similitudine, quæ in rem aptissimè quadret. 6. Probabis illam singulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris testimonio, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hujus capitibus rem ita se habere concludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

Eadem prorsus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim est utriusque ars, eademque planè regulæ. Itaque actum ageremus, si de Chria activa separatim, ac seorsim tractarem.

Idem planè dicito de Chria mixtâ.

C A P U T De Amplificatione.

Quid est amplificatio?

R. Ineptè prorsus, ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis (a) verba, Amplificationem cum vulgo ita definiunt: Amplificatio, inquit, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis inquam, & (b) præstigiatorum, ac Sophi-

sta

(a) *Isocrates pater eloquentia dictus à Tullio, vixit annos centum. II.*

ita potius quam Oratore digna mihi semper
visa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res menda-
cio, fallacibusque pigmentis (a) supra meritum
velit augeri. Ut enim facetè agebat Spartanorum
Rex Agesilaus: Ego pessimum eum sutorum ar-
bitrabor semper, qui magnos calceos pedibus
parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio sic Amplificationem
commodius longè definimus: *Amplificatio est
gravior quedam affirmatio, quæ motu animo-
rum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò sub-
obscura cupiam fortè videri posset hæc defini-
tio: & quia vis, & facultas Oratoris potissimum
in amplificando consistit; idcirco definitionem
illam, & totam amplificandi artem planius, &
apertius explicare operæ pretium existimamus.

*Quid igitur sibi volunt hæc verba; Gravior
quedam affirmatio?*

R. Gravissima illa affirmatio, de qua hic a-
gitur, nihil aliud est, quam vehementius quod-
dam, copiosiusque dicendi genus, quo rei vel
dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem,
& atrocitatem, pondere verborum, & enume-
ratione circumstantiarum ita demonstramus,
ut non animos, auresque prætervolet, ut fer-
me fit, cum res leviter, ac strictim attinguntur,
sed ut feriat animos, permoveat, & audientium
memoriæ penitus infideat.

D3

Cedo

(a) Ital. *belletti, ornamenta.*

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

R. Hæc luculentissimum in atrocissima illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido simpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, inhumanum, ferreum*, sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 *Huc illuc volvens oculos, totumq; pererrat,
 Lumibûs tacitis, & sic accensa profatur:
 Nec tibi Diva (a) Parens, generis, nec Dardan-
 danus (b) auctor,

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæq; admôrunt ubera tigres
 Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, &
 jejunè dicere se amissam conjugem. Creusam
 clamoribus maximis per noctis tenebras appellasse: verùm rem ità verbis exaggerat:

Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, mœstusque Creusã (c)
 Nequidquam ingeminans iterumque iterum-
 que vocavi.

Quotuplex est Amplificatio?

R. Duplex: Alia est verborum, alia rerum: seu quod idem est. alia fit rebus, ac sententiis, alia verbis tantùm. De utroque genere seorsim agendum nobis est.

§. I.

(a) Venus. (b) Dardanus primus Rex Trojanorum. Jovis filius. (c) Creusa Priami, & Hectoris filia, Æneæ Coniux, Ascanii mater,

§. I. De Amplificatione rerum.

Q *Uot modis fit Amplificatio rerum?*

R. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriem definitionum, seu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, seu per enumerationem partium. 4. Per congeriem causarum, & effectuum. 5. Per congeriem consequentium. 6. Per congeriem similitum, comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariotum, dissimilium, & inter se pugnantium contradictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita sigillatim persequamur.

§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Q *Ud est definitio?*

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio: seu, ut ajunt Philosophi, est oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid est Amplificatio per congeriem definitionum, sive à definitionibus conglobatis?

R. Est ea, in qua variæ ejusdem rei definitiones congeruntur, & quasi coacervantur, ut cum ait Cicero: *Historia est testis temporū, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuntia vetustatis* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curia, ac Senatûs Romani majestatem sic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis: consilii publici, caput urbis, ara sociorū,*

portus omnium gentium. sedes ab universo populo R. concessa uni Ordini.

Poteris tu vicissim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem, dicere, quid sit eloquentia, quid P^désis, quid amicitia, quid vita hominis, quid DEUS ipse.

§. III. De amplificatione per congeriem adjectivorum.

Quid est Amplificatio per congeriem adjectivorum?

R. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu rerum, seu personarum adjectis. ac circumstantis simul coacervatis. Cicero 2. Agraria. Ego qualem Kalendis Januariis. acceperim Remp. Quiritibus, intelligo plenam sollicitudinis, plenam timoris, qua nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent, improbi expectarent omnia turbulenta consilia contra hunc Reip. statum, & contra vestrum otium partim iniri, partim nobis Consulibus designatis, inita esse dicebantur: sublata erat de foro fides, non ictum aliquo novæ calamitatis, sed suspitione ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum novæ dominationes, extraordinaria non imperia: sed regna queri putabantur.

Virgilius sub finem libri primi Georgicorum de Juli Cæsaris interitu lugubriter admodum, & tragicè lamentatur coacervando funestissima prodigia monstraque, quæ vel antecessere, vel mox subsequuta sunt: Ille

Ille (a) etiam extincto miseratus (b) Cæsare Romam,

Cum caput obscura nitidum ferugine textit,
Impiæque æternam timuerunt læcula (c) noctem.]

Vox quoq; per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris,
Vifa sub obscurū noctis, pecudesque locutæ
Infandum; sistunt amnes, terræque dehiscunt
Et moestum illacrymat templis ebur, æraq;
Iudant.

Totum hunc locum, ut eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiserationem in primis idoneum, tu consulito, si me audis.

§. IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium.

Quid est amplificatio ab enumeratione partium?

R. Est illa, quæ fit, dum totum aliquod in suas partes distribuitur; seu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem sigillatim enumerantur. Ità Cicero funestum Pisonis Consulatum describit: *Omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. detestantur. Legati, qui unum fuere,*

(a) Sol (b) Subaudi est. (c) Dictatore Julio Cæsare à conjuratis occiso solis globum diu sup-
pallidum apparuisse narrant. Plutarchus, & Plinius.

fuere, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones. Et si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaja exhausta, Thessalia vexata, lacerata Athenae; Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa; Locri exusti; Athamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Aetholia amissa; Dolopes, finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib. II. Metamorph dilatat sententiam hanc:

*Rex Midas omnia, quaecumque tangit,
in aurum convertit.*

Lætus abit, gaudetque malo Berecynthius heros, (a)

Pollicitique fidem tangendo singula tentat,
Vixque sibi credens, non alta fronde virentē
Illice detraxit virgam, virga aurea facta est:
Tollit humō saxum; saxū quoq; palluit aurō:
Contigit & glebam; contactu glebae potenti
(b) Massa fit: arentes Cereris decerpit aristas.
Aurea messis erat. Demptum tenet arbore pomum:

(c) Hesperidas donasse putes: si postibus altis
Admovit digitos, postes radiare videntur:

Ille

(a) Midas Phrigiae Rex, ubi mons Berecynthus

(b) Auri moles, (c) In earum hortis erant aurea poma.

Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis (a) Danaen eludere possit.

Venetiarum descriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbis, in recessu intimo sinûs Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes ex alto aqua, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytæ urbi, & ad merces, copiasq; invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porro æstuariis (b) majores, minoresque Euripi totam urbem intercurstantes, variis meandris, ac flexibus ita distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiè sanè vel artis, vel nature miraculò. Indè vicorum, insularum, & pontium ingens numerus; ut qui diutius ibi versati non sunt, viarum, locorû que modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, baud ità magna mercede, trajiciant.

§. V.

(a) Jupiter in auream pluviam mutatus, illà delusit converso in pretium Deo. Horat. (b) It. Luogo dove stagnan dell'acq; pel flusso del Mare.

§. V. De Amplificatione per congeriem causarum, & effectuum.

Quid est Amplificatio per congeriem causarum & effectuum?

R. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ut si diceres cum celebri artis magistro. *Quereres multis modis vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque segnitie diffuebat. Expecta igitur damna longè graviora Exbau- rientur pecunia, jacebit spreta Religio, fures impunè grassabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immanissimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædēs, quid facta Tyranni (a)

Effera; D. capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam iungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque ori-
bus ora,

(Tormenti genus) & sanie, taboq; fluentes,
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

§. VI. De Amplificatione per congeriem consequentium.

Quid est Amplificatio per congeriem consequentium?

R. Est

(a) Mezentius immantissimus Tyrrhenorum, seu Hetruscorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.

R. Est ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re consequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè describit Æneidos. 4° amplificando res varias, quæ noctē fermè consequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa oporè
Corpora per terras, silvæque, & sæva quierant
Æquora: cum medio volvuntur sidera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudas, pictæque volucres,

Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera
dumis

Rura tenent; somno (a) positæ, sub nocte silenti,

Lenibant curas, & corda oblita laborum,

§. VII. De Amplificatione per comparationes, similitudines, & exempla.

Quid est Amplificatio per comparationes, similitudines, & exempla?

R. Est ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac similitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, si dicas, v. gr. cum Tullio in Pisonē Ego non te recordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo (b) Oreste, aut Athamante dementiorem putem? Vel
si di-

(a) Posita, id est, jacentes. Somnò autem lenibant curas, &c. Orestes Agamemnonis filius, furis agitatus fuit ob Clytemnestram matrē occisam. Athamas, Thebanorum Rex, furis etiam agitatus.

si dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui sua latulenta vitia maguorum virorum exemplô solebat excusare.

In Gaurum.

Quod nimiô gaudes noctem producere vinô;
 Ignosco; vitium; Gaure, (a) Catonis habes.
 Carmina quôd scribis Musis, & Apolline nullo
 Laudari debes: hoc (b) Ciceronis habes.
 Quod vomis, (c) Antoni; quod luxuriaris,
 Apici: (d)?

Quod fur es; vitium, dic mihi, cuius habes;
 Fit Amplificatio per unam tantum similitu-
 dinem in hoc Virgilio loco, ubi fortissimam A-
 mazonem Camillam de imbelli hoste nullo la-
 bore triumphantem sic exprimit Æneid II.

Quàm facilè accipiter saxo! sacer ales ab alto
 Consequitur pennis; sublimè in nube colum-
 bam,
 Cōpressamq; tenet, pedibusq; eviscerat uncis,
 Tum cruror, & vullæ labuntur ab æthere plu-
 mæ:

Itèmq; in Libro septimo, ubi Reginae Ama-
 tæ (e) furorem, ac circumcursationes depingit
 lepidissima turbinis verbere à pueris agitati si-
 militudine.

Ceu quondã torto volitans sub verbere turbo
 Quem pueri magno in gyro, vacua atria cir-
 cum, In

(a) Cato Uticensis quàm sapè merô incalue-
 rit, testis Horatius (b) Cicero non bonus Pôeta
 fuit. (c) Qui frustis vinolentis gremium suum,
 & totum tribunal implevit. (d) Apicius bellus
 celeberrimus. (e) Erat Latini Regis conjux.

Intenti ludo exercent: ille actus habena.

Curvatis fertur spatiiis: stupet inscia turba,
(a) Impubesq; manus mirata volubile buxū.

Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo,
Per medias urbes (b) agitur, populosq; feroces

Addite denique pulcherrimam istam juvenis
(b) Pallantis à Turno occisi cūm flosculo
decerpto comparationem, quàm Scaliger quovis
nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agresti sublimem in stramine
ponunt,

Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu langventis hyacynthi,

Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma
recessit.

§. VIII. De Amplificatione per conflictionem contrariorum.

Quid est Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter se pugnantium?

R. Est ea, qua plura contraria per antitheses opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinā: *Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis; ebrios sobriis, dormientes vigilantibus?* In idem est illud ejusdem Ciceronis in Pisonem. & Gabiniū Consules: *Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones? qui hostes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur?* Magnum
nomen

(a) Impuberum, id est, Puerorum turba. (b) Regina Amata, (c) Erat Evandri regis filius Æneid. 11.

nomen est. magna species, magna majestas Consulis. Non capiunt angustie pectoris tui; non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

Sic etiam Seneca in (a) Thyeste;
 Quem dies vidit veniens superbum,
 Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Tale est etiam incert auctoris, sed tamen antiqui in Alexandri magni tumulum.
 Sufficit huic tumulus, cui non suffecerat orbis:
 Res brevis huic ampla est, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Pœta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congestas antitheses (b);

Illis summa fuit gloria despici,

Illis divitiæ pauperiem pati;

Illis summa voluptas

Longo supplicio mori.

§. IX. De Amplificatione per incrementum.

Quid est Amplificatio per incrementum,
 R. Est ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri, & ascendere, donec ad summum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eadem per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultra suppeditent. *Facinus est inquit, vincire civem Romanum; prope parricidium*

(a) Tragedia sic inscripta, Actu 2. vers. 6. 4.

(b) In hymno de sanctis monachis.

stium necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque posse.

Vide etiam, quomodo per gradus, & per incrementum assurgat oratio in hac sapientissima Senecæ sententia in Epistola ad Lucilium: *Magna vitæ pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametsi sumus propediem accuratissime dicturi; postulat tamen instituti nostri ratio, ut cursim illud in antecessum (a) delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

℞. Fit sex præcipuè modis. 1. Per verba translata, seu metaphorica. 2. per verba superlata. 3. Per verba synonyma. 4. Per verba gravia, & illustriora. 5. Per periphrasim, seu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

Fit igitur primum Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempe mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiolem efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

℞. Est quoddam loquendi genus, quo vox aliqua à propria sua significatione transferretur ad aliam, v. gr. si dicas: *Prata ridere, parietes*

E

gestire

(a) Ital. *Anticipatamente.*

gestire gaudē, aliquem esse irā incensum, inflam-
matum cupiditate, errore lapsum: voces illæ o-
mnes sunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis,
& parietibus risum, & gaudium, quæ propria
sunt hominis solius. Idem planè dicito de ce-
teris locutionibus, quæ tribuunt homini flam-
mam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet
igitur Amplificatio per Metaphoram, si cum
Virgilio dicas de Ænea irato:

(a) — Irarumque omnes effundit habenas.
Vel si dicas de Didone:

(b) — Magnoque irarum fluctuat æstu.

Quia habenas, & æstum, quæ propriè conve-
niunt equis, ac fluctibus, tribuis Æneæ, & Di-
doni. Item si de homine impavido, & imper-
territo dicas cum Horatio in Odis: (c)

Illi robur, & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem

Primus.

§. XI.

2. **F**it Amplificatio per verba superlata, hoc
est, quæ veritatem superant, & plūs di-
cunt, quàm reapse esse possit. Ut cum ait Tul-
lius de Julio Cæsare, in oratione pro Marcello.
*Domuisti gentes immanitate barbaras, multitu-
dine innumerabiles, locis infinitas, omni copia-
rum genere abundantes.* Itemque cum dicit de
Pompejo in oratione pro lege Manilia. *Qui sæ-
pius*

(a) Libr. 12. (b) Libr. 4. (c) Libr. 1.

pius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm alii legerunt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperiis: non [a] offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis est erudita.

Hanc amplificandi artē adhibuit Virgilius Æneidos librò 12, cum de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Item cum de equo Trojano dixit:

Inftar montis equum divina Palladis arte
Ædificant.

Sed nusquam magis indulgisse videtur huic schemati (b) quàm cum Amazonem (c) Camillam laudans librò septimò dixit per verissimam hyperbolem:

Illa vel intactæ fogetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis
Ferret iter; celerès nec tingeret æquore plantas

§. XII.

Quomodo fit Amplificatio per verba synonyma

R. Fit per congeriem verborum, & sententiarum idem pænè significantium: ut cum ait Cicero pro Ligario: Quid enim, Tubero, tuus il-

Es.

le

(a) Ital. sinistri in contri. (b) Ital. Figura. (c) Camilla Volscorū Regina bellicosissima, qua Turno adversus Æneam tulit auxilium.

le districtus in acie pharsalica gladius agebat? cuius latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum, quæ tua mens? oculi? manus; ardor animi, quid cupiebas? quid optabas? Vide, quàm multa sint hic verba idem pænè significantia: gladius, mucro, arma, sensus, mens, animus, cupiebas, optabas. Quæ sanè Synonymorum coacervatio acrem in primis, & illustrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejusdem Ciceronis exemplo in Catilinam: Non feram, non patiar, non sinam; & ex duobus hisce Virgilli versibus Æneidos Librò primò, ubi Illioneus Æneæ fortis adhuc ignarus sic de illo ad Didonem:

*Quem si fata virum servant; si vescitur aurâ
Ætheria; nec adhuc crudelibus occubat umbris*

§. XIII.

Quomodo fit Amplificatio per verba graviora, & illustriora;

R. Fit cùm adhibentur verba splendida, quæ rem significantius exprimant, & in quibus plenum quiddam, numerosum, & sonans esse videatur: cujusmodi sunt ista: *Polluerat stuprò sanctissimas religiones; Senatûs gravissima decreta persregerat. Itemque illa in Verrem: Non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitia; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non licarium, sed crudelissimum carnificem civium faciorumque, in vestrum iudiciûm adducimus.*

Ejus-

Ejusdem etiam generis sunt magnifica illa
Virgilio verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,
Sanguineam,volvens aciẽ, maculisque tremen-
tes

Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domũs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, enſeque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus:

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphrasim seu
circumlocutionem;

R. Fit, cùm longiori verborum ambitu cir-
cuituque dicimus, quod brevius, ac simplicius
dici poterat. Itã Cicero pro Milone, cùm gra-
vius videretur dicere Clodium à Milone fuisse
occisum; maluit illud hac verborum circui-
tione mollire: *In quos incensos irã, vitamque do-
mini desperantes cum incidisset, basit in iis pa-
nis, quas ab eo servi fideles pro domini vita ex-
petierunt.*

Circumlocutione Virgilius utitur *Æn.* 12.
cùm pro hac una voce *Moritur*, sic ait.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctẽ.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *Jã*
advesperascit, longiori hac, tritaque utitur pe-
riphrasi;

Et jam summa procul villarum culmina fumant
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Nota Periphrasim apud Pœtas esse frequen-

E, tiorem

tiorem, quàm apud Oratores. Quod si non idonea sit, vel si nimis redundet, jam non appellabitur *Periphrasis*, sed *Perissologia*. (a)

§. XV. De Amplificatione per repetitionem.

Quomodo fit amplificatio per repetitionem, R. Fit cum verbum idem, sive oratus, cautâ, sive ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cum ait Tullius: *vidi enim, vidi, penitusque perspexi*. Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roscio Amerino, cum ait: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt. Causam dicis is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt: Causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cade restat.*

Quantoperè verò valeat Repetitio ad adendam vim, pondusque orationi, & ad affectus sciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis

(a) Id est Sermonis redundantis.

xemplis, priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epitolis, in quibus, si quid iudico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantia, ingenii, & eloquentia lumen quoddam elucet: in primo sororem Annam sic compellat infelix Dido:
Anna soror, soror Anna meæ malè conscia cul-
pæ

In altero Demophoontem (a) ita compellat Phyllis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:

Credidimus generi, numinibusque tuis.

Credidimus lacrymis: ~~hæ~~ & hæ simulare docen-
tur;

Hæ quoque habent artes, quaque iubentur,
eunt.

In tertio conjux Hercules Dejanira, cum il-
li per imprudentiam mortem intulisset, in has
iusti doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori;

Hei mihi quid feci? quò me furor egit amante?

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Illita (b) Nessesio mihi tibi texta veneno,

Impia quid dubitas Dejanira mori?

*Quibusnam potissimum figuris varianda erit,
& distinguenda Amplificatio;*

R. Præcipua, quæ Amplificationem ornant,
Schemata sunt Hypotyposis, & exclamatio, de
E4. quibus

(a) Demophoon Thesæi ex Phædra filius, à Phyl-
lide Lycurgi regis filia hospitio, & lecto susce-
ptus. data prius futuri conjugii fide. (b) Cen-
tauri Nessi veste qua indutus Hercules in furo-
rem, versus est.

quibus supra dictum à nobis est, Quibus addito tria alia, nempe Profopopœiam, Apostrophem, interrogationem, ceterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI.

Quid sit in Amplificatione vitandum.

Uo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationē amplificānt. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singularim, exiliter, & perexiguè confectantur; quod certè est in Oratore vitū vel maximū. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs, quàm exilia, minutaque requirit.

Alter scopulus est illorum, qui ad explendū orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas quòd, vim, & pondus on addat orationi, & sensum non augeat. *Quid est enim tam furiosū, (inquit Tullius Libro 1. de Oratore) quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Pœtica, si sint tibi provisæ, paratæque, & ad manum, ut ita dicam, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sensa nullo labore succurrent:

Verbaque provisã rē non provisã sequentur.

Quamquã, ut dicam id, quod res est, si Tyroni peccandum sit in alterutram partem, malim certè, ut, instar Ovidii, peccet potius ubertate quadam, copiaque verborum, quàm eorūdem jejunitate, atque inopia; quia, ut optimè notat Tullius, nimia hæc, & redundans verborum ubertas, & quasi luxuries stylô, atque exercitatione brevi depascetur.

APPARATUS SEU PROOEMIUM RHETORICÆ.

Rhetoricæ Proœmium, sive Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent universim ad Artem Rhetoricam. Quinque autè sunt, quæ de Rhetorica generatim, & universe, pro-
lusionis more, quæri possunt.

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ,
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
4. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ
5. Quibus rebus, ac subsidiis possit facile comparari.

§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.

Quid est Rhetorica?

R. Est ars, seu disciplina benè dicendi;
hoc

hoc est ornate, graviter. & copiose loquendi?
Ita Quintilianus, lib. 2.

Unde nomen suum traxit Rhetoricæ?

A voce græca *Reo*, dico, loquor, unde *Ritor*
Rhetor, *Orator*, & *Ritoriki* ars *Oratoria*,

Quare vocatur ars?

R. Quia certis quibusdam, & nunquam fal-
lentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars bene dicendi?

R. Quia docet quomodo optimis sententi-
is verbisque lectissimis dici possit.

Undenam orta est ars illa bene dicendi?

R. Notatio naturæ, & animadversio pe-
perit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facul-
tate, sine ullo artis subsidio bene dixissent, a-
lii contra insulse omnino, & male; extitit aliquis
qui discrimen illud observaret attentius; qui
causas illius indagaret sedulo: atque ita rem
sensum ad artem, ac præcepta revocaret, & qua-
si viam traderet, quæ ad eloquentiam tuto fer-
ret. Unde liquet, non esse eloquentiam natam
ex artificio; sed potius artificium ex eloquen-
tia natum, atque profectum.

Quo differunt inter se Rhetor, & Orator?

R. Hæc differunt, quod Rhetor sit, qui be-
nè dicendi præcepta tradit, Orator verò sit is,
qui accommodatè ad persuadendum dicere po-
test: tamen si erretur persæpè in nomine, & ali-
ud pro alio indiscriminatim accipiatur.

Quisnam

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoriae?

R. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam est Officium Oratoris?

R. Est dicere appositè ad persuadendum; quod fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione; delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione, & affectibus. Docere necessitatis est; delectare syavitatis; movere verò, seu flectere victoriae; atque hic demum est verissimus eloquentiae triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cum appositè dixerit ad persuadendum, hoc est ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, sive auditoris vitio, sive quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. De Materia Rhetoricae.

Quanam est materia cuiusque artis in genere?

R. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinae materia sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quanam est speciatim materia Rhetorica?

R. Nihil omnino est in rerū natura, de quo ornate, eleganter, & copiose disputare non possit Orator. Ut enim observat Cic. 2. de Orat. *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde

ajo cum Aristotele. Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendū propositā.

Quotuplex est quæstio, quæ Oratori ad dicendum proponi potest?

℞. Duplex. Alia est infinita, seu universalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Thesis*, ea est, quæ nullis alligatur temporis, loci & personæ circumstantiis: ut, si quærat^rur generatim atque universè. *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita, quæ etiam vocatur *Hypothesis*, & *causa*, sive *controversia*; ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, rei; circumstantias: ut, si quærat^rur, *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quæ ab hostibus feruntur legibus, ac conditionibus?*

Quæstio autem, sive finita sit, sive infinita, dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis, & actionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius scientiæ gratiâ: ut, *Quæ sit causa defectus solis, . . . sitne terra major quàm luna?* Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ut, *An liceat vim repellere. . . an sit inimicis ignoscendum?*

Præterea quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam: Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot

*Quot sunt universim genera questionum, sive
caularum, in quibus versari potest Orator ?*

R. Tria, Genus *judiciale*, genus *deliberati-
vum*, & genus *exornativum*, seu *demonstrati-
vum*, quod à Græcis vocatur *Epideicticum*

Quid spectatur in genere judiciali ?

R. *Accusatio*, & *defensio*.

Quid spectatur in genere deliberativo ?

R. *Svasio*, & *dissvasio*.

Quid in exornativo ?

R. *Laus*, & *vituperium*. Unde generis *judi-
cialis* finis est *aquitas*; *Deliberativi utilitas*; *De-
monstrativi honestas*. *Judiciale* genus versatur
circa tempus *præteritum*; *Deliberativum* circa
tempus *futurum*: *Demonstrativum* verò circa
præteritum *simul*, & *præsens*.

§. III. De Partibus Rhetoricæ.

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?
R. Quatuor: *Inventio*, *Dispositio*, *Elocu-
tio*, & *Pronuntiatio*, quemadmodum sunt *præ-
cipuæ* quatuor *Oratoris* partes: 1. *Argumenta*
invenire: 2. *Inventa disponere*: 3. *Disposita ver-
bis exornare*: 4. *Exornata pronuntiare*. Sunt
qui pro quâlibet parte *memoriam* statuunt; sed
nos cum *Aristotele* illam ad *pronuntiationem*
revocamus.

Quid est inventio ?

R. Est *excogitatio* rerum *verarum*, aut *ve-
rissimi*.

risimilium; quæ valeant tum ad faciendam fidem tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

R. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

R. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est pronuntiatio?

R. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quæ res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.

Quamnam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

R. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba, libro 1. de Oratore: *Quid est, inquit, aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quam sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatē unius oratione converti?*

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquentia, si pro se ipsa loqueretur?

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimum subsidiis omnes ille, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

R. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam;

R. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma. canorâ vocem, solutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

R. Excolit, quæ dedit natura; supplet, quæ illi defunt, quæ verò redundant, luxuriantque, castigat, atque coerces. Uno verbo: certissimo, veluti digitò, monstrat viam, qua ad eloquentiam tuto perveniatur.

Quid affert exercitatio?

R. Conservat, & auget. quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione sustulere, ut olim Demosthenes, aliique sexcenti.

Quid est exercitatio?

R. Est assiduus usus, & consuetudo dicendi, vel scribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiscendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus est optimus dicendi effector & magister.* Triplex est autem exercitationis genus nempe *Scriptionis, actionis, & memoriæ,*

DE IMITATIONE.

Quenam est Imitationis utilitas?

R. Facit imitatio, ut optimo cuique au-

Oratori similes in dicendo evadamus, & quæ sunt in eo summa, diligenter persequamur. Et quoniam imitatio, si rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari sciunt, ut par est; idè de imitandi ratione fusius aliquid, & uberius disputandum nobis esse existimavimus.

Quenam igitur est vera, rectaque imitandi via, & ratio?

R. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniè virosiorem.* sed deligatur imitandus summus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Pòetis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Pòetas longè post se reliquit, & ut ipse loquitur de Turno, *toto vertice supra est.* In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum est illud Quintiliani dictum *Ille sciât se profecisse, cui Cicero valdè placere cæperit;* & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ (a) de illo vox: *Ingenium, quod solum populus R. par imperio suo habuit, & ut non minùs splendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: Vir ingenio maximus, qui effecit, nè, quorum arma viceramus, eorum ingeniiis vinceremur.*

2. Non

(a) *Controv. Lib. 2.*

2. Non optimos solum auctores imitaberis, verum etiam quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si v. gr. scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus se plurimum amavit Cicero, & in quibus se se ipse videretur quodammodo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidem, ut illarum assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergat.

Ut verò semper habess in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca? copiosum, summaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque serviliter, putideque, ut solent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, servum pecus;* & ut à benè multis fieri video, qui cum picarum aut psittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quacumque imitaberis, sic facies tua, ut eruditis, & emundæ naris hominibus appareat imitatio; sed tamen res omnino alia, tibiq; propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum scriptorum loca, tibiq; illa quasi jure tuo poteris vindicare.

Primo, si vim, ac pondus sententiae retineas: verba verò vel omnia, vel magna ex parte saltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una alius defixa radicibus, quae nulla unquam vi labefactari potest.* Hanc egregiam Tulli sententiam, vide, quàm scienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cum dicit de homine probo, & in colenda virtute constanti.

(a) Si fractus illabatur orbis,

Impavidum ferient ruinae.

Sic etiam cum dixisset idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potius Servo Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eandem sententiam, mutatis omnino verbis, ingentose admodum expressit Ovidius Lib. 17. Metamorphoseon, ubi Ulixem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro se ita loquentem inducit:

Si mea cum vestris valuissent vota (b) Pelasgi
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundò, si eadem ferme servando verba, transferas illa ad alium sensum vel similem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum adium Diis Penatibus os importunissimè ostende-*

(a) Jac. 3. Lib. 3. (b) sic appellati vetustissimi Græcie populi.

ostendere? Poteris verba hæc paululum immutata in Judam, hortos ad Christum prodendum tubecuntem, opportune transferre.

Sic etiam Catilinarie primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ita convertent vel ipsi mehercule tyrunculi: Quousque tandem homo nequam atque improbe, intemperanter abutere divina patientiâ? Quamdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperata? Quæ ad finem se inveterata tua jactabit impietas? Nihil ne te impendentis mortis pericula, nihil inferorû pœnæ, nihil in te Divinæ justitiæ gladius, nihil terror conscientie, nihil severissimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertiò, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si commisuras, incisæque, & totum orationis ductum, ac filum potius imiteris, quàm verba ipsa, vel ipsas sententias. Dixit, v. gr. Cicero Philippica II. *Non placet Antonio consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucatio Catulo, cujus semper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni. Maximè verò Consulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas

omnium ordinem, ac aratum viri sapientissimi in deliciis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, si propositum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fusiùs, uberiusque dilates. Ità cum Virgilius dixisset 1. Georg. corum:

Prima Ceres ferio mortales vertere terram
Instituit.

Hunc eundem locum imitando, fusiùs more suo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres uncò glebam dimovit aratrò:
Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris:
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Contra verò eù à Tullio fusiùs, ac uberius dictū fuisse de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrabere audibus, communi cum militibus; nè propria sint Imperatorum. Et certè in armis militum virtus, et rerum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multū juvant. Maximam verò partem quasi jure suo fortuna sibi vendicat, & quidquid est prosperè gestum, id plandè omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem, Totum hoc, quantumcunque est, quod certè est maximum, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum domina Fortuna in istius se gloriæ societatem non offert: tibi cedit, tuam esse totam, ac propriam fatetur.

Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ita collegit Poeta egregius:

Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar:
Cæsar, parcendi gloria tota tua est.

Quotò, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fuerit, solerter transferas in orationem adstrictam. Ita facile crediderim cum M. (a) Antonino Mureto, perfectissimo talium rerum æstimatore, Virgilianum illum versum,

Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit:

Ciceronem imitatum fuisse. Ita enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonium: *Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus gesserit.*

Sextò, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ita Tullius tam multa singulari quodam artificio expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali joco dicebat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in *Æneide* Homerum est imitatus, & in *Bucolicis* (b) Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invexit in Latium. Ita

F3.

Hora.

(a) Fuit orator, & criticus celeberrimus. *seculò 16.* (b) Theocritus Poeta Syracusanus scripsit Græcè idyllia in genere bucolico laudatissima.

Horatius Pindari (a) Callimachique vestigia
persecutus est in suis Odis, & nominatim in ter-
tia quarti libri.

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus
ille vir Julius Cæsar Scaliger, ut mallet à te si-
mitem scriptam fuisse, *Quam esse totius Tarra-
conensis Rex*. Sic enim (per ludam opinor)
dicitare consueverat.

Atque, ut hisce elementis tandem aliquan-
do finem imponamus, laudem maximam ha-
bitura est imitatio, si quos imitaris, eos non
dicam adæquare, sed vincere etiam omni ope
coneris: ut ait Quintilianus Lib. 10. *Conandum
est aliquid supra eos, quos imitaris; & ut etiã
admonet vetus proverbium; Invenire, rem ad-
modum difficilem esse: perfacilem varò, inven-
tis addere,*

Ità Virgilius. cum exiliter admodum ac je-
junè de Hectore dictum fuisset à veteri Pœ-
ta Ennio; (b)

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Versus eosdem, vel potius eandem sententiã
ex plumbea fecit aureã Æneid. Libro secundò:

(a) Callimachus nobilis Pœta Græcus vixit
post Alexandri tempora. (b) Ennius Pœta an-
tiquissimus vixit tempore secundi belli Punici,
centum, & amplius ante Ciceronem annis.

O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab
oris,

Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque; urbisq; la-
bores

Defessi aspiciamus? quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vnlnera cerno?

Hanc eundem Ennii, Virgilique de He-
ctore locum apertissimè imitari conatus est Se-
neca in (a) Troade, ubi viduam illius Andro-
machen ità loquentem inducit:

Cùm subito nostros Hector ante oculos stetit:

Non qualis ultro bella in Argivos ferens,

Grajas petebat facibus Idæis rates:

Nec cæde vasta, quali in Danaos furens,

Vera ex Achille spolia simulata tulit.

Non ille vultus, flammæ incendens jubar;

Sed fessus, ac dejectus, & fletu gravis.

Similisque nostro, squalidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix; tu
vide tamen, quantum à Virgiliana distet. Ve-
rùm quantò inferior Virgilus videtur in hoc
loco Seneca, tantò sanè jure videbitur Ennio
superior in hac altera ejusdem imitatione in e-
adem Troade:

Columen patriæ, morâ fatorum,

Tu præsidium Phrygibus fessis,

Tu murus eras, humerisque tuis!

Stetit illa decem fulta per annos:

Tecum cecidit, summusque dies.

Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc

(a) *Tragædia sic inscripta.*

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis festivè admodū respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumque colligere.* Cū verò assidua hæc diligensque veterum imitatio vitio illi verteretur, ut ab invidis, & obreſtatoribꝯ cūmq; illi malevolentæ livore suffusi palā jactarent in vulgus, illū pleræque ab Homero sumpsisse, hoc uno responſo calumniatoribus os obstruere, illosque penitus elingues reddere conſeuerat Virgilius; *Cur non ipsi quoque eadem furta tentarent? Verū intellecturos, facilius esse Herculi clavam detrahere, quā Homero vel unum eripere versum, illumque ad rem suam accommodare.*

Ratio tamen quædā est tyronibꝯ præsertim adhibenda, nè dum propositum sibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paululū, sed in meliùs aberrare satagunt, prava quadā imitatione ab illo prorsus deficient. & in pejus aberrent, quod Lucano præsertim contigisse videmus.

Cū enim mirificè, sed sobriè tempestatem ità descripsisset Virgilius *Æneides* primò:
 Incubere mari, totumque à sedibus imis
 Una Eurūsq; Notūsq; ruunt, creberq; procellis
 Africus, & vastos volvunt ad littora fluctus,
 Eripiant subito nubes, cœlumque, diemque
 Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
 Intonnere poli, & crebris micat ignibus æther,
 Præsentemque viris intentant omnia mortem.

Hunc Virgilio locum cū sibi vel imitandū vel superandum proposuisset Lucanus immo-
 dico

dico quodam calore raptus, suôque nimiti ve-
lificatus ingenio, & laxatis, illi velut habenis,
sic aberravit in pejus:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo litore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti,
A magno venêre mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
LIBER PRIMUS.

DE ELOCUTIONE

Quid est Elocutio?

R. Elocutio, inquit Tullius; est idone-
orum verborum, & sententiarum ad res
inventas accommodatio.

*Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, con-
tra quam fieri solet, exordimur?*

R. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus,
ordine naturæ, prima sit inventio; quia tamen
plurimum difficultatis habet, idcirco eam Elo-
cutioni postponendam esse cum erudito Vos-
sio, aliisque artis Rhetoricæ magistris bene
multis, iudicavimus.

Cum

Cum enim verborum delectus origo sit eloquentiæ, ut ait Julius Cæsar in suo de analogiâ, seu de ratione Latinè (a) loquendi Libro, quæ, Ciceroni nominatim nuncupavit; & cum verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, sit longè facilior quàm cura rerum, quæ spectat ad inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodis, utilitatique servire, dum Aristotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initiû, & in primo artis oratoriæ quasi limine, vestibuloque paulisper hæremus, priusquam in intima illius penetralia pedem (a) ausimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati consulari, nostrum hunc de Elocutione librum trifariam dividimus. Agendum nobis est primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio se solent exercere vel ipsi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur plusculum esse negotii. Tercò tractabimus de Stylo; à facillioribus, ut par est, ad difficiliora sensim progrediendo.

C A P U T I.

De Figuris, seu Schematibus.

Figura, ut diximus in Elementis, est ornamentum quoddam Orationis, seu loquendi mo-

(a) Cicero in Bruto. (b) Penult. producta, pro audeamus.

duſ illuſtrior; & à cōmuni conſuetudine remōtus; cuiusmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam, *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Itemque illa Didonis morientis (a) verba.

— Moriemur inultæ?

Sed moriamur, aſt, Sic ſic juvat ire ſubſūbras,
Aut hæc eiſdem Didonis:

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor; arma armis pugnent, ipſique ne-
petes.

— Quot ſunt genera figurarum?

R. Duo. Aliæ enim verſantur in ſententiis, & ſenſu ipſo, aliæ in verbis tantum. Quia verò res priùs animò, menteque concipiendæ ſunt, quàm verbis exprimantur; ideò de Figuris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis eſt, quàm de figuris verborum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

INter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his; quæ ad movendum, ſeu ad animos ſectendos præcipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

R.

(a) *Æneid.* 4.

R. Primâ collocamus, quoddam vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere

Quid est exclamatio ?

R. Est vocis elatio, seu contentio, qua, interiectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamus, rei que magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam: per summam indignationem sic exclamat: *O tempora! o mores!* Senatus hæc intelligit, *Consul videt: hic tamen vivit. Vivit?* Imò verò etiam in Senatum venit. Et oratione 2. in Antonium: *O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interiectionibus, *o! heu! ha! vah! prob Superi! prob Superùm, atque hominum fidem!* Pæpè tamen subauditur interiectione, ut si dicas, *Miserum me!* vel *Hocine Saculum!* Veteres pro interiectione, o, sæpè adhibebant voces istas (a) *Ædepol! Hercle! Mehereule! Jupiter! Me castor! Medius fidius!* Catullus.

Chartis

Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Heu, & Eheu triste aliquid, & molestum indicant. Ità (b) Cicero: *O domus antiqua, eheu quàm*

(a) Quasi dicas per adem Pollucis . . . ità me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius juveta.

(b) De Officiis.

quàm dispari domino dominaris! Virgilius ve-
rò Æneidos 4.

— Tu nunc Carthaginiſ altæ
Fundamenta locas, pulchrâque uxorius ur-
bem

Extruis; heu regni, rerumque oblitè tuarū!
Prob adhibetur ſapè ad obteſtandum. Ità
Terentius! Prob Deum! atque hominum fidè,
quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt?

Mirum in modum facit exclamatio ad ſigni-
ficandam indignationem, doloremque ex re a-
troci conceptam, ut Tullius pro Cœlio: Prob
Dii immortales! cur interdum in hominum ſce-
leribus maximis aut (c) connivetis, aut præſen-
tis fraudis panam in diem reſervatis?

Servit etiam miſericordiæ. Ità pro Sylla: O
miſerum, & infelicem diem illum, quo Conſul o-
mnibus centuriis P. Sylla renunciatus eſt! O fal-
laciem, ô volucrem fortunam! O cecam cupidi-
tatem: præpoſteram gratulationem! quàm citò il-
la omnia ex letitiæ, & voluptate ad lacrum, &
lacrymam redierunt! Et pro Milone: O terrâ
illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc
ingratam, ſi ejecerit; miſeram, ſi amiſerit! Sic
etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miſeri-
cordiam exclamando captat! (a):

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquo-
ra poſſunt

Acci-

(a) ſeal. Chiu dete gli oc chi. (b) Æneid. 2.

Accipere p̄tant quid jam misero mihi denique restat.

Aliquando etiam lætitiã, animique hilaritatẽ exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticũ (c): *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evãgelia, quæ reddam, nescio: deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (si quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam sacrificia, & supplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis consueverant. Unde non immeritò Christianis *Evangeliũ* appellatum est salutiferũ illud nuntium à CHRISTO veracissimo Patr̄is. Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio servit interdum Ironiæ; ità (b) Tullius: *O præclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Pisonem: *O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos!* *O amentem Paulum, rusticum Marium: nullius consilii patres istorum amborum Consulũ, qui triumpharunt!*

Quibus potissimũ in locis utendum est Exclamatione?

R̄. Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori persvaseris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum esset, ac puerile

§. III.

(a) *Lib. 2. Ep. 8.* (b) *Philip. 3.*

§. III. De Dubitatione.

Quia est Dubitatio?

R. Dubitatio est (a) Schema, quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu, quid sibi agendum, dicendumve sit. Ita Scipio apud Livium (b) milites alloquitur quasi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, scio Cives? qui à patria vestra descivistis. An milites? qui imperium, auspiciumque abnuistis, Sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum, habitum civium agnosco; facta dicta, consilia, animos hostium video.*

Illustre omnino Dubitationis exemplum suppeditat nobis Virgilius, cum Didonem ita dubitantem inducit: (c)

En quid agam? rursusne procos irrita priores
Experiar? Nomadumque petam connubia sup-
plex,

Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
Inacas igitur classes, atque ultima Teucrum
Jussa sequar.

An Tyriis, omniq[ue] manu stipata meorum
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurtus agam pelago, & ventis dare vela jube-
bo?

Deinde sequitur electio, quæ fit nimirum, cum is, qui dubitat, subito consilium capit, quasi oborta sibi nova quadam luce:

Quin

(a) *Habitus, figura.* (b) *Decade 3.* (c) *En. 4.*

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Est item apud Ciceronem egregiam aliud ejusdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrum difficilius, aut majus esset negare tibi sapiens idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei, quem unice diligere, cuique me charissimum esse sentirem: praesertim, & iusta petenti, & praecleara cupienti, durum admodum mihi videbatur, & suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur, reprehensionem doctorum, atque prudentium.*

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid scribam, & C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deaeque pejus perdant, quam perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. De Obsecratione.

Quid est obsecratio?

R. Obsecratio, ut nomen ipsum per se factis indicat, fit, cum alicujus sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc, nos primum metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae su-*

spice-

ſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam Re-
gi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexisti: iſtam, in-
quam dexteram, non tam in bellis & in prali-
is, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Tu il-
lius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare
voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te ami-
cum, & placatum Dejotari regis ara, focique vi-
derunt.

Vehemens est etiam, atque flexanima (a) Pa-
linuri ad Æneam obreſtatio apud Virgilium
Æneid. 6.

Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ipem surgentis Juli,
Eripe me his invictæ, malis. Aut tu mihi ter-
ram nos:

Injice, namque potes, portusq; require Veli:
Aut tu, si qua via est, si quã tibi Diva creatrix
Ostendit (neq; enim credo finè numine divũ
Flumina tanta paras stygiãque innare paladẽ)
Da dextrã misero; & tecũ me tolle per undas.

Hæc figura, præ cæteris, vehemens est, & in
perorationibus potissimum solet adhiberi.

§. V. De Imprecatione.

Quid est Imprecatio?

R. Est execratio quædam, qua malum im-
precamur alicui, vel etiam nobismetipsis. Ta-
le est illud Ciceronis pro Dejotaro: Dii te per-
dant, fugitive. Itã non modo nequam, & impro-
bus.

(a) Palinurus Æneæ navis gubernator, qui
somnia oppressus, unã cum gubernaculo in mare
delapsus est.

bus, sed etiam fatuus, & amens es. Et in Antonium: Quia tu abi in malam rem, malumque cruciatum. Tale est etiam illud Didonis: (3)

*Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad
umbras,*

*Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundã,
Ante pudor, quam te violem, aut tua jura re-
solvam.*

§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.

Quid est Interrogatio?

R. Fit cum interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quam ad urgendum, instandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Itã Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiam teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?*

Quibus sanè interrogationibus Catilinam multò acius pungit Cicero, quam si frigide diceret *Patent, Catilina, tuã consilia, conjuratio tua omnium conscientiam constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat.* Similiter poterat dicere Virgilius:

*Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum
Excipere infidiis, multum latrante Lycisca.*
Sed

(a) *Aeneid 4.*

Sed plus spiritûs, nervorumque habet hæc interrogatio: (a)

Non ego te vidi, Damonis, pessime, Caprum Excipere insidiis.

Quodd si interrogationi subjiatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficili Reipublica tempore conficere? Confecit, huic præesse? Præfuit, re optimè ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini adolescenti, cuius à Senatorio gradu atas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandū? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, equitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII. De Præteritione, & Reticentia.

Quid est Præteritio?

R Præteritio, quæ Cæroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit, cum simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maxime dici vult. Ità Tullius suum Pompeiū magnificè laudat per præteritionem:

Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terrâ, mariq, quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus

Gz.

tatibus

(a) Ecl. 3.

ratibus non modo cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesq; obsecundarint; hoc brevissimè dicâ. . .

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatium: *Atque illud tenebricosissimum tempus incertis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me, parietes in adolescentia perfoæris, vicinos compilâris, matrem verberâris. Habet hoc præmium tuæ indignitas, ut adolescentiæ turpitudine obscuritate & sordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina est, & affinis Reticentia, apophopesis Græcè dicta, quæ fit, cum oratione abruptè subito, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora purantur. Tale est illud (a) Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut ille, quod dicere nolo.

Illudre omnino hujusce Sænetatis exemplum nobis suppeditat Virgilius *Aneid. 1.* ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:
Jam cœlum, terramque meo sinè numine, venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego . . . sed motos præstat componere
fluctus.

Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Apophopesi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.

Novimus. & qui te . . .

§. VIII.

§. VIII. De Expolitione.

Quid est Expolitio?

R. Expolitio, sive Commoratio, & Exoratio (nam tria hæc vocabula unum, atque idē sonant) est figura ad motus excitandos valdē insignis.

Fit autem, cū eandem sententiam variis modis versamus, ut altius in auditorum animis defigatur. Itā Cicero pro Sextio; *An nihil ipsa ut quidam putant, fuit mors aequā animō optenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers consilii? aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo, querendoque cognoveram; nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloria sempiternum? quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patrie potius donata, quam reservata naturæ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, animos hominum se susque morte restinguere; alii autem tum maximè mentes sapientum, ac fortium virorum, quum à corpore excessissent, sentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliorem esse sensu.*

§. IX. De Epiphonemate.

Quid est Epiphonema?

R. Est exclamatio sententiosa, quæ fertur

solet post rem aliquam insignem vel narratam vel probatam. Ut cum Virgilius, post narratos classis Trojanæ labores, sic exclamat sententiosè: (a)

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sic etiam Lucretius lib. 1. post commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam suam Iphigeniâ immolantis, hac gravi sententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit svadere malorum.

Simile est illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant* (b) *adeptam: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Sic etiam Virgilius postquam apum, in melle conficiendo, industriam, laboresque descripsit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florû, & generandi gloria mellis

Itemque hoc 2. Georgicorum.

— Adeò à teneris convalescere multum est.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymnestore loquens, (c)

Fas omne abrumpit; Polydorum obruncat
& aurô

Vi positur. QUID non mortalia pectora cogis

Auri sacra fames?

Capue

(a) *Æneid.* 1. (b) *Alii Adepti, qua lectio videtur melior.* (c) *Æneid.* 3.

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum
magis idoneis.

§. I. De Apostrophe.

Quid est Apostrophe?

R. Est Schema, quo sermonem ad aliam personam, vel quasi personam convertimus, quam instituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem effudistis; vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones, vosque milites; vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio presidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apostrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ita Tullius i. in Catilinam: *Tam tu Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem statorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc, & hujus socios suis aris, caterisque templis, à te. Etis urbis, à manibus, à vita, fortunisque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patria, latrones Italia, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosque mactabis.*

Nec tantum ad personas fit Apostrophe; sed etiam ad res inanimas, sensuque carentes, aut

aliquando etiam ad bellum. Ejusmodi est apud Virgilium notissima illa Mezentii Apostrophe ad equum suum, nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est) Viximus

Ita Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albanorum tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obruta ara, sacrorum Populi Romani sociæ, & æquales.* Pœtis porro nihil familiarius est, quàm illa ad res sensu carentes Apostrophe. Ità Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite
curis.

Quenam sunt Apostrophes regulæ?

R. Tres. 1. Rarò est usurpanda. Si enim crebrius adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula

2. Tamen si multis videatur; Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquàm adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè ut docet initium primæ Catilinariæ: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ?*

3. Fas est Pœtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ità Ovidius lib. 3. Tristium: *Nunc ego jactandas optarem sumere pennas, Sive tuas, (a) Perseu; Dedale, sive tuas;*

§. II.

(a) *Perseus Jovis filius, talaribus à Mercurio donatus, Andromedam liberavit.*

§. II. De Hypotyposi.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, qua res ità (a) graphicè describitur, ut non tam audiri vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac illustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatè oculis ità subjicit: *Ipse inflammatus scolare, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente (b) Hominem corripit, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilò inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quam meritò mirantur omnes: (c)

(auras
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus
Verberat, effulq; equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo,
Hypotyposim creberrimè solent usurpare
Pòetæ, ac præsertim Virgilius, qui res adeò
vivas, & spirantibus, ut ità dicam, coloribus describit, ut panè sub oculos cadant. Ita Cyclopes depingit Æneid. 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Bron-

[a] Ital. esattamente, è quasi pittorescamente
ca pennello. (b) Gavius civem Romanum, (c)
Æneid. 10,

Brontesque Steropesque. & nus Jus membra
Pyræmon.

— Alii ventosis follibus auras

Accipiunt, redduntq; alii stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis iacudibus antrū.

Illi inter sese, multa vi, brachia tollunt.

In numerū, versantq; tenaci forcipe massā.

§. III. De Prosopopœja.

Quid est Prosopopœja?

R. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quo personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam; v. gr. cum inducimus loquentem Urbem, Provinciā, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur. (a)

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animō motus, bellumq; futurum
Cæperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad
undas,

Ingens visa Duci Patriæ trepidantis imago.
Clara, per obscuram, vultu mœstissima, nocte
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,

Et

(a) Lib. I. Pharsalia.

Et gemitu permiffa loqui: Quò tenditis ultra?
 Quo feretis mea figna viri? Si jure venitis,
 Si cives, hucusque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ità loquentem patriam inducit *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, fic agit, & quodammodò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, niſi per te: nullam flogitium finè te. Tibi uni multorum neces. tibi vexatio, direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges, & quæſtiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tui: Nunc verò me totam eſſe in metu, propter te unum (a) quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me conſiliũ iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; Si verus, nè opprimar; ſi falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, &c.*

Venuſtiſſimum eſt, & Aurea Auguſti ætate digniſſimum Epitaphium hoc, in quo viventẽ maritum per Proſopopœjã ſic alloquitur uxor mortua:

Immatura perii; ſed tu felicior annos.

Vive tuos, conjux optime, vive meos.

ſ.

(a) Ital. *Che per ogni romor, che ſi ſenta, s'abbia a temer Catilina.*

§. IV. De Ethopœja.]

Quid est Ethopœja?

R. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quo alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ità Sallustius (a) Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tantoperè omnium cōfessione laudata.

Ethopœia Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi. & corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia, bella intestina, cades, rapina, discordia civilis grata fuere; ibique juvenutē suā exercuit. Corpus patiens inedia, algoris, vigilia. supra quā cuique credibile est? Animus audax, subdolos, varius, cujuslibet reā simulator ac dissimulator, alieni appetens, suā profusus. Ardens in cupiditatib; satis eloquentia, sapientia parum: Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidique mores mirabiliter exprimit, (b) dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave, quemque alienū in ædem intromiseris,
Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Nè causæ quid sit, quod te quisq; quæritet.

Tum

(a) In bello Catilinariæ. (b) In Aululariæ.

Tum aquam effugisse dicito: si quis petet
Cultrum, securim, (a) pistillum, mortarium
Quæ utenda vasa semper vicini rogitant:
Fures venisse atque abstulisse dicito.

Mulierem mores graphicè pingit Terentius
dum ait: *Novi ingenium mulierum: nolunt, ubi
velis: ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio loco in
Hecu. 2. 2. 11. Nôsti mores mulierum; dum (b)
quoliuntur, dum comuntur, annus est.

Ethopæja dividitur in Profopographiam, &
in Ethopœjâ propriè dictâ, de qua jam egimus.

Quid est Profopographia?

R. Est expressio vultûs, ac corporis totius,
seu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamen-
ta, incessum, cultum, (c) habitumque omnem
exprimimus. Ità Martialis deformem Zoilum,
lepidè pingit;

Crine ruber; niger ore, brevis pede, lumi-
ne læsus.

Rem magnam præstas; Zoile, si bonus es.

Sic etiam Franciscus Vavaffor in suo illo exi-
mio *de ludrica dictione* libro Socratis habitum
os, figuramque depingit.

*Socrates Æsopo non absimilis deformitate cor-
poris fuit: utpote (d) simis naribus, extantibus
& prominentibus oculis, recalva fronte, pilosis
humeris*

(a) Ital. pestello. (b) Alii alia: ego sic. *Misc-
chinano, e studiano la maniera di abbigliarsi* (c)
Ital. portamento. (d) Ital. Schiassite.

humeris, (a) obeso ventre, (b) repandis cruribus quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno, & Satyris etiam formâ, & specie contulit. Ac licuit semper animadvertere, luscis, (c) gibbosos, (d) ventriosos, claudos, similesque eorum eò ferè dicaciores esse hominibus ceteris, quò sunt vitiis corporis insigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem: sive quòd sæpiùs lacessiti propter suam feditatem, assuescant vicissim adversarios repungere, atque ità exercitatiores in eo ipso genere fiant: sive quòd priores occupent, nè feriantur, aut ut feriantur levius.

Feliciter admodum miscentur Prosopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratissimum efflorescit, ut liquet in exemplo sequenti, ubi M. Calphurnium sic pingit (e) Tullius: Consul ipse parvò animò, & pravò: tantùm (f) cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.

C A.

(a) Pieno, panciuto. (b) Strambo, sbilenco, storto. (c) Gobbi. (d) Tripponi, panciuti. (e) Ad Atticum (f) Ital. Burlone, o Faceto in quella sorta fant astica, e sdegnosa di burle, ch' è propria degli stitici.

C A P U T

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Quid est Antithesis?

R. Antithesis, sive oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum in primis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia, hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc honestas, illinc turpitude; hinc continentia, illinc libido. Denique equitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita; mens sana cum amentia; bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibi que imparè, facetè ludit per Antitheses, (a)

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:

Nec tecum possum vivere, nec sine te.

Ita Ovidius (b):

Frigida pugnabant calidis, humientia siccis,

Mollia cū duris, sine pondere habentia pondus:

Sic

(a) Lib. 12. (b) 1. Metam.

Sic etiam Iustinus (a) Agathoclem, Syracu-
 sis oblesis, bellum nihilominus in Africâ trans-
 ferentem, laudat per Anticheies: *Mira prorsus
 audacia, ut quibus in solo urbis suæ par non erat
 eorum urbi bellum inferret? Et qui sua tueri non
 poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus
 insultaret.* Ejusdem etiam generis est memora-
 bile illud dictum Augusti, jam ætate valdè pro-
 vecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè
 tumultuabantur: *Audite, juvenes, senem, quem
 juvenem senes audivère.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Priva-
 tus illi census erat brevis, commune magnum; &
 post illum (b) Seneca:*

Cura leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. De Sustentatione.

Quid est Sustentatio?

R. Est figura, qua Orator, ad sibi concili-
 andam attentionem, & ad excitandos, erigen-
 dosque auditorum animos, illos tenet aliquan-
 diu suspensos, incertosque, quid dicturus sit ;
 ut cum Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum
 mihi expectare videmini, iudices, quid deinde
 factum sit .. expectate facinus, quàm vultis im-
 probum? vincam tamen expectationem omnium.*

Habes falsum, & facetum Sustentationis exē-
 plum in Martialis Libro 6.

In

(a) Agathocles Sicilia Tyrannus, patre fugito
 natus. Lib. 22. (b) In Hypolito.

Quod convivaris sine me tam sapere, Lupercem
Inveni, noceam qua ratione tibi.

Iraſcar, licet usque voces, mittasq; rogesq;

Quid facis? inquis, quid faciã? veniam.

§. III. De Communicatione.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, qua Orator, causæ suæ con-
fidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel
contra quos dicturus est, illos nimirum consu-
lens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi e-
xemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero sum-
mam causæ suæ fiduciam ita demonstrat. *Nunc
ego vos consulò, quid mihi faciendum putetis. Id
enim consilii profectò taciti dabitis, quod ego mi-
hi necessario captendum intelligo.* Et pro Cæci-
na; *Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem
homines armati, non modò limine tectoque adi-
um tuarum, sed primo aditu, vestibuloque probi-
berent, quid acturus sis?*

§. I. De Correctione.

Quid est Correctio?

R. Correctio, seu Retractatio, est Schema,
quo Orator sententiam, aut vocem à se prola-
tam retractat ac veluti corrigit. Ità Cicero pro
Coelio: *O stultitia! Stultitiamne dicam, an im-
pudentiam singularem?* Ex prima Catilinaria:
*Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat
Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam*

meditare; Tu ut ullum exitium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent!

Sic etiam Terentius in comœdia, quæ inscribitur (a) *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedemum sic loquentem inducit:

Filium unicum adolescentulum.

Habeo. Ab! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme!

Nunc Habeam, nec ne, incertum est.

C A P U T V.

De Figuris verborum.

Figuræ verborum aliæ sunt tropi, aliæ non sunt tropi. Figuræ quæ sunt tropi, fiunt tantùm in verbis translatis, hoc est à sensu sibi proprio in alienum sensum tradacti, ut cum dicimus: *Letas segetes. Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ verò, quæ non sunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis, ut cum ait Tullius: *O tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

§. I. De Tropis,

Quid est Tropus?

R. Tropus est verbi, vel Orationis è propria significatione in alienam immutatio; cum virtute, ac dignitate; ut cum dicitur: *Mulus*

(a) *Vox composita, quæ Græcè sonat, se ipsū puniens;*

lus pro Stupido; vel Laterem lavare, pro Frustra laborem suscipere, iustar laterem lavantis. Illa porro immutatio, sive conversio fit cum virtute, ac dignitate, hoc est ad addendum orationi pondus, majoremque illi venustatem, dignitatem conciliandam. Porro Tropus sic appellatur à voce Græca Τροπος *verto*, ut ad verbum *Inversionem* sonet.

Hæc autem inversio fit multiplici, variaque ratione, sed quatuor potissimum modis; unde existunt primarii quatuor, nobilissimiq; Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus sigillatim tractandū est.

§. II. De Metaphora.

Quid est Metaphora?

R. Metaphora, seu Translatio est tropus, quo vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur ob similitudinem: Ut cum ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt*. Vox illa; *Gestire*, quæ est hominis propria, transfertur ad parietem; cujus non est propria; sed cum quo tamen habet hoc loco quamdam similitudinem & affinitatem.

Hunc porro usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cum scilicet verba propria deessent; postea vero delectatio jucunditasque celebravit. Quem modum enim vestis depellendi frigoris causâ primum repe-

Hæc

postea

postea etiam adhiberi cœpta est ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopæ causâ primum instituta, deinde etiam fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimum ducuntur Metaphora?

R. Ex omnibus omnino rebus duci possunt, à divinis, à cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestis, hominibus eorumque, operibus. adeo ut non minus latè pateat Metaphora, quam similitudo, quæ à re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. à Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noster Plato*. Itemque apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio (a).)

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cum dicitur à Tullio, *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit*.

3. Metaphora sumitur è stipibus, plantis, & arboribus. Ità Cicero: *Virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nulla umquam vi labefactari potest*.

4. Sumi.

(a). Lib. 2.

4. Sumitur à rebus arte, manuque factis. Ità (a) Appion ille, contra quem Josephus scripsit vocabatur *Cymbalum mundi* Longinus verò Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca. & Museum ambulans*; quod etiam de Origene d. cum accepimus. Imperator autè Helvius Pertinax *Fortuna pila* fuit vulgò nuncupatus, quòd nempe variis fortunæ casibus fuisset exercitus. Denique Augustus homines illos, qui solerti promptòque erant ingenio ad res ex tempore conficiendas, lepide agebat, *Argentum habere* (b) *in numerato*, Metaphora à pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ut cum ait apud Virgilium Palinurus:

Mene salis placidi vultu, fluctusque quietos
Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles sunt, & cuilibet obvii, persequi sigillatim, hominis esset otio intemperanter abundantis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primo fit Metaphora, cum à re quæpiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus; ut cum ait Titus Livius: *Scipionem à Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*

H3.

cum

(a) Appion Grammaticus Alexandrinus
vixit tempore Tiberii. (b) Ital. in contanti

cùm propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinne. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque vesotiam, vulpem appellavit, Lucæ cap. 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cùm inanimata pro aliis inanimatis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Frenum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel si dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrabamus.*

Tertiò, cùm inanimata transferentur ad animata; ut cùm ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum, & cum ait Catullus:

O qui flos es juvenulorum!

Quarto, denique præcipuam quamdam venustatem habet, cùm rebus inanimatis, sensuque carentibus sensum quemdam, animosque, ac veluti vitam dat; ut cùm ait Virgilius:

———— Pontem indignatus [a] Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

Quamnam Metaphoræ dicuntur vitiosæ?

R. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæque, & ab re quapiam

abje-

(a) Araxes Armeniae fluvius.

abjecta deformique desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curia Glaucias*; itemque ista *Saxa mundi* (a) *verruce*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eandem causam notavit versum illum cujusdã M. Furii Bibaculi: (b)

Jupiter hibernas cana nive conspuat Alpes.

Quid enim sordidius ac turpius, quàm Metaphoram à sputo mutari? Hoc eodem humilitatis, & ut ita dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa (c) Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generate* (d) *lixivium*.

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores sunt. vel longius acersitæ, vel quæ rem nimis amplificanti; ut si dicas: *Syrtem Patrimonii*, *Charybdim bonorum*; quod profecto durius. uti est, & à Tullio jure damnatum. Quod si vereris, ne durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis aut similibus vocabulis: *Ut ita dicam . . . quasi . . . penè . . . Si ita loqui fas est*, &c ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatam*, poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ita dicam, relictum esse Senatam*, duriuscula Meta-

H4

phora

(a) Ital. Porri. (b) Sat. 5. lib. 2. (c) Tertullianus scriptor Ecclesiasticus, acris & vehementis ingenii, floruit initio tertii seculi, (d) Ital. Liscia.

phora, hoc velut appposito condimento, mite-
 fcer. Nam; ut sap enter admodum monet idē
 Tullius, *Verecunda debet esse translatio*, ut de-
 ducta esse in alienum locum, non irruisse, atq;
 ut precariū, non vi venisse videatur.

3. Vitium est in Metaphora, si nimis Pōētī-
 ca sit; v. gr. si Orator dicat cum Virgilio *To-
 luces pennis remigare*; aut si cum Horatio di-
 cat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Pōētis licent, ea
 omnia Oratoribus licere existimandum est.

4. Metaphorarum vitium est immoderata
 quædam illarum coacervatio. Etsi enim nullus
 est florentior tropus, & qui plus luminis afferat
 orationi, non tamen frequentari nimium de-
 bet: nam ut modicus illius usus maximopere
 delectat, ita immodicus non parum affert satie-
 tatis, atque fastidii, & in ænigma transit, aut
 in allegoriam.

5. Denique vitiosa est Metaphora, quæ sibi
 non constat, res nimirum omnino dissimiles in-
 ter se conjungendo. Quippe, ut docet Fabius
*Id in primis est custodiendum, ut quo ex genere
 caperis translationis, hoc desinas. Multi enim
 cum initium à tempestate sumpserint; incendio
 aut ruina finiunt, quæ est inconsequentia rerum
 fœdissima. Quamquam, ut loquar ingenuè,
 huic de perpetuis, sibi que consentanea transla-*

tione

tione Rhetorum præcepto non adedè severe à summis viris obtemperari video. Scimus enim diversas omninò Metaphoras eleganter sæpè fuisse conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Carullo, &c. sic triplex est Metaphora in duobus hisce versibus Horatii: (a)

Nemo adedè ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aur̄.

Prima est de feris, quæ propriè mansvescunt & cicurantur. Altera est de fructibus, qui acerbisunt, & propriè mitescunt. Tercia est ab agri, quorum propria est cultura:

§. IV. De Allegoria.

Quid est Allegoria?

R. Allegoria est Metaphorarū continuatio, seu figura, qua aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurdè vocatur *Diversiloquium*? quod nimirum aliud dicatur, aliud sentiatur.

Hujusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ac qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublice navem gubernâssem, salvamque in portu collocâssem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum spiritum perhorrescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas; aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed unum me pro omnium salute obtuli.*

Illu-

(a) *Epist., . . . lib. i.*

Illustris est, & omnibus nota illa Horatii
Ode Allegorica de bello civili, Lib. 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigiò latus?

Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sinè funibus
Vix durare Carinæ
Possint imperiosius

Æquor? Non tibi sunt integra lintea, &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Repu-
blica; fluctus pro civili bello; portum pro pa-
ce, concordiaque; remigium pro Militibus;
navitas pro Magistratibus; malum pro præcipu-
is Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad
finem egregè sibi constat, quod in Allegoria
præcipuum est.

§. V. de Metonymia.

Quid est Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hy-
pallage, seu Transnominatio, est troporum om-
nium vastissimus, atque usitatissimus. Fit au-
tem quatuor potissimum modis. 1. cum causa,
vel quasi causa ponitur pro effectu, & cum re-
rum inventor, & auctor usurpatur pro rebus
ipsis, quas invenit; ut Mars, pro bello; Ceres
pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut
Virgilius, pro scriptis illorum; dux exercitûs

pro

pro exercitu iplo. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius. *Onerantque canistris dona laborata ceteris; id est panis.* & Georgicorum lib. 2.

Bacchus amar colles; Aquilonē, & frigora taxi

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas caesa fuisse sexaginta Romanorum millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cum possessor usurpatur pro re possessa, ut cum ait Virgilius *Æneid.* 2.

Jam proximus ardet

Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia, cum fumuntur effecta pro causis, aut scelus pro scelerato iplo: Ita Comicus: *Ubi est scelus ille, qui me perdidit;* ita Virgilius 2. *Æneid.* (490

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab Dilce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic est germanus illius loci sensus: ex uno Sinone disce Græcos omnes esse perfidos. Ita Cicero 1. in Verr. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno Pratore per triennium pertulisse.* Fit etiam, cum id, quod proprium est effectui, tribuitur causæ, & hoc

Pœtis valdè familiare est: Ità timor dicitur fugax; mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fuga est effectus timoris. & pallor est effectus morborum, & mortis. Sic Horatius *Pallida mors æquè pulsat pede pauperum tabernas, Regumque Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi tristesque senectus

3. Fit Metonymia, cum res, qua continet, usurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis, cœlum pro cœlestibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Testis est Italia, quam ille ipse vidit Sylla hujus virtute, & consilio confessus est fuisse liberatam, Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, que magnis oppressa hostium copiis, eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorū interneccione, patefactū est. Ubi Italiam pro Italis, Siciliam pro Siculis, &c. usurpavit,*

4. Cum signum usurpatur pro re significata, ut toga pro pace, fasces pro magistratu. Ità Cicero in Pisonem

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ

Huc refer, cum hæc vox nomen ponitur pro re ipsa: Ita Livius lib. 1. *Ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit,*

§. VI. De Synecdoche.

Quid est Synecdoche?

Re Synecdoche est tropus apud Oratores æque ac Pœtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm pars ponitur pro toto. v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra; ita Virgilius *Æneid* 2.

Non anni domuere decem, non mille carinæ

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima sæpè usurpatur pro homine ipso. Ita Tullius: (a) *Vos meæ charissimæ animæ sèpissimè ad me scribite.* Eodem refert vulgares

illos locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ut cùm dicit Virgilius: *Hospis habet muros,*

2. Fit Synecdoche, cùm totum usurpatur pro parte: ut in hoc decantato Virgilio versu. (b)

Aut (c) *Ararim* Parthus bibet, aut *Germania*

(d) *Tigrim.*

Et rursum *Æneid* 12.

Fontemque, ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte totius. Huc pertinet etiam, cùm *Plures* usurpantur pro *Uno*; ut, cùm ait Tullius; *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus;* licet de se tantum loquatur.

3. Sy-

(a) *Epist.* 14. lib. 14. (b) *Ectog* 1. (c) *Arar* Ital. Senna, fluvius est Gallie. (d) *Tigris* Asiae fluvius insignis, sic dictus à velocitate.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res est, accipitur pro re ipsa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel species sumitur pro genere; vel genus pro specie ut Eurus, vel Aquilo; pro quolibet vento, Sabellicus sus pro quolibet sue, Myrroum vel Carpathium mare, pro mari quocunque, Sic Maro

Dentesque (a) Sabellicus excauit sus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi; Curium appellat:

Qui (b) Curios simulant, & (c) Bacchanalia vivunt.

Contra verò genus usurpabitur pro specie; si dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*.

— Prædamque ex unguibus ales
Projecit flavio.

§. VII. De Ironia.

Quid est Ironia?

R. Ironia, quæ Socrati aded fuit in deliciis; est figura, qua aliud planè dicimus, quæ verba ipsa significare videntur. Quando v. gr. quempiam simulata laudatione, falsè ac ingeniosè perstringimus; nimirum aliud apertè dicendo—

(a) Sabelli seu Sabini, populi Italiae (b) M^o Curius vir fugalis, & optimus civis. (c) Bacchanalia Bacchi festa, in quibus Romani crapulæ, & libidini indulgebant.

cendo, aliud verò innuendo, unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio*, ut sonat Græca ipsa Ironiæ vox.

Intelligitur autem Ironia, vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronunciatione certè quidem; ut si dicas: *O Præclarum ovium custodem lupum!* Ità Juvenalis impiam æquè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solum colebant, uti canem, simiam, felem, bovemque, sed plantas etiam ipsas, uti porrum, & cepe, divinis prosequerantur honoribus, falsè cavillatur hac faceta, & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota (a) canem venerantur; nemo Dianam;

Porrum, & cepe nefas violare, aut frangere morfu. (hortus

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in Numina!

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed stulti sumus, inquit, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publico Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquè animò ferre nemo potest; luget Senatus; marec Equester ordo; tota civitas confecta senio est; squalent municipia; afflictantur Coloniae; agrì denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civè desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nul-

(a) Latrator Anubis.

nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò (a) bardus, & imbellis habebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quædã (b) Menippæa; qua fatuum Claudii caput multo urbanitatis sale defricatur. *Apocolocyntosis* porrò vocatur; quasi dicas *Metamorphosim* in cucurbitam; ad significandam hominis insulsiatatem; est enim *colocynti* Græcè *cucurbita*. In hac igitur elegantè Ironia Pœtas in funere Claudii ità jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus.

Fundite fletus,	Edite planctus,
Fingite luctus;	Resonet tristi
Clamore forû;	Cecidit pulchre
Cordatus homo,	Quo non alius
Fuit in toto	Fortior orbe . . .
	Deflete virum,
Quo non (c) alius	Potuit cit us
Dicere causas,	Una tantum
Parte audita,	Sæpè, & neutra.
Quis nunc judex	Toto lites
Audiet anno?	Tibi jam cedet,
Sed relicta,	Qui (d) dat populo
	Jura

(a) *Bardus* idem ferme ac *stultus* (b) *Menippus* Cynicus Philosophus, mordacibus Satyris notus, unde Satyra *Menippæa* (c) *Claudius* erat homo infamissimus. (d) *Minos* Rex olim *Cretæ*, magnus erat aleator, & de alea librum scripsit.

Jura silenti,	Cretæa tenens
Oppida centi.	Cædite mœstis
Pectora palmis,	O Causidici,
Venale genus,	Vosque Poëtæ
Lugete novi;	Vosque in primis]
Qui concusso	Magna parâstis
Lucra (a) fritillo.	

De Regulis Ironiæ.

Quenam sunt Ironia Regula.

R. Duæ. i. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venustatem habent. Acuta quippe, jocosæque videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui se ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacete iussit Poëta Romanus, teste Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Nerone?

Sustulit hic matrem. (b) sustulit ille patrem

Ita (c) Plagiarium ridet Martialis libro secundo:

Carmina Paulus emit, recitat sua Carmina
Paulus :

Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidem patibulo

I

bulo

(a) Fritillus, vulgè Boffolo, in cuius si agitano; dadi nel giuoco dello Sbaraglino. (b) Matrem Ægrippinam interfecit Nero. (c) plagarius est, qui aliena scripta pro suis venditæ.

bulo suspensos eximie iustit (a) Pœta recens;

Ecce iugo nexi pendet vir, & uxor eodem:

Hoc merito potes dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempe;* illas inquam adhibendo cum amara quadam, & falsa vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus curat scilicet,* & apud Virgilium Dido *Æn. 4.*

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietos sollicitat.

§. VIII. De Sarcasmo.

Quid est Sarcasmus, seu Subsannatio?

R. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet, est amarulenta quædam irrisio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiam hosti crudeliter insultat: ut apud Virgilium Trojano à se interfecto per Sarcasmum insultat victor Turnus.

En, agros, & quam bello, Trojane, petisti,
Hesperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me
Ferrò ausi tentare, ferunt: sic mœnia cõdunt
*Potestne Ironia inter Sententiarum figuras
numerari, ut quibusdam placet?*

R. Nequaquam. Lique enim perspicuo Ironiam semper esse Tropum, cum semper voces à propria significatione traducat ad alienam.
Falsamne, & mendacem orationem efficit Ironia?

R.

(a) Joannes Commirius è S. J.

R. Nequaquam; quis neque fallendi est animus Oratori, dum utitur Ironiâ; neque est justa causa, cur fallatur auditor, si paulum modo intelligat, quod dicitur, quemadmodum falli non solet, cum homo callidus, & versipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi, præter istos, de quibus egimus?

R. Sunt aliqui alii, sed qui ad superiores hœc quatuor omnino revocantur: ut Metalepsis ad Metonymiam; Antonomasia, & Syllepsis ad Synecdochen.

C A P U T V.

De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.

Quid sunt *Figurae verborum propriè dictæ?*

R. Ex sunt, quæ sic in verbis continentur, ut mutatis illis, figura tollatur? v. gr. hæc sententia *Amantes sunt amentes*, est figura verborum, quia perierit figura, si pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud simile. Sed est figura sententiæ, si quis patriam inducat loquentem, aut si utaris similitudine, quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figurae verborum?

R. Fiunt tribus potissimum modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem, 3. Per similitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

Quanam verborum Figura fiunt per Adjectionem?
R. Octo præcipue; nimirum Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polysyntheton.

Quid est repetitio?

R. Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpius inchoatur oratio, ut i. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigilia, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatus locus, nihil horum ora, vultusq; moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

R. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, estque Schema planè venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propterea non est diutius continuandum; sed satius est, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid est Conversio?

R. Est Figura Repetitioni prorsus contraria, in qua sæpius eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonio Cicero, *Doletis tres exercitus P. C. interfectos: interfecit Antonius Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflicta Antonius.*

Quid est Complexio?

R. Est figura, quæ Repetitionem simul, & Conver-

Conversionem complectitur, cum nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, arque claudatur Ita (a) Tullius, *Quis legem tulit? Nullus. Quis Majorem partem populi suffragiis privavit? Nullus. Quis comitiis praefuit? Nullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem insectatur, Lib. 9.

Rumpitur invidiâ quidam, charissime Joli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidiâ.

Rumpitur invidiâ, quod turba sæper in omni
Monstramur digito; rumpitur invidiâ.

Rumpitur invidiâ, tribuit quod Cæsar uterq;
Jus (b) mihi natorum; rumpitur invidiâ.

Rumpitur invidiâ, quod rus mihi dulce sub
urbe est,

Parvaq; in urbe domus, rumpitur invidiâ
Rumpitur invidiâ, quod sum jucundus amicis,

Quod conviva frequens, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidia, quod amatur, quodque

probatur:
Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.

Verum figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes; idcirco parcè admodum & in loco est adhibenda.

13.

Quid

(a) Pro lege Agraria. (b) Magna illis premia erant constituta, qui tres, aut plures habebant liberos. v. gr. in spectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali concessum fuit, tametsi nullos haberet liberos.

Quid est Conduplicatio;

R. Est ejusdem vocabuli, vel plurium iteratio, sive initio orationis, sive in fine. sive alibi, Ut cum ait Maro:

Nunc, nunc insurgite remis

Hectori socii:

Et Librô νοῦδ, cùm ait Nisus:

(a) Me me; adsum qui feci, in me convertite ferrum.

O Rutuli Mea fraus omnis.

Quid est gradatio?

R. Gradatio, sive *Klimax*, est Figura, qua per quosdam gradus vel ascenditur ad summum, vel descenditur ad infimum. Quale est illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, sed etiam non videam, planèque sentiam.* Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronem: majus, quidquid moliat: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis, expergiscere; si stas, ingredi; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,

Florentem cithysum sequitur lasciva capella

Quid

(a) Subaudis: *Occidite.*

Quid est Synonymia?

R. Est verborum idem fermè significantiũ coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana, *An vero vos soli ignoratis: vos hospites in hac urbe versamini; vestra peregrinantur aures; neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur;* Hoc Schema Pdátz est valdè usitatum. Ita Plautus:

Quicumque, ubique sunt, qui fuère, quique futuri sunt.

Stulti, stolidi fatui, (a) fungi, (b) blenni, (c) buccones,

Solus ego omnes longè anteeo stultitiã, & moribus indoctis:

Quid est traductio;

R. Traductio, seu Polyptoton, ut ajunt Græci, est variata casibus, aut generibus, aut modis, aut temporibus, ejusdem vocabuli repetitio; ut cum ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plena sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cum ait Ovidius,

Spectatũ ornata veniant, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton:

R. Polysyntheton, seu, ut alii malunt Polysyndeton, est Schema conjunctionibus abundans, ut, *& justitiã, & liberalitate, & fortitudine*

(a) Fungus, Sciocco. (b) Blenus Pazzo (c) Buccones, Baggiani quei che si lodano da sè.

dine ceteros omnes Imperatores superavit Itē.
que apud Virgilium (a)

Ascaniumque, patremque meum; juxtaque
Creusam,

Alterum in alterius maclatum sanguine cer-
nam.

§. II. De Figuris per Detractionem.

Quot sunt Figura, quæ fiunt per Detracti-
onem? Etio.

R. Tres: Reticentia, Adjunctio, & Disjun-
ctio.

Quid est Reticentia;

R. Est figura, quæ fit, quando verbum ali-
quod subauditur, ut cum ait Tullius in Ver-
riis: *Huncine hominem; huncine impudenti-
am; huncine audaciam; Supple feremus.* Et
apud Virgilium (b)

At verò Rutulis impar ea pugna videri

Jamdudum, & varia misceri, pectora motu.
Ubi profectò vides intelligi *capit & ceperunt.*
Itemque librò I. *Sed vos qui tandem; subau-
ditur estis, eodem pertinet illud Maffei, Ex
eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies
noctesque fletibus jungere, nullam capere partem
quietis; supple capit.*

Quomodo fit Adjunctio;

R. Fit adjunctio quando uni verbo plurima
nomina substantiva respondent. Ita Cic: *Vicie
pudorem libido, timorem audacia, rationem a-
mentia*

(a) Lib. 2. (b) Æn. 12

mentia Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

(a) Trojgena interpres Divûm, qui numina Phœbi.

Qui tripodas (b) Clarii lauros, qui sidera sentis,

Et volucrû linguas, & præpétis omina pennæ.

Quomodo fit disjunctio;

℞. Disjunctio, seu dissolutio fit, quando conjunctiones, & particule tolluntur, ut incitator feratur oratio; ita Tullius; *Hæc studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

§. III. De Figuris per similitudinem:

Quæ sunt Figure per similitudinem;

℞. Tres in primis numerantur, nempe Paronomasia, similiter cadens, & similiter desinens.

Quid est Paronomasia;

℞. Paronomasia, seu annominatio, est Figura, qua voces pæne similes, ac (c) colludentes usurpantur in sensu dissimili. Ut cum ait Tullius ad Atticum: *Consul ipse parvò animò, & pravò, facie magis quàm facetiis ridiculus.* Ecce
alibi

(a) Helenus Priami filius, Rex idem, & Phœbi sacerdos. (b) Apollo dictus Clarius ab urbe Claro Apollinis oraculo nobili. (c) Ital. Corrospendentisi.

alibi, *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis, qui in hoc genere frequens est,

Litigat, & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat;
Sed nil patrono porrigit; hæc (a) chiragra est.

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere.

Orta (b) solâ, suscepta solâ, patre edita cœlo
Æneadum genitrix hic habito alma Venus;

Græcis quoque admodum usitata est Paronomasia, ut apud Herodotum Lib I. *Mathemata, mathemata Quæ nocent, docent.* Eiusdemq; generis erit illud, quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Mimesetæ tis mallon mimesetæ Id est,

Facilius erit videre quàm imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parçè, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusionēs, ut non rarò fit, venetur orator, ineptissimum erit, & putidus.

Quid est Similiter cadens;

R. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorū consensus quidam, & quasi concertus, ut cum ait Cicero,

Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra
mortuis

[a] *Quæ nimirum manus ipsi constringit, nè quid patrono largiatur, (b) Venerem à maris summa natam fabulantur Pòetæ.*

mortuis, mare fluctuantibus, lectus ejectis; Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali posita. Ejusdem generis sunt triti illi Imperatoris Hadriani versiculi, quos moriens (a) fecit.

Animula vagula, blandula,

Hospes, comesque corporis,

Quæ nunc abibis in loca

Pallidula, rigida, nudula,

Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter desinens;

R. Fit, cum orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur; ut apud Quintilianum, *Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter*. Ita Cicero Pompejum laudans *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit*. (b)

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid est *Transitio*;

R. Transitio, quam alii Figuram esse volunt, alii cum Fabio negant, est orationis quidam nexus, quo fit, ut aptè copulata inter se illius membra concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant.

Quot sunt Transitionis genera;

R. Duo Transitio enim vel est perfecta, vel imperfecta, Transitio perfecta est, qua breviter monemur, quid dictum sit, & quid dicendum

(a) Apud *Ælium Spartanum in vita Hadriani*. (b) *Pro lege Manilia*.

dam restet, cuiusmodi est ista pro lege Manilia. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est, qua alterum tantum eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, iudices, quae consecuta sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio praesertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis huiusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1. *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum esse videatur.* 2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo.* 3. *Uni epistola respondi, venio ad alteram . . .* 4. *Sed nimis multa de nugis: ad maiora veniamus . . .* 5. *Verum ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis.* 6. *Sed haec vetera: illud recens, Caesarem meo consilio interfectum.* 7. *Sed ne forte ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad (a) Lupercalia veniamus. Non dissimu-*

(a) Lupercalia Festa Solemnia in Panos honorem mense Februarii celebrari solita à Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbem cursumabant. Luperci sic vocabantur, quod Panes lupos arceret ab ovibus.

lat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiaq; cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est, quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos Iudices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Questura illius demonstrata, reliqua attendite 12. Atque ut inde oratio mea proficiat, unde haec omnis causa ducitur. 13. Atque ut facilius intelligere possitis Iudices, quae facta sunt, indigniora esse quam haec sunt, quae diximus: initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponam. 14. Sed haec robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quod facilius facere possitis, dabo operam, ut a principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim praec lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emeruisse jam è vadis, & scopulos praetervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videntur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quam volui, & tamen ea, quae certissima sunt

hujus

hujus criminis argumenta prætermisi 29. Age-
 verò, nè semper forum, subsellia, rostra, curiam-
 que meditemur. 21. Ad ejus Tribunatam, qui ad
 sese jamdudum vocat, & quodammodo absorbet
 orationem meam, contentò studiò, cursuque ve-
 niamus. 22. Atque hæc oblectationis, illa necessi-
 tatis 13. Hæc mihi ferè in mentè veniebant, quæ
 dicenda putarem de natura Deorum. 24. Quibus
 rebus expositis, satis docuisse videor, homines
 naturâ quantò omnes anteirent animantes. 25.
 Longa est oratio, multæque rationes, quibus do-
 cere potest. 26. Sed quid ego longinqua comme-
 moro? 27. Intellego, quàm scopulosò, difficilique
 loco verfer. 28 Sed quid ego his argumentis utor,
 quasi res dubia, aut obscura sit? 29. Magna sunt
 hæc, vel potiùs maxima. Jam verò quantò ma-
 jus videbitur: 30. Multa hujusmodi proferre pos-
 sem: sed genus ipsum videtis. 31. Nolo in hac re
 multus videri. 32. Sed quid ego hæc aut tam le-
 via, aut tam minima recordor? 33. Itaque fatea-
 mur necesse est, nihil difficilius esse. 34. Quid lo-
 quar, quanta ratio in bestiis appareat? 35. Jam
 verò ista etiam notiora, quanto se opere custodi-
 ant bestie 36. Multa prætereunda sunt, & tamen
 multa dicuntur 37. Vereor, ut hoc, quod dicam;
 perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse co-
 gitans sentio. 38. Sinite me illa minora, ac quo-
 tidiana prætermittere. 39. Illud tamen, quam-
 quam ad exitum festinet oratio, prætermittere
 nullo

nullo
 illud
 deinceps
 ad de
 Nunc
 44. T
 ficiet
 45. I
 nullo
 de pe
 facis e
 Sed (a
 amur
 tur d
 quod
 mittis
 tis eff
 52. H
 memor
 cumqu
 stis gr
 privat
 mas.
 57. N
 hic lo

(a)
 ex Co
 ca. (d

nullo modo possum. 40. Verum hæc missa facio; illud quero. 41. () De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus. 42. Quod ad definitiones hætenus; reliqua videamus. 43. Nunc reliquorum Oratorum ætates persequamur 44. Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicemus. 45. De (b) statutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam. 46. Hæc de hero: quod sequitur de pecore. 47. De multitudine quondam quod satis est, admonui, de obscuritate pauca dicam. 48. Sed (c) ut omissõ principio, rem ipsam aggrediamur. 49. (d) Hætenus de principe: quod sequitur de monstro. 50. (e) Jus quantum illud est, quod in occupationibus, summis nunquam intermittis studia doctrinæ? 51. Utinam verò mihi satis esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis. 52. Hic hic, Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite. 53. Sed hæc utcumque ferenda; hoc verò quis ferat. 54. Auditis gravissima, audite nunc graviora. 55. Sed hæc privatim: nunc quæ publicè gesta sunt, videamus. 56. Verum hæc missa facio: illud quàm . . . 57. Nihil jam dico de isto scelere. 58. Postularet hic locus, ut dicerem de . . .

Va.

(a) Ex Cicerone ad Hærennium, vel potius ex Cornificio. (b) Ex Varrone, (c) Ex Seneca. (d) Svetonius de Caligula. (e) Ex aliis,

Variis hæc, quas attuli, Transitionibus addito breviores hæc formulas, particulasque connectentes.

His adde; accedit hîc; huc accedit, quòd; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam; Age verò explicemus nunc; His simillimum est? Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicā Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi; Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ità est, quemadmodum dixi.

C A P U T

De Periodo.

Quid est Periodus?

R. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, *Periodos*, quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib. 3. Rhetoricæ, ubi ait. Periodum esse orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facile possit?

R. Hanc Definitionem in nostram perbellè quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur

quit
Peri
debe
beat
um
que
ambi
re d
bere

Q

tibus
Græ
Græ

Q

R
con
impe
ca-p
temp

nequ
Habe
illud
vobis
versio

Q

R.

(a)

quitur Aristoteles, nihil aliud est, nisi primū Periodi membrum, quod ita suspensum ferri debet, ut aliud quidpiā subsequi omninō debeat: unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractoque verborum ambitu debent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu facilè cerni debere, unoque spiritu pronuntiari.

§. I. De partibus Periodi.

Quam sunt Periodi Partes?

R. Periodus constat certis quibusdā partibus, quarū majores appellantur *Membra* (a) Græcè *Colæ*: minores verò appellantur *Incisæ*; Græcè *Commata*.

Quid est membrum Periodi?

R. Membrum, sive Colon est pars Periodi continens sensum aliquem, sed suspensum, ac imperfectum; v. gr. (b) *Antequam de republica Patres conscripti; dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror.* ecce tibi Periodi membrum neque enim hic sensus orationis conquiescit; Habebis Periodum absolutam, si ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponā vobis breviter consilium, & professionis, & reversionis mee.*

Quid est incisum?

R. Incisum, sive Comma est pars membri quem-

K

quem-

(a) *Cola Commata.* (b) *Philipp. 15*

quemadmodum enim in Periodo membrum, sic in membro continetur incisum; v. gr. (a) *Nihil est, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius; ex tribus hæc incisum membrum unum efficitur. Itaque dicere incisum est crebris id genus incisum, & articulis suam orationem distinguere.*

Quandonam potissimum usurpanda sunt crebra illa Incisa?

R. Incisa mirum in modum valere, cum adversario vehementius, & acrius instat orator. Ità Cicero per lacina Pisonem increpat, illumque (b) casum, ac punctum, ut ità loquar objurgat, & ferit: *Non enim nos color iste servilis non pilosa genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua ista lutulenta vitia noveramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ.*

§. II. De variis Periodorum generibus.

Quot sunt genera Periodorum?

R. Tris. Alia est periodus bimembris; sive dicolos, alia trimembris, sive tricolos; alia quadrimembris, sive tetracos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur

(a) Cic. (b) Ital. Di punta, e di taglio.

patitur germana, sinceraque Periodus. Singula porro hæc membra, si vel paria sint, vel non valde disparia, multò gratior, & venustior erit oratio.

Periodus bimembris.

Ergo & mihi meæ pristina vitæ consuetudinè C. Caesar, interclusum aperuisti (a) & his omnibus ad bonè de republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exēplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus, numeris, ut mihi videtur, omnib9 absoluta, in exordio Manilianæ:

Nam cum antea per aetatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: Statueremque nihil hac nisi perfectum ingenio, elaboratum industriâ afferri oportere: Omne meum tempus à minorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinnæ: *Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, * tantum in foro; atque judiciis impudentia valeret, * non minus in causa cederet A. Cæcinnæ Sex: Aebutii impudentiæ, * quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.*

§. III. De legibus, ac regulis Periodi.

Quanam sunt Periodi leges?

R. Tres præcipuæ. Prima est, ut illius

Kz.

mem.

(a) Cic. pro Marcello.

membra nexibus quibusdam inter se quam aptissime cohereant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutaque, & ut ajunt, *Arena sine calce*. 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum sine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur.

Possetne fieri Periodus, qua contineret membra vel minus quam duo, vel plura quam quatuor?

R. Posse fieri Periodum unius membri: atq; hæc est illa, qua vocatur ab Aristotele Periodus * *simplex*, sive (a) *monocolos*: Posset etiam omnino usque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci. Verum perfecta, de qua hic tantum sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phaleri, (b) Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cum ait:

Quatuor è membris plenū formare videbis
Rhetora circuitū, sive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiscum ita sentit ipse
Tullius, cum ait in Oratore: *Constat ille ābitus
& plena comprehensio è quatuor ferè partibus,*
que

(a) A' Belys, monocolos. (b) Hermogenes
Tarsensis annò atatis 15. Rhetor nobilissimus, re-
rum omnium obliviscitur ante annum 24. & in
extrema inscitia consenescit.

que membra dicuntur, ut *Et aures impleat*, & *nè brevior sit, quàm satis sit, nec longior.*

Quòd si, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuitoque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus* sive *Oratio periodica*. Ità Cicero pro (a) Archia Pòeta :

Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si bujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullam atatis meae tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic (b) A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

Quoniam est prima ratio amplificandæ Periodi?

R. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in pròptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas: eujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariã quãdam habent cum aliis subsequētib; affinitatem, v. gr. *Et si, quamvis, quamquam, quemadmodum*

K 3.

modum

(a) Archia Pòeta Antiochenus, Ciceronis olim præceptor, ob ingenium, & eloquentiam civitate donatus à Romanis, (b) Aulus.

modum, sicut, cum, quoties, quantum, qualis, quò, non minùs: quibus respondent, tamen, verumtamen, nihilominus, ità, tum, toties, tantum, talis, eò, quàm.

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attollitur. Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit. Illæ porro, de quibus loquimur, particule suspensæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ut videre est in allatis exemplis, illo præsertim pro Cæcinnâ suprâ §. II.

Quenam est secunda, & tertia ratio amplificanda Periodi?

R. Periodus pulcherrimè dilatatur, cum brevis quedam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cum ait ironicè nimirum Clodium deflerî à Senatu, ab Equestri ordine, (a) Municipiis, à (b) Coloniais, ab Agris denique ipsis.

3. Fa-

(a) Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romani fungebantur (b) Colonia oppida, quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum, Colonia fiebant etiam privilegio, sine soli mutatione.

3. Facile dilatatur periodus per definitio-
nes, quas vocant conglobatas, per circumlo-
cutionem, & per interpretationem, quæ fit, cū
res eadem aliis, atque aliis elegantioribus ver-
bis exprimitur. Vide, quæ supra in Elementis
diximus de Amplificatione.

§. V. De numero, & cæteris vir-
tutibus Periodi.

Quid est numerus Periodicus?

R. Numerus Periodi, de quo hic agitur,
non est numerus arithmeticus; sed est nume-
rus ille in harmonia, & concentu positus, de
quo Virgilius in Ecloga 4.

— Numeros memini, si verba tenerem.

Et rursus in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunosque, ferasque
videres.

Ludere!

Numerus autem Oratorius est harmonia que-
dam non exquisita, neque canora; qualis est in
pœmatibus, & canticis; sed ita dissimulata, la-
tensque, ut tamen sentiatur, & aures mirifica
quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illustretur, svavis ad
modum est, auribusque pergratus verborum
numerus in hac Tullii sententia pro Marcello
*Nulla est tanta vis, tantaque copia, quæ non fer-
rò, ac viribus debilitari, frangique possit. Peri-
bit funditus omnis venustas, si inverò nume-*

rò dicas: *Nulla est vis tanta, & copia tanta, qua non possit debilitari, frangique viribus, ac ferrò.* Quid itè m fravius hac altera Ciceronis sententia in Philippica 2. *Te miror, Antoni quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere?* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur constructa, ut præclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit verò decor omnis, si sublato tam elegantis numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere sententias: ideoque ut optimè notat Quintilianus: *Naque Demosthenes fulmina vibrasse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

Quæ de varia collocatione pedum, ac mensurarū, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondæos, Anapæstos, Iambos, Creticos, Molossos, Choræos, & Dichoræos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magistri, sunt egregia illa quidem, & Oratori perfectò nunquã satis commendanda. Verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti iamdudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ità dicam, præceptionibus valdè defatigari tyronum animos & illorū

indu-

industriam retardari tolere potius, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum satietati, fastidioque occurratur, operæ pretium me facturum existimavi, si ex laboriosis illis præceptionibus quemdam quasi succum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesque regulas ad omnium caput & quotidianum usum accommodatas hoc loco proponerem.

Quenam est Prima regula Periodi numerosæ reddenda?

R. Numerosa fiet Periodus, si syllabæ breves, ac longæ sic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitator, ac celerior feratur oratio, neq; longarum multitudine retardata languescat. Concinnam hanc brevium, & longarum syllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæsarem: *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte, & industria; syllabæ breves, vel longæ, sinè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo subjiendam. Ità Virgilius Æneid. 5. remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè

Indè ubi clara dedit sonitū tuba, finibus omnes
Haud mora profuūere suis; ferit æthera clamor
Nauticus. . . .

Itemque celeritatem equorum in hoc versu
etiam pueris noto :

— It clamor, & agmine facto :

Quadrupedante putrem, sonitu quatit ungula
campum (a)

Tarditatem contra egregiè imitatur hic ver-
sus lib. 1.

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras.

*Quenam est secunda regula numerosam, effi-
ciendi periodum?*

R. Voces unius, duarum, aut plurimum syl-
labarum si commisceantur, nascetur inde ora-
tio valdè numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non
ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.*
Contra verò crebriore monosyllabarum itera-
tione quasi exilit, atque subsultat oratio, v. gr.
Hac in re nos hic non ferret.

Quenam est tertia regula?

R. Cadet numerosè Periodus, si magnificis
& bene sonantibus verbis terminetur; ut in hi-
sce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos a-
missimus cives, eos non Martis vis perculit, sed i-
ra victoria. Nam qui locus quietis, ac tranquilli-
tatis, plenissimus fore videbatur, in eo maxima
moles molestarum, & turbulentissima tempesta-
tes extiterunt.*

Quæ

(a) *Æneid. 8.*

Quenam est quarta regula?

R. Nulla res magis facit ad numerum oratorum, quam verborum splendor, non solum in periodi clausula, sed etiam in toto illius quasi contextu. Ita Tullius in Pisonem: *Obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil prater colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, iudices aras, [a] Deorum immortalium, Vestæque Matris, quotidianis, Virginis, lamentationibus, de vestro iudicio commoveri.* Et in 4. Catil: *Id est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.*

Cedo quintam regulam?

R. Ut leniter, æquabiliterque fluat Periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur, autem in illud vitium multis modis.

1. Cum durius, ac crebrius concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut *Ars studiorum Rex Xerxes.*

2. Cum verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ut vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cum ait: *Res mihi invisa visa sunt.* Item que cum dixit in Carmine: O.

(a) Fonteji soror una ex Virginibus Vestalibus, quæ sempiternum Vesta ignem custodiebant.

O fortunatam natam me Consule Romam!
 2. Cùm eadem litera, vel etiam, quod peius est, eadem syllaba crebriùs iteratur; quale est illud Ennii Pòetæ:

Africa terribili tremie horrida terra tumultu.

Itemque illud aded tritum. (listi.

O Tite tute (a) Tati tibi tanta tyranne tu-
 4. Cùm similiter cadentibus, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices*, *adjutrices*, *prestigiatrices fuerunt*.

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum, ne dum numerosè loqui volunt, inferciant, ut persèpè sit inania quædam complementa, & (b) ramenta numerorū, quasi si rimas explere vellent. Alterum est, nè, dum oratorium numerum quærunt, incidant in metricum, & periodi finis sit finis alicujus versūs, præsertim Heroici, vel elegiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus è Soc: JESU in opusculo quod sic inscribitur: *Risposta ei Goltario Popugies Marsigliano*: allatis locis ipsis præclare docet n. 19. p. 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt diligentius, & variū voluptati morigerantur, omnino intereà retardetur impetus, visque orationis, & animus ab iis, quæ potiora sunt, penitus averra-

(a) Tati est vocativus à *Tatius*, ii. (b) Ital' *Riempiture*, *rasure*, *ritaggi*, *zeppe*.

vertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ut ingens crimen expavescenda sunt; ac nescio, hac in re negligentia ne, an nimia sollicitudo sit peior.

Quenam est ultima numerosæ Periodi regula?

R. Caput illud est, non in periodo solum, sed etiam in omni oratione, ut Latina constructio quàm maximè distet à vernacula; hoc est; ut verba per inversam, quam vocant, constructionem ità trajiciantur; ut quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadam verborum colloca-tione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ità est propria Latinæ Linguae, ut omnis illius vis, at-que elegantia, ac quasi natura, & indoles in eo potissimum sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ.

1. *Quos amissimus cives, eos Martis vis percussit, non ira victoria. Cic.*

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti. Cic.*

3. *Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Cic.*

4. *Quod cuique temporis datum est ad vivendum, eo bene utatur.*

5. *Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet. Cic. 6.*

6. Quã quisq; novit artẽ, in hac se exerceat.
 7. Fac quæso, qui ego sum, esse te.
 8. Quæ res in civitate duæ plurimum possunt hæc contra nos, ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. Cic.
 9. Ferè quem quisque locum pugnando ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat. Salust.
 10. Id sibi negotii credidit solum dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas. Terent.
 11. Quas credis esse hæc, non sunt veræ nuptiæ Terent.
 12. Quam rem vitio dent, quæso, animum adverte.

§. VII. Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.

Quæ de Periodis, numerisque, post Aristotelém, Ciceronem, & Fabiũ accuratè præcepimus hætenus, non eo dicta sunt à nobis; quo Tyro in dinumerandis pedibus, syllabisque dimetiendis consenescat: quod sanè nec magni; nec felicitis foret ingenii. Verùm hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam facile sequatur, quocumque ducas, quàm oratio; atque ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem; motumque animorum facile mutatur; ac vertitur.

Quæ

Qua ratione, viâque numerosè scribendâ facultas parabitur?

R. Duplici potissimum, Si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed elata etiam voce pronunciare assuescat: cuiusmodi sunt illæ, quas suprà attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloriâ, dignitate superabat. Itemque ista: Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit:* qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clautula, clamorem ingentem sustulerit.

2. Parabitur numerosè dicendâ facultas, si numerum illum, & quasi concentram imitatione, ac stylo coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque usu, qui est optimus dicendâ magister, non ità difficulter consequetur. *Ut enim qui in sole ambulat, sensim coloratur;* inquit Tullius: *ità cum istos libros lego, sentio orationem meam illorum quasi cantu, colorari.* Sed de Periodo satis hæcenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

C A P U T VII.

De Stylo oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hausimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii

cui

(a) cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini [b] (commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opusculū Tyrones, si me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu versabunt. Verum quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixtè tradunt, ea nos faciliiori, ac commodiori ordine digesta sic disposuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam sint accommodata.

Quid est Stylus?

R. Stylus si primam vocis vim, & originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo in cæratæ tabulis scribebatur antiquitus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa scriptione, seu diditione, & sermonis conformatione usurparetur.

Quot sunt Stylorum genera?

R. Stylus, seu orationis Character triplex est 1. Magnificus, sive sublimis. 2. Humilis; sive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. I.

(a) Demetrius Phalereus facundiâ nobilis, annos decem præfuit Athenis, & statuis 360, æreis fuit honoratus; postea verb eiectus, fugit in Ægyptum ad Ptolemæum Lagum. (b) Longinus Zenobiæ Palmyrenorū Reginae magister, & Consiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quòd audaces Zenobiæ ad ipsum Aurelianum litteras scripsisset.

§. I. De stylo sublimi.

Quid est Stylus sublimis?

R. Stylus sublimis ille est, qui constat verbis splendidis, magnificisque sententiis, quique sua nobilitate rapit quodammodo extraneis audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab inuitis: quale est illud morientis Didonis (a)

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,

Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos

Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam (b):

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres

Vel, ut ait Ovidius in eandem sententiam:

Te Lapis, & montes, innataque rupibus altis

Robora; te saxæ progenere feræ.

Laudatur plurimum in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cum suam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obrulisset. *Ego verò, inquit (c) Parmenio, acciperem, si Alexander essem: Et ego, inquit Alexander, si Parmenio essem.*

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos

L

gatos

(a) Lib. 4. (b) Dido Æneæ. (c) Parmenio unus est fortissimus Alexandri Ducibus, & amicis, postea ab illo occisus.

gatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostē supervacaneam esse: me, que fecerim clementer, & liberaliter, non amicitia ejus tribuisse, sed natura mea. Bellum cum captivis, & feminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim.*

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum (a) Feminam aquavimus gloriâ; & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ut cum ait: *Fasces victorios, janua Possidonii submitit Pompejus, cui se Oriens, Occidensq; submiterat* Habes etiâ in paucis hucce Ovidii verbis, aliisque similibus non paucis.

Jam seges est, ubi Troja fuit. . . .

§. II. De Arte comparandi Styli. sublimis.

Quonam pacto consiliari poterit?

R. Duobus potissimum modis. 1. Si nobilissima quæque rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illamque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior, cætera verò sileas; atque dissimules: ut olim Appelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantum altero (b) ostendit, ut amissi

(a) *Semiramis Nini Assyriorum regis uxor Ægyptum, Æthiopiã, Indiam, &c. subegit.* (b) *Itak. In profilo.*

si oculi deformitas ateret. Sic etiam Homerus tempestatem admodum magnificè pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte seligendo. Eadem arte Neptunum currû invecû perambulantem maria, soloque nutu fluctus iratos pacantem describit Virgilius *Æneid.* 6.

Sic ait, & didâ citius tumida æquora placat;
Collectasq; fugat nubes, solemque reducit:

• • • • •
Atq; rotis summas levibus perlabitur undas

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustribus desumptæ, mirum in modum faciunt ad styli granditæ, atque magnificentiam, ut cum Virgilius (a) ait de Augusto Cæsare.

———— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cum ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.* Aut cum ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facillè consequêris, si legas assiduè auctores eos, qui grandiloqui, ut ita dicam, fuere, cum ampla sententiarum gravitate, & majestate verborû; cujusmodi sunt Cicero *Catilinaria secunda, secunda Philippica in Verrem, in Pisonem, pro Milone,* præcipuè

Lz.

sub

(a) *Georg.* 4.

sub finem: Virgilius, præsertim Æneid. lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragediis: &c.

§. III. De Stylo simplici.

Quid est *Stylus simplex*?

R. Stylus simplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille est, qui in rebus tenuioribus, & exilibus cujusmodi sunt epistolæ, dialogi, præceptiones, & sermo familiaris, solet usurpari.

Quanam sunt dotes Styli simplicis?

R. Præcipuæ illius dotes sunt perspicuitas, nitor, atque munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet esse troporum, ac Schematum usus; vehementiores verò figuras, cujusmodi sunt Apostrophe, Prosopopœja; aliæque id genus, omnino repudiat. Selectissima Styli simplicis exempla passim invenies in Phædri fabelis, & in Virgilio bucolicis, ut eum ait Ecloga 1.

Urbem quã dicunt Romã, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe
solemus.

Pastores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibꝯ catulos similes, sic matribꝯ hædos
Nôrã, sic parvis componere magna solebam.

§. IV. De Stylo mediocri.

Quid est *Stylus mediocris*?

R. Hic est, qui medium quemdam locum obtinet sublimem inter, & infimum. Hoc dicendi

cendi genus neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in sublimi est; neque est subtili, ac pressa oratione limatum, quemadmodum genus infimū, ac simplex: sed, ut ait Tullius: *Est stylus quidam interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens superioris, vicinus amborū; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus*, quod nimirū in hunc præcipuè mediocrē Stylum omnis verborum venustas, omnes sermonis deliciae soleant illigari. Absolutum hujusce Styli mediocris exemplū habes in Virgilio Georgicis: v. gr. cū ait Lib. 1.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere
flammis;

Sive indè occultas virēs, & pabula terræ
Pingvia concipiunt, sive illis omne perignē
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis
humor;

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quæ succus in herbas;

Seu durat magis, & venas adstringit hiantes
Nè tenues pluvix, rapide potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo simplici, aut mediocri, aut sublimi?

R. Cùm tria sunt Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo simplici utetur ad docendū, mediocri ad delectandū, magnifico verò ad movendū & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus simplex, seu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus est tragœdiis; mediocris verò in historia est adhibendus quamquam Cæsar simplicem potius, quàm mediocrem Stylum usurpavit; quod nempe Commentarios potius scripserit quàm Historiã, ut notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus est Stylus simplex; Georgicis convenit Stylus mediocris, Epico verò pœmati, cujusmodi est Maronis Æneis, aptus est Stylus magnificus; quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non rarò miscet in ipsa Æneide, & simplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicit de Comœdiis, quæ altiùs assurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Pœtica:

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus est antepo-
ditus?

R. Sty-

R. Stylum illum esse cæteris anteposendū , non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitatur, maximè sit aptus: ità ut, quemadmodum loquitur Tullius: *magna graviter, mediocria temperatè, humilia subtiliter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

Q. *Uenā sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?*

R. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & dissolutum: 4. Denique siccum, & exangvem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

R. Ille est, qui verbis, ac sententiis supra modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris (a) Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet (b) Persius Satyrâ 1.

Torva (c) Mimalloneis implêrunt cornua bombis,

Et captum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris, & lyncè Menas flexura corymbis.

(d) Evion ingeminat: reparabilis adsonat e-

Quid est Stylus frigidus? (cho.

R. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim

L4.

valdè

(a) Nero malus Pœta, Bacchas scripsit, & saltavit. (b) Consule ipsum Persium. (c) Baccha mulieres dicebantur Mimalloneæ, vel Bassarides, vel Menales, hoc est, Insanæ. (d) Evoc, evion Cacchantium furentium voces.

valdè affinia hæc duo vitia) ille est, qui puerilia quæ diu erant in menta, frigidos lepores, ineptas, allusiones, affectatas, ac luxuriantes descriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidius aucupatur: cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ meritò repudiantur à magistris artis: *Centaurus se ipsum equitans Aurò magis aurea, &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis, vel in sententiis. Erit in verbis, si sint vel molliora, quale est illud Mœcenatis: (a) *Femina cirro crispata, & labris columbatur, incipitq; suspirans, ut cervice luxa, feratur:* vel si sint indecorè translata, qualia sunt ista, quæ damnat: (b) *Cornificius: Montes belli fabricatus est, Campos sustulit pacis:* vel si juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii (c) *Syri de ciconia.*

Pietatis cultrix, gracilipes, (d) crotalitra, Avis exul hiemis.

Erit vitium in sententiis, si nimis tumidæ sint, & hyperbolicæ, qualis est ista lippis, ac tonsoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Cassius: *Minimè mirandum est, si Diana Ephesiae templum conflagraverit, qua nocte natus est Alexander.*

(a) *Femen, inis, coscia* (b) *Auctor libri ad Herennium.* (c) *Publius Syrus minorum scriptor elegantissimus, vixit ante Virgilium tempore Julii Caesaris.* (d) *Quasi Crotalum vocè imitans. Crotalas autem est Italis. Naccara.*

Alexander. Quippe Dea in ipso Olympiæ matris
Alexandri partu, obstetricandi laboribus, & cu-
ris, districta, ignem non valuit restringere.

Sic etiam nimis frigide, ac pueriliter didic-
it à Plauto, de sene avaro, in Aulularia :

Suam rem perisse, seque eradicarier :

Quia Divum, atque hominum clamat con-
tinuò fidem,

De suo rigillo fumus, si quæ exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus ?

R. Ille est, qui sine articulis, sine numero, si-
ne arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto
coheret; quod sanè vitium Tyronibus est val-
dè familiare. Hujusmodi autem affert Corni-
ficius: Socii nostri cum belligerare nobiscum vel-
lent, profectò ratiocinati essent etiam atq; etiam
quod possent facere, siquidè sua sponte facerent,
& non haberent hinc adjuutores multos, & malos
homines, & audaces. Solent enim diu cogitare
omnes, qui magna negotia volunt gerere.

Quid est Stylus siccus, & exangvis sive aridus?

R. Ille est, qui nihil fermè habet neque or-
namenti, neq; fuci. Hoc styli genus, vulgò (a)
Frontoni tribuitur.

§. VII. De Stylo Laconico,
& Asiatico.

Quid est Stylus Laconicus ?

R.

(a) Fronto Marci Aurelij magister, qui illi
statuam à Senatu decerni curavit.

℞. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus proluxa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla Styli Laconici

℞. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum flammamque minitanti, hæc una syllaba Græca responderunt Spartani, *ei si*: hoc est, *si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum necio quid flagitanti responderunt hæc unica littera: *u non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixistis, prima non memini; media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleois: Bonum est quiescere.*

Itemque illam (a) Philostrati literam ad amicam: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quòd adhuc sunt.*

Laconicam illam brevilocuentiam mirificè expressit Cæsar in laureatis suis ad Senatum
lite.

[a] Philostratus Philosophus; qui Apollonii Thyaneæ vitam Græcè scripsit, sed elegantius quàm verius.

ateris; victo Pharnace Ponti rege; Mitridatis filio: VENI VIDI, VICI.

Porro brevitās illa loquendi imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus, mirificeque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timetur omnia, quā in luce; sic illa orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus Idque, ut opinor, secuti sunt Lacedæmonii cū ad Philippum, interposita nescio qua offensione, bellum minaciter intentantem ita scripserunt: *Lacedæmonii Philippo Dyonyssius Corinthi*. Multo enim fortior, & ut Lucretii verbō utar, penetratior illa brevitās, fuit, quā si ita dixissent: Memento Dionysium Tyrannum tui prorsus similem, regnō fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto, nē tibi quoque contingat idem, dum aliorū libertatem studes opprimere.

Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses; *Faxo, cicada apud vos humi canant;* cū significare vellet totam illorum regionem à se devastatam iri.

Quid est Stylus Asiaticus?

R. Ille est, qui fusiori quodam orationis ābitu circumscribitur, multisque verbis pauca dicit, Asiatici nomen traxit ab Asiæ populis,

qui

qui diffusiores illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verbosis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porro Stylum Asiaticum tu fugies, si sapias. Quid enim tam insulsus est, quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nullà subiectà sententiâ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil est, quàm certa quædam scribendi ratio cujusque propria, ex duabus maximè rebus coalescit: 1. Ex sententiâ. 2. Ex sententiæ conformatione, seu quod idem est, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo vestitur sententiâ.

De sententiâ id generatim, & universè dici potest, in ea spectandum esse primùm, ut sit vera; deinde ut sit perspicua; postremò ut sit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò sententiæ, qua una maximè Stylus continetur, quatuor sunt observanda: 1. Verborum proprietates: 2. Eorundem elegantia: 3. Nexus. 4. Collocatio.

Quomodo cognosci, & comparari poterit verborum proprietates, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitus cognoscendam, adjumenti multum afferent, 1. Aureus (a), Hadriani Cardinalis Liber,

(a) Hadrianus Cardinalis floruit initio Sec 16

ber, de sermone Latino, & modis latinè loquendi 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantia latina locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini sermonis elegantia* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey 9. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falso suspecta: nec opus posthumum Vavassoris, de vi, & usu quorundam verborum.*

Præcipuè verò, & supra cætera omnia adhibendus, erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronè, cum Francisci Sylvii Progymnasmatum ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnasmata tercentæ observationes eximia, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper existimavi.

Quo pacto intelligi poterit, & edisci verborum nexus, & apta eorundem collocatio?

R. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, seu commisuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians, & absorum, nihil dissolurum, & fluctuans, hoc est, quod sine nervis, articulisque fluctuet huc illuc: sed ut omnes sententiæ, singulæque earum partes certo inter se modo, numeroque cohæreant.

Valdè profuerit in eam rem legere aureum

Hora-

Horatii Tursellini libellum. *De Particulis Latinae locutionis.* Habebit etiam utilitatem aliquam *Flus latinitalis* in tertia parte, quæ est *de Particulis*; sed Tursellino longè, multumq; inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noscendâ, consulenda erunt Sylvii Progymnasmata, de quibus supra dictum. Vide etiam quæ paulò ante diximus de regulis quibus reddi poterit numerosa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stylus optimus?

R. Duabus maximè rebus: primò, diligentibus bonorum librorum lectione: 2. assidua eorundem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione; nunc verò, superest, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorù delectu,

Quæcumque diximus hactenus, & post hac dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominù apud Pòetas. Sed Pòetis, ut verbis ipsorum utar,

Aurea prima fata est ætas

—— Subiitque argentea proles.

Autò deterior, fulvo pretiosior ære.

Ter-

Tertia post illam successit æenea proles.

— De duro est ultima ferro.

Latinae verò lingvæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argentream, & mox ad auream ventum est.

Quenam nuncupanda est ferrea Lingvæ Latinae ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam rostratâ C. Duilli, quæ hodieque visitur Romæ; itemque Saliarum hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à sacerdotibus suis intellectos, cujusmodi est v. gr. rancidulum illud fragmentum, quod à Varro citatur: *Omnia dapatilia commisse Jani cusiones Duonus Ceruses Deivos Janos venit* (a) Porro *dapatilia commisse* significat, si quæris, oppipara cœdisse; *Jani* verò *Cusiones* sunt curiones seu sacerdotes Jani; *Duonus Ceruses* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ut nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ut amptuat, & volgu redamptuat olli.

Hoc est, cum Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eundem omnino motum de compacto referat Saliorum chorus omnis: Et

(a) *Lautissima erant Saliorum cœna, unde Horatius: Nunc salaribus ornare pulvinar deorum Tempus erat dapibus, sodales.*

Et vulgus redamptuat illi.

Amptuare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porro ferream illam Latinæ Lingvæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quanam est ænea Lingvæ Latinæ ætas?

R. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit. Ad eandem ætatem pertinet.

Eonius ingenio maximus, arte rudis:

Ut de illo scribit Naso; itemque Cæcilius: *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius. Totum porro tempus illud, quo florere Andronicus Eonius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ Lingvæ ætatem poteris nuncupare.

Quanam est ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comædiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secus visum fuerit; sed immerito. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Lingvæ possumus appellare.

Quanam demum est aurea Latinæ Lingvæ ætas?

R. Auream ætatem appello tempus illud annorum ferme centum, quod valgo Augusti ætas dicitur, estque magni Ciceronis ortum in-

ter,

ter, &
incerie
Orator
auctor
rum a
Cicero
Hic
Alexa
Hispa
Aus P
Curti
tullus,
us, L
Remi
tum a
sopho
ptores
Vitru
viliten
terim
Eo
ter, q
mnes
eam F
us, ap
non b
(a)
ca, H
lus pr

ter, & ejusdem Imperatoris Augusti mortem interjectum. Hæc aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificius, auctor, ut verisimillimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Ciceroni; inter Historicos Julius Cæsar: A. Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispanensi; Sallustius, (a) Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Pœtas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum posterius duo ceteros ætatis aureæ Pœtas aliquantulum ætate antecessere. Inter Medicos, Philosophos, rei; rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem latinæ lingvæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cælestem in dicendo virum*, ut eum Fabius appellat, quippe, ut ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus est, ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habeatur.*

M

Hunc

(a) *Vellejus Paterculus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus Paterculus pro Pater cujus.*

Hunc igitur spectemus; hoc propositū sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placuerit.

Quantā verò curā, ac religione sermonis proprietatem obiervaverit Cicero, satis magno argumento erit, quod dicam. Fuit cum existimaret *inhibere remos* idem esse ac retinere; & ut suriga equos inhibet, ut eursum sistat, sic etiam remos inhiberi, dum sustinerentur. Postea verò ex nautis didicit inhiberi remos, cum remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod adoctus, minimè cessandū putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum (a) *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi didici veri, cum ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab (b) epochis remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, nisi fortè mutavis.*

Quodd si de vocula una ita laboravit Tullius, nihil mirum si viro, ut omnium eloquentissimo,

(a) Epist. 21. Lib. 13. (b) Retentione.

mo, ità etiam proprietatis aded amanti, omnium doctissimus Varro mitteret libros suos de Lingva Latina, si itè omnium fortissimus Julius Cæsar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, si totum his se studium tradidisset, eidem diceret libros suos de Analogia. Qua de re sic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipsum de ratione Latine loquendi accuratissimè scripsit Cæsar.*

Quisnam Ciceroni proximus est incorrupta Latini sermonis integritate, & elegantia?

R. Primum post Ciceronem damus locum Cæsari, atque Terentio. Sanè quàm præclare de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico Cæcilium (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam, putabantur, à C. Lælio scribi.*

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum valde quidem probandos: nudi enim sunt, recti & venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste detracta: sed dum voluit alios habere parata unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa (a)*

(a) *Calamistrum* est ferrum illud teres, quo candente capilli intorquentur, in circinosq; crispantur. *Inurere* verò *calamistris* metaphoricè dicitur pro vanum, atq; immodicum ornatum adhibere, Ital. *Infrescare, imbellettare, es.*

calamistris inurere, sanos quidē homines à scribendo deterruit

Quinam latinitatis auctores, post tres hos, legendi sunt?

R. Cum Fabio, ut quisque erit Ciceroni simillimus. Quales sunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii quos recensimus, qui vel Ciceronis ævò vixère, vel non ita magno distant intervallò.

Degustari etiàm poterunt, sed parca, & serò recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter suat imitati; & quomodò sit imitandus, ipsi exemplo esse poterunt. Quales sunt Muretus, Manutius in epistolis illis, quas autè senium scripsit, nam ceteræ frigidam sapiunt ætatem, Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atque politus, Bunellus, Turfellinus Longolus, Perpinianus, Vavassor, Petavius.

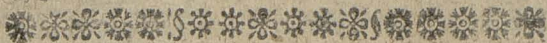
Post obitum Augusti, incorrupta illa, quam dixi, latini sermonis integritas sensim adulterari cæpta est, & quasi ex auro in argentum iterum commutari, ut ex Senecæ, Fabiique, & aliorum querimoniis liquet. In decrescente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Historicos Sveronius, Tacitus, Justinus, &c. Inter Pôetas, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca; Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronensis; inter Grammaticos denique Alconius, Agellius, &c.

Denique à temporibus Severi auspicari licet
æneam atatem, quæ tandem, in ferream desi-
it, postquam variarum gentium irruptione ipsi
Romani facti sunt barbari, & in hac atate de-
crepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius A-
pollinaris; quos omnes tu vitabis summo perè,
si sapias.

Finis Libri Primi.

M3.

A R.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
L I B E R S E C U N D U S.

D E I N V E N T I O N E.

EGimus hæcenus de Figuris, ac Tropis, de Periode, & de Stylo, postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, sine qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio ?

R. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primum igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De argumentis, & locis oratoriis.

Quid est argumentum ?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ut, si probare velis expectandam esse Rhetoricam, invenies, quod sit ars bene dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, sive rationes ad aliquid probandum ?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius

lius

lius ap
laten
pter,
bent
illis u
le pol
Q
R.
circo
extra
tiam
croq;
maju
tia, a

Q
cium,
milit
cia,
Caus

Q
cario
lunc.
plicia

lius appellat *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda.* Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, & ut ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum segetem facile possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim peruntur ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinsici*; seu *institi*; alii sunt extra ipsam rem, de qua quaestio est; unde etiam vocantur *Extrinsici*, seu *Remoti*. De utroq; illo genere: ac de primo praesertim, quod majus quoddam momentū habet ad eloquentiā, accuratissimè nobis est hoc loco tractandū.

C A P U T I.

De Locis Intrinsicis.

Quot sunt Loci oratorii intrinsici?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio, Repugnancia, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causa, effecta, Comparatio.

§. I. Definitio.

Quid est definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philosophi malunt. Definitio est oratio, quae rei naturam explicat.

M4.

Quo.

Quomodo fit recta Definitio?

R. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum deum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica est ars bene dicendi*: quòd sit ars hoc illi commune est cum aliis artibus: quòd verò sit ars bene dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quòd si manca sit, & n. u. r. i. l. a. t. u. a. d. e. f. i. n. i. t. i. o. j. u. r. e. ac merito poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume*. Diogenes Cynicus homo dicax, & Academicorum irruor, gallum implumè, ac nudum in mediam Platonis Scholam projiciens, *En, inquit, hominem Platonis*.

Estne eadem definiendi ratio Logicis, & Oratoribus?

R. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac siccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*: Orator verò liberius, & ornatiùs hominem ità definit per locos Rhetóricos: *Homo est eximum opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum*. Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio*.

Quod

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

R. Sex potissimum modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ut si dicas; *Ars oratoria est ars, qua constat inventione, dispositione, elocutione, & pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ut cum dicitur: *Peccatū est pestis anima, conscientia labes, vita perniciosa, natura dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cum nempe primum dicimus, quid non sit res, ut deinde melius intelligatur quid sit: & hac definiendi ratio Ciceroni per familiaris fuit. Itā Pisonē probat, non fuisse Consulē. *Tu in litoribus, in toga & pratexta esse consulatum putas? Quae ornamenta etiam in Sex. Clodio. te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animō consulē esse oportet, consiliō, fide, gravitate, vigilantia, toto denique munere consulatus. Et pro domo sua: An tu Populum Rom. esse illum putas, constat qui ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim offerant magistratibus? obsideant senatum? optent quotiāe cadem, incendia, rapinas? . . . O speciem dignitatemq; populi Rom. quam nationes exterae, quam gentes ultima pertimescant? Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Illa fu-*

it pulchritudo Populi Rom: illa forma, quam in campo vidisti, tum cum etiam tibi, contra Senatibus, totiusque Italiae auctoritatem, & studium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ita Chymicâ artem non minus verè, quàm lepide definire Chymia est ars sine arte, cujus principium est mentiri; medium laborare; finis mendicare. Ita Virgilius famam describit ab adjunctis (a)

Fama malum, quo non aliud velocius ullam
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo
Parva metu primo, mox sese tollit in auras
Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.

.....
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt
corpore plumæ,
Tot vigilæ oculi subter (mirabile dictum)
Tot lingvæ, totidem ora sonant, tot subri-
git aures,

.....
Tâ fidi, pravique tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venustè per similitudinem atque Metaphoras, ut si dicas cum (b) Petrar-cha, Pulchritudinem esse blandum hostem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum
pedi-

(a) *Ancid.* 4. (b) De remediis utriusque fortuna, Petrarcha Patriâ Florentinus, Aretii natus, ingenio, eloquentiâ, & Pœtica facultate sui sæculi facile princeps; floruit sæculò 14.

pedibus, oculis velum, &c. Observa tamen, Metaphoricis id genus definitionibus caute admodum utendum esse, & cum mica salis, ut ait Cæcilius.

§. II. Enumeratio partium.

Quid est enumeratio partium?

R. Est oratio, qua totum in suas partes distribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Distributio*: ut si distribuas, ac divides vitam humanam in pueritiam, adolescentiam, virilem ætatem, & senectutem.

Qua sunt regula, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipua. 1. Regula hæc est: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompejum esse summum Imperatorem, omnes, & singulas optimi Imperatoris virtutes sic enumerando: *Ego enim existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere; scientiam rei militaris, virtutem, austeritatem, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat: *Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militia disciplinam profectus est?* Deinde de ejus justitia: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed nè ve-*

stigiun

stigiū quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.
Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia
ab instituto cursu ad prædam revocavit, non li-
bido ad voluptatem, non amœnitas ad delectatio-
nem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non de-
nique labor ipse ad quietem, &c.*

Irà etiam (a) Lactantius Dominicæ mortis
acerbitatem, singularum partium cruciatu, piè
æquè, ac eleganter probat:

Cōpressos speculari oculos, & luce carentes,
Afflictasq; genas, arentem suspice linguam
Felle venenatam, & pallentes funere vultus;
Cerne manus clavis fixas, tractosq; lacertos.
Atque ingens lateri vulnus: Cerne inde
cruorem

Purpureum, fossosq; pedes, artusq; cruentos.
Flecte genu, lignūmq; Crucis venerabile adora.
Sic Juvenalis Sat 3. per Partium enumera-
tionem ridet quemdam, qui se omnia scire pro-
fitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor,

(b) Aliptes,

Augur, (c) Schoenobates, Medicus, Magus;
omnia novit.

Græculus esuriens: in cœlum, jusseris, ibit.

Que.

(a) Lactantius Firmianus, eloquentia, & eru-
ditione clarus, Crispi Constantini magni filii,
preceptor. (b) Aliptes, qui Athletas ungit (c)
Schoenobates funambulus, Ballatore sulla corda,

Quenam est secunda regula?

R. 2. Regula hæc est, ut negatis omnibus, & singulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non esse Consulem: *Negat hoc (a) D. Brutus Imperator: negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum consulem, nisi latrones, putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

R. Ut negatis partibus rectè negetur totum nulla tibi erit prætermittenda pars, quòd ali-
quid fieri poterit. Ità Martialis vetulam quamdam probat esse edeorulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, deat. s.

Expuit una duos tussis, & una duos.

Jam secura potes totis tussire diebus :

(Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. Notatio Nominis, &

Conjugata.

AD unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porro uterque ille locus, propter levitatem, non aded valere videatur ad pervadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sãbe condiendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

R. Notatio, seu Etyrnologia, est locus, qui
verbo

(a) Decius Brutus.

verborum originem, & significationem inquirat, ut *Senatus* nomen traxit, à *Senibus*: *Consul* vocatur is, qui *consulit patriæ*: ergo *Piso* nihil minus quam *consul* est: & *Ovidius* in *Festis* *Victimam* sic appellari dicit à *vincendo*, & *hostiam ab hoste*. (tur.

Victima, quæ dextra cecidit *victrice*, vocatur. *Hostibus* à *domitis hostia* nomen habet.

Quandonam potissimum utendum est *Notatione nominis*?

R. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut locum aliquem, non scurrilem, ac mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine (a) *Verris* jocosè lusit *Cicero*, quasi ita dictus fuisset, quod omnia *verreret*; hoc est omnia raperet homo furacissimus: *Quam tu*, inquit, *domum*, quod *fanum* *adisti*, quod non *eversum*, atque *extersum* *reliqueris*? Sic etiam *Chrylogonum* in avaritiæ suspitionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *auro genitum*.

Ad notationem nominis pertinent *Anagrammata*, cujusmodi sunt ista: *Amor*, *Roma*, *Maro*: *Logica*, *Caligo*: *Ursula*, *Laurus*; *Prudentia* *tardè puni*. *Maria Virgo*; *mira Virago*: *Divus Alexius*, *diu exul à suis*: *Quid est veritas*, est
vir

(a) *Verres* homo libidinosus, & avarus, cum in *Sicilia* triennium *prætor* fuisset, *repetundarum* *accusatus* fuit à *Siculis*.

vir qui adest: *Maria, Magdalena*, grandia mala
mea: *Sacramentum Eucharistia*, Chara Ceres
mutata in *Jesusum* &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio,
perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis
immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt,
quàm elegantis ingenii partus. Et si me audis,
vana hæc crepundia relinques Judæis, qui mul-
ti sunt in observandis exilibus literulis, & apud
quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad
nos usque infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

R. Sunt e, quæ ab uno orta vocabulo variè
conjuguntur, seu commutantur, ut *Sapiens*,
sapientia, *sapienter*; *Imperium*, *imperator im-*
perare. Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem
ingeniosè admodum ita laudat (a) Tullius: *Cæ-*
teros quidem omnes victores bellorum civilium,
jam ante aquitate, & misericordiâ vicerat: ho-
dierno verò die te ipsum vicisti . . . Nam cum
ipsius victoria conditione jure omnes victi occi-
dissimus, clementia tuæ judicium conservati su-
mus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius
etiam victoriæ conditio, visque devicta est.

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam
argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè sunt sæcula. Plurimus aurò
Venit honos: aurò conciliatur amor,

In

(a) Pro Marcello.

In hoc idem genus faceret laus Martialis Epig. lib. 2. (remit

Hostem cum fugeret, se (a) Fannius ipse per
Hic (rogo) non furor est, ne mori, mori?

Ad eundem locum pertinet illud in Pilbonæ;
Cum enim esset omnis causa illa mea consularis,
& senatoria, auxiliū mihi opus erat, & Consulis
& Senatūs.

Est illud (b) Terentianum elegans in pri-
mis in hoc eodem genere: *Homo sum; humani
nihil à me alienum puto.*

Eodem quoque pertinet, venustissimum il-
lud Epigramma inscriptum Ludovici M. Sta-
tuæ in hortulo Simplicii Collegii Parisiensis S. J

Vitales inter succos, herbasque salubres

Quam benè stat populi vita salusque sui.

§. IV. Genus & species, seu Forma.

Quid est Genus?

R. Genus apud Rhetores dicitur illud
quod est commune multis; & quod multa sub
se complectitur, ut virtus sub se continet ju-
stitiam, temperantiā, fortitudinē, prudentiam.

Facito, fodes. argumentum à genere?

R. Præsto est, Temperantiā est virtus, ergo
est amanda.

Qua

(a) Fannius Cæpio proscripserat, quod in Au-
gustum conjurasset, cum fugeret percussores, se
ipse interemit. Sic mori vinci est, inquit de il-
lo Seneca. (b) In Heautontimorumenō.

Qua potissimum ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis, cum à specie sit transitus ad genus, seu, ut vulgò loquuntur, cum hypothesis revocetur ad thesim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Poëta, ubi Cicero cum laudandum Archiam Magistrum suscepisset (quod est hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Poësim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiore in orationi suæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypothesis transit ad thesim.

Laus Archiæ Poëtæ à genere

Si igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poëta nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, saxa, & solitudines voci respondent: bestiae saepe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non Poëtarum voce moveamur? (a) Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poëta fuit, post mortem etiam expectant, Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus? N

(a) Homerus Poëtarum Græcorum princeps, quem suum esse civem septem oppida certatim asserunt.

Quod vitium in genere tractando vitandū est?

R. Hoc loco solent intemperantiū abuti Tyrones, dum thesim longiū trahunt, quod nempe res sit communior, faciliorque, & multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent, & miseram crambem, ut ajunt, radium affectis auribus, ac fastidium usque ad satietatem ingerent. Tu igitur, si sapias, hoc vulgare vitium fugies: Nec circa vilem, patulumq; moraberis orbē (a) Nè in te jure cedat lepidū illud Martialis dictū

Jam dic, Posthume, (b) de tribus capellis.

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur.

Quid est species seu forma?

R. Ex his, quæ dicta sunt de genere, facile intelliges speciem esse id, quod minus latè patet: seu esse rem particularem, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*; v. gr. *Virtus est amanda*, est Genus sive *Thesis*: *Temperantia hic* & nunc est in convivio servanda, est *Species* sive *Hypothesis*.

§. V.

[a] In Arte Pœtica. (b) Ineptus caufidicus, qui ad alia omnia abibat, quã causa postularet.

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est Similitudo?

R. Similitudo est rerum cateroqui disparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. est similitudo inter avarum, & hydropē; quia licet avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter satiari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valdè inter se se dispaes, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quod umbra corpus, gloria virtutem comitetur, Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine?

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbo, aut sensus stupore, cibi suavitatem non sentiant; sic libidinosi, avari, facinorosi, vera laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio: (a)

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurū

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparisonem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod qualitatem vocant; comparisonem verò

Nz.

perti-

(a) *Trist. lib 1.*

pertinere ad *quantitatem*. Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neq; paris neque majoris neque minoris.

Quomodo facile poterit inveniri argumentū à simili?

R. Quæres statim, quænam res sit similis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia, quæres quid vel maximè resistat, & occurret tibi *rupes, adamantas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino (a)

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa solo fixos oculos averſa tenebat. (ut

Nec magis incepto vultus sermone move

Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes

Quid est dissimilitudo?

R. Est oratio, quæ ex re dissimili dissimile colligit; ut cum ait Tullius: *Si barbarorum est in diem vivere, nostræ consilia sempiternum tempus spectare debent.* Et lib. 2. de Oratore *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quòd hæc non habeat diffinitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. cætera verò artes suis se corpibus quibusdam finibus contineant.* Hunc locum à Dissimili, lepidissimè tractat Catullus, cum ait Carmine 5.

Soles

(a) Lib. 7.

Soles occidere, & redire possunt:

Nobis, cum semel occidit brevis lux,

Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eundem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Daemna tamen celeres reparant cœlestia luncæ

Nos ubi decidimus:

Quò pius Æneas, quo (a) Tullus dives, &
Ancus,

Pulvis, & umbra sumus.

§. VI. Contraria, & repugnantia.

Quid sunt Contraria, seu opposita?

R. Sunt ea, quæ in eodem subjecto esse non possunt; vel si fuerint in eodem, necessarîo inter se pugnant.

Quot sunt contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradictentia.

Quid sunt Adversa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimum inter se differunt, ut virtus, & vitium; bellum, & pax; sapientia, & stultitia Cicero Philip 2. Attende paulisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe . . . Nego quidquam esse medium. Confiteor, eos, nisi liberatores Populi Rom. conservatoresq; Reip. sint, plusquam scarios, plus quam homicidas, plus etiam quam

N3.

par-

(a) Tullus, cognomentò Hostilius, tertius Romanorum Rex. Illi successit Ancus Martius.

parricidas esse: siquidem est atrocius Patrie parentem, quam suum occidere. Tu, homo sapiens & considerate quid dicis? Si parricida, cur bonoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud Populum Rom semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datae &c. Non igitur homicida. Sequitur ut liberatores tuò iudiciò sint.

Quid sunt Relata?

R. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum sine altero esse non possit, ut Pater & filius; dux & miles; magister, & discipulus; dominus, & servus; qui dat, & qui accipit Ita Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facetè jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum patrem Dominum ineptè omnino vocitabat:

E (a) servo scis te genitum, blandeq; fateris,
Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in oratione pro Marcello: Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio suo Ænea poscentis à Vulcano;

Arma rogo genitrix nato.

Quid

(a) Sosibianus ex adulterio nobilis Matrone, cum servo natus, illius matrone virum, cuius filius putabatur, dominum blandiende vocitabat,

Quid sunt Privantia?

R. Sunt habitus, & ejus privatio: ut *vita, & mors, lux, & tenebrae; scientia, & inscitia; pauperies, & divitiæ.* Ex privantiis ingeniosè argumentatur Martial: in quemdam:

Ebrus es: nec enim faceres id sobrius unquam.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem Poëte lib. 5.

Semper eris pauper, si pauperes, Emiliane,
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

Quid sunt contradicentia?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus Clodio.*

§. VII. Adjuncta.

Quid sunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non necessariò, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot sunt adjunctorum genera?

R. Tria vulgò numerantur: 1. Adjuncta rei, ut *locus, tempus &c.* 2. Adjuncta animi, ut *vitia virtutes;* 3. Adjuncta corporis; ut *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus;* Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet quàm longè, latèque pateat locus ille, & quàm uberem dicendi segetè Oratori suppeditet.

N^o. Quo.

*Quomodo sumi potest argumentum ab Adjun-
ctis?*

R. Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisque; id genus, quæ rem circumstant, perivadendâ occasionem idoneam captat Orator. Sic (a) Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis milites suos ad pugnam adhortantis, *Liv. lib. 21.*

*Dextra, lævaque duo maria claudunt. Nullam
nè ad effugium quidem navem habemus. Circa
Padus amnis major, ac violentior Rhodanò: à ter-
go Alpes urgent, vix integris vobis, ac viventi-
bus transita. Hic vobis vincendum, aut morien-
dum, Milites, est Nihil usquam nobis reli-
ctum est, nisi quod armis vindicaverimus. Illis
timidis, & ignavis licet esse, qui receptum ha-
bent, quos ager suus, quos sua terra, per tuta, ac
pacata itinera fugientes, accipient. Vobis neces-
se est fortibus viris esse, & omnibus inter victo-
riam, mortemque certa desperatione abruptis,
aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in pralio po-
tius quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc be-
nè fixum omnibus, destinatumque in animo est,
iterum dicam, vicistis. Nullum incitamentum ad
vincendum homini à Diis immortalibus acrius
datum est.* Cice-

(a) Hannibal Amilcaris filius, Carthaginen-
sum Dux, qui sæpiùs Romanos vicit.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatē, ac turpitudinem exagitat: *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippie nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in Populi Rō. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò Populi Rō. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset: is vomens, frustis esculentis vinam redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.*

Porro memoriæ juvandæ causâ, præcipua octo Adjuntorum genera hoc vulgari versiculo fuere comprehensa:

Quis, quid, ubi, per (a) quos, quoties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illâ pertinent, cujusmodi sunt: genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patris, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: Ubi locum demonstrat: Per quos indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est

(a) alii dicunt, quibus auxiliis, sed minus commode.

est *Quoties* docet, quàm sapè res facta fuerit
Cur causam, & finem deliquat. *Quomodo* mo-
 dum, ac seriem ostendit rei gesta. Denique
Quando denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. Antecedentia, & Conse-
 quentia.

Quid sunt antecedentia?

R. Sunt ea, quibus positus, necesse est alia consequi; ut, Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Ille gravissimi sceleris reus est; ergo gravissimè plectetur à justo iudice.

Quid sunt Consequentia?

R. Sunt ea, quæ rem necessario consequuntur. Sic autem a gumentū duces à consequentibus: Est copia fructuum; ergo, & florum fuit. Cicatricem gerit; ergo plagam accepit. Cicatrix enim & fructus, plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjuvantibus, ideo diutius in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. Causæ.

Quid est Causa?

R. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cuius aliquid fit; ut vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

R. Quadruplex numeratur à Philosophis, efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis ?

R. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur; ut marmor est materia, seu causa materialis statuæ; lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis ?

R. Est ratio rei ac nota, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distinguitur.

Quid est causa finalis ?

R. Est id, cujus gratiâ aliquid fit; ut finis belli est victoria, & pax; cum propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cælo vita est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in cælo vitam tandem aliquando consequatur.

Quando argumentari debemus à Causa efficienti ?

R. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effectum corpus tradit senectuti; ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectatē contra vitaperatores ita defendit idem Tullius *Caret epulis; ajunt, extractisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Ità Ovidius *Ægypti adulterium culpa à causa efficiente, nempe ab otio*

Que-

Quæritur (a) Ægyptus, quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam elegantè commendat Martialis lib. 10. à causis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Jucundissimè Martialis, hæc sunt:

Res non parva labore, sed relicta;

Non ingratus ager; focus perennis;

Lis numquã; (b) toga rara; mens quieta;

Vires ingenue: salubre corpus;

Prudens simplicitas; pares amici;

Convictus facilis; sine arte mensa;

Nox non ebria, sed soluta curis,

Non tristis thorus; attamen pudicus;

Somnus qui faciat breves tenebras:

Quod sis, esse velis, nihilque malis;

Summum nec metuas diem, nec optes;

Quomodo argumentamur à materia?

R. Ita ferme dices: corpus hominis est mortale; ergo æquum est, ut illi dominetur animus immortalis. Ita Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamorph lib. 2.

Regia solis erat sublimibus alta columnis;

Cl.

(a) Ægyptus Thyestis filius, stupratu Clytemnestra, ejus maritum Agamemnonem interfecit, & ipse ab Oreste illius filio fuit occisus. (b) Rara urbana officia, salutationes, obsequia, ad quæ obeunda togis utebantur.

Clara micante auro, flamasque imitante (a)

Pyropo.

Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat,
Argenti bifores radiabant lumine valvæ,
Materiam superabat opus.

Quomodo sumitur argumentum à causa formali?

R. Sic dices: animus hominis est immortalis; ergo mors non est timenda. Excellentis est animi natura; ergo voluptatibus servire non debet. Ità Cicer: *Si considerare volumus, quæ sit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus, quàm sit turpe diffluere luxuriâ, & delicatè, ac molliter vivere; quamque honestum parcè, continenter, severè, sobriè.*

Quomodo denique argumentandum est à causa finali?

R. Ità probabis cum Tullio, insidias Miloni struxisse Clodium, quod nempe multas ex illius interitu sibi polliceretur utilitates: *Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci tam nefaria bellua, docere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum: Cui bono fuerit, in his personis valeat: & si boni*

(a) Pyropus non est gemma, aut carbunculus, ut vulgò malè creditur, sed genus æris ductilis, cui admista est quarta pars auri,

ni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo, Atqui Milone interfecto Cloaius hoc assequabatur, non modò ut Prator esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut his Consulibus prator esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè. sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis favoribus, &c.

Denique ex quatuor illis causis simul junctis commendare poteris celeberrimum templum Jerosolymitanum; Causa efficiens erit Salomon, Sapientissimus idem, atque ditissimus, & alii peritissimi artifices, qui in illo laborarunt. Causa materialis erunt pretiosi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formæ erit ipsa structura, & pulchritudo templi. Finalis erit summi Dei cultus, in cuius honorem fuit extractum.

§. X. Effecta.

Quid sunt Effecta?

R. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locum mirificè tractat Tullius libro de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ita describit:

Voluptatis incommoda ab effectis.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem (a) Architæ Tarentini, magni imprimis, & præ-

(a) Architas Philosophus Pythagoricus, vixit tempore Platonis,

Et præclari viri, qua mihi tradita est, cum esset adolescens (a) Tarenti cum Quinto Maximo. Nullam capitatiorem pestem, quam voluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam, cujus voluptatis avida libidines temerè, & effrenatè ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ prodiciones, hinc rerum publicarum everfiones, hinc cum hostibz clandestina colloquia nosci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, & adulteria, & omne latè flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantia locum esse omnino nec in voluptatis regno virtutem posse consistere Quocirca nihil esse tam detestabile, tamq; pestiferum, quam voluptatem.

§. XI. Comparatio.

Quid est Comparatio?

R. Est (b) oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune est; ut, Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit. Commune est enim ambobus sequi bellum civile.

Quot

(a) Tarentum urbs magna Græciæ, à Tarante Neptuni filio condita. (b) Cic. in Topic.

Quot sunt Comparationum genera?

R. Tria. Primum est à majori ad minus. Secundū est à minori ad majus. Tertiū est à pari.

Quomodo argumentamur à Cōparatione majoris ad minus?

R. Cū contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cū ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tua, cū aliena tam sis insulens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri posse Augustum, quod vel ipsi Dii leniantur.

Cur ergo posse negem leniri Cæsaris iras,

Cum videam mites hostibus esse Deos?

Quomodo fit argumentum à Cōparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori? ut Cicero pro Lege Manilia: *Majores nostri sapè, mercatoribus ac navicatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos eorum Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud Epist. 2.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones:

Ut te ipsum serves; non expergisceris;

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

R. Fit,

R.
una r
est, qu
dejec
occide
cero li
ante a
L. Syl
patet
as hon
ditum
fender
tensio
Quaro
dendum
yummy
diò, &
nari, ca

De

QU
R
moti,
dent a

(a) l

R. Fit, cum contendimus id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia pari: ut, lex est, qui occiderit patrem, insutus in (a) culeum deiciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eodem supplicio dignus est. Ita Cicero licere sibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortensio defensus, probat orat: pro L. Syll. *Si conjuratio patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consilio praeditum non dubitasse, quin innocentem Syllam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? Quaero illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his summis viris, & clarissimis civibus, quorum studio, & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, causamque defendi huius innocentis vides.*

C A P U T II.

De Locis extrinsecis, seu remotis.

Quina sunt Loci extrinseci?

R. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti*, & *assumpti*; sunt ii, qui nullo modo pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogi-

O

ten-

(a) Ital. Oltre, sacco di cuojo.

tentur, quique extra rem ipsam positi sunt, quapropter ab Aristotele rectè vocantur *Argumenta inartificialia, seu arte carentia*, non quòd artis omnis sint expertia; cum pot' us illorum tractatio summum requirat artificium, sed quod non eruantur ex rebus ipsis, & ex causâ visceribus; quippe quæ foris eruantur, & auctoritate sola nituntur, itaque sunt inartificialia, quod attinet ad Inventionem; non verò quod spectat ad usum, atque tractationem.

Quot sunt Loci extrinseci?

R. Sex assignantur à Quintiliano; Leges, seu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Testas.

Quomodo argumentandum est à legibus, ac Præjudiciis?

R. 1. Dices, præjudicia, ac leges esse vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, justitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis asylum, sapientiorum virorum oracula. 2. Cõmendabis eos, à quibus latæ sunt leges. 3. Recensabis damna, quæ consequentur, si leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipsa legis verba conceptamque, ac solemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, dolò malò, mortu (a) durt, parricida esto.*

Si lex tibi adversetur, illam ita refutabis, & infrin-

(a) Vox obsoleta pro det.

infringes Dices 1. Vel antiquatam fuisse legem, & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio *Tunc mihi etiam legis (a) Porcia mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices standum esse non legis litteræ, quæ nimirum, occidit, sed ipsius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuscumque utilitatis gratiâ, licere interdum à legibus discedere. Sicut olim cum Virgilius moriens, testamentò jussisset, uivum Pœma comburi, supremæ huic illius voluntati (quam quam id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperator Augustus, ut ipsemet testatur hæcce versiculis;

Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesque labores
Hauserit una dies.

Quid est Fama, seu Rumor?

R. Fama, ut hic accipitur, est sermo vulgi, sine ullo auctore, ac capite dispersus; seu ut ait Quintilianus, est *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, nisi irrepserit malitia, vel nimia quedam, ut fit, credulitas.*

Quomodo tractandus est locus à Fama?

R. Si tibi, causæque tuæ faveat fama, dices magnam esse vim, atque auctoritatem Famæ, cui optimus quisque tam impensè studet. Dices populi vocem esse quoddam quasi oraculum,

O2

quod

(a) Lex Porcia à M. Porcio lata contra eos, quæ sive Romanum necabant, aut virgis cauebant.

quod vix unquam fallere possit. Usurpabis imprimis aureum illud Plinii dictum ad Trajanū *Singuli decipere, ac decipi possunt, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, si tibi, causaque tua rumor ad-
versetur, erit amplificanda verbis Famæ levi-
tas, atque inconstantia, quæ sæpè viris integer-
rimis maculas amet aspergere. Dices, ex o-
pinione magis, quam ex veritate res æstimari
solere. Usurpabis auream Senecæ, opinor, sen-
tentiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices
cum Juvenali Sat. 15

Dat veniam corvis, vexat censura colūbas.

Addere denique poteris de fama cum Vir-
gilio *Æneid.* 4. & cum Tertulliano etiam, in
Apologetico, quodd nimirum sit:

Tam ficti, praviq; tenax, quam nuntia veri.

Ita Tullius pro Plancio iudices obsecrat, nè
differinatis rumorūculis fidem habeant: *Illud
unum vos magnopere oro, atque obsecro, cum hu-
jus, quem defendo, cum communis periculi cau-
sâ, nè fictis auditionibus, nè disseminato, disper-
soque sermone Fortunas innocentium subjicien-
das puteris Nihil est tam volucre, quam ma-
ledictum; nihil facilius emittitur; nihil citius ex-
cipitur; nihil latius dissipatur,*

Quid sunt Tabulae?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia
testimonia scripto exarata, quibus pacta con-

venta,

venta, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum.

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellato. Sic olim Scipio apud Livium lib. 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimò (a) locò officias.* Quòd si tortè juramenti fidem velis infirmare, dicet cum eloquentissimo illo (b) Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sepiùs pejerent, quàm qui omnino non jurent.* Et rursus idem Salvianus librò. 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsù sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quaestio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorqueatur à reis. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quaestionem reus in facti confessione perseveret. Facit itèmaximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adducti non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille;

R. Dices periculosam esse, fallacemq; confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur;

Oz.

quan-

(a) Letho ita lapides antiqui. (b) Salvianus scriptor eloquentissimus. Treviris natus, floruit Massiliæ saeculò quintò.

quandoquidem compertum est, bene multos innocentes vi tormentorum, ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpè fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimam illam viri clarissimi, Hugonis (a) Grotii sententiam: **MENTIETUR** qui ferre poterit; **MENTIETUR**, qui ferre non poterit. Ita etiam Cicero pro Sylla:

Questiones, inquit, servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque cum animi tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.

Quid sunt Testes;

¶ *R.* Sunt qui de re, quæ vocatur in controversiam, voce, vel scripto testimonium ferunt. Accedit huic testificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si testes sint oculati 2. Si sint jurati: 3. Si sint viri probi, atque integerrimi: 4. Si sint viri illustres, ac primarii: 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsus testimoniū dicant.

Porro Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanū est illud, de quo supra dictum est. Ad divinum referebantur olim Oracula, seu voces Dei ipsius; Auspicia, seu

(a) Hugo Grotius Batarus, vir summa, & exquisitissima literatura, obiit annō 1645.

feu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pæstuque duci solita; Vaticinationes, quæ erant responsa Vatu; responsa denique Sacerdotum, & Haruspicum, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumque Testimonium spectat vulgaris illa, sed egregia Lucani sententia de Cætare, ac Pompejo.

... Quis justius induit arma,

Sicere nefas. Magno se iudice quisq; tuetur.

Victrix causa Diis placuit; sed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus à Testibus?

R. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel ferros, domesticos, amicos, aut quomodo-cumque suspectos. 2. Si ostendas illos non secum ipis cohærere, sed pugnantia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturis, & argumentis, illorum testimonii inutilitatem demonstras. 5. Denique si dicas, Testes illos esse homines infimæ fortis, atque egen-tissimos, cui facile subornari potuerint,

C A P U T III.

De secunda Inventionis parte, seu de motibus excitandis.

CRatoris munus, ac partes sunt, primum ut pervadeat, doceatque audientium animos;

deinde ut eosdem moveat, inflāmet, ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motuum, sive affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusque, qua ratione faces, ac stimuli sint auditorū animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quam ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplò Medæ illius Ovidianæ (a):

... Video meliora, proboque:

Deteriora sequor ...

Sed antequam affectus omnes sigllatim, persequamur, pauca quædam, ut fit, de illorū natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

R. Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio. Vel ut clariùs dicam est quidam animi impetus, quo impellimur rehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel averſandum.

Quot sunt affectus?

R. Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantum, statuunt affectus: duos circa bonum, nempe spem, & gaudium; & duos circa malum, scilicet tristitiam, & metum. Quatuor hosce motus elegantè expressit Virgilius Æneid. 6. cum ait: Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentive.

Eos

(a) *Metaphor. lib. 7.*

Eosdem (a) Bøethius huic quatuor versiculis est complexus :

Gaudia pelle,
Pelle timorem :
Spemque fugato :
Nec dolor adfit.

Philosophi verò longè plures statuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodo sint excitandi, quàm accuratè si mè precipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

Quid est Amor?

R. Est affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus; non nostrà, sed illius causà. Ubi vides tres omnino esse germani amoris conditiones, ac dotes 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltèm quæ bona esse arbitramur. 2. Conditio est, ut quæ bona iudicamus, non optemus illi duntaxat, sed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger :

Tu si ex animo fortè velis (b) cui benefactum.

Addas operam: sola cadaver est voluntas.

3. Conditio est, ut ità simus animati non propter propriam utilitatem, sed illius causà, quæ dicitur

(a) Severinus Bøethius, ingenio, eruditione, & Pòesi nobilis, capite truncatus à rege Theodoro 60. annò 620. (b) Cui pro alicui.

diligimus: Nam: ut ait (a) Cicero, si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commodum, quem diligimus; non erit ista amicitia, sed mercatura quedam utilitatum suarum.

Quid differt Amor ab Amicitia;

R. Differt, quod sit verus amor, esse qui amat non redametur; in amicitia vero requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus quid esset amicus, pulchrè respondit: (a) *Anima una in duobus habitans corporibus*;

Quo pacto conciliandus est Amor?

R. Amoris conciliandi causas, ac vias precipue sunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ità Ithoneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonè illi conciliare conatur, Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bellis major, & armis,

2. Utilitas, & collata beneficia. Ità Cicero Miloni benevolos mirificè facit iudices ab ejus in patriam beneficentia: *Hicine vir patriæ natus, usquam nisi in patriâ morietur?* &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suam erga illam gratum, ac memorem animum testatur; (b)

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrum,
Jovemque

Con.

(a) De Natura Deorum.

(b) Æneid. 1.

Concilias, tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis, tempestatumque po-
rentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quam
amore mutuo, ut monet pervulgata illa Seneca
vox: *Si vis amari, ama* 4. Denique concili-
liatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit
cū virtute conjuncta; unde rex Evander apud
Virgil. lib. 8.

... Sed cunctis altior ibat.

Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextrā conjungere
dextram.

Quid est Odium?

R. Est affectus animi averfantis id, quod ma-
lum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facile cui-
vis patebunt Odii fontes, quod erit à contra-
riis capitibus excitandum, nimirum, ab insigni-
bus vitiis, ab improbitate, superbiisque, ab il-
latis injuriis. Cujus rei mirificum habes exem-
plum apud Cornelium Tacitum in Agricola
vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorum Brit-
tannorum animos adversus Romanos hac exi-
mia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos
apud Tacitum.

*Raptores orbis, postquam cuncta vastantibus
defuere terra, & mare scrutantur. Si locuples*

hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omnium opus, atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus. Inperium: atque ubi solitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit. Hi per delectum alibi seruituri auferuntur. Coniuges, sororesque: etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum pelluntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt. In annonam frumentum: Corpora ipsa, ac manus silyis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias contulerunt. Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur. Britannia seruitutem suam quotidie emit, quotidie pascit, &c.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

Quid est Metus, sive Timor?

R. Est perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quenam sunt artes, & industriae concitandi metus?

R. Tres sunt potissimum. Prima est, si denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ut bellum, pestilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensque periculum: neque enim solent homines metuere vel ipsam mortem, si longè remotam arbitrentur; at illius horrore concu-

tium-

tiuntur, ubi urget morbus; pestilentia, vel naufragium; (a)

Præsentemque viris intentant omnia mortē

Hac arte mirabiliter, suo more, utitur Tullius in 2. Catilinæ ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ita describit:

Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subicidū uno incendio concidentem. Cerno animō sepultā patriam, miseros, atque insepultos acervos civiū.

Versatur mihi ante oculos aspectus (b) Cethegi in vestra cade bacchantis. Quapropter de summa salute vestra, Populique R. de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templo, de libertate, ac salute Italiae, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans apud Virgilium lib. 2. timorem suum sic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

*Succedoque oneri: dextræ se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus
æquis:* (c)

*Ponè subitè conjux. Ferimut per opaca locos.
Et me, quæ dudū non ulla injecta movebant
Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Græci
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis.* Su-

(a) Æneid. 1. (b) Cethegus unus è principibus conjurationis Catilinariæ.

Suspensum; & pariter comitique, onerique timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars hæc est si proponatur malum, non publicum duntaxat & commune, sed privatum, & proprium. Solent enim nos privata multò magis tangere & acriori doloris sensu ferire quàm publica: etiã homines vulgò videri maliat publico potius dolore moveri, quàm suo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus histrio, nomine Polus, qui Athenis a-cturus fabulam Sophoclis, cum repræsentandus esset dolor Electræ gestantis cineres Orestis, clanculùm eruit è sepulchro cineres, ossaque filii, quem amaverat unicè, urnamque detulit in scenam, & cum lugere videretur aliena ma-la, de-flebat sua. Ità A. Gellus lib. 7.

Quid est Spes?

R. Est gaudiùm ex opinione imminentis boni.

Quenam sunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honestas, & magnitudo boni: 2. Præsidia certa ad illud cõ-parandum, qualia sunt opes, vires, industria, prudentia, amici, adversariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ spem excitat sanè luculenter, 2. Catilin. *Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catiline copias, vestra præsidia, ve-*

stros.

Strosque exercitus; & primum gladiatori illi confecto, & faucie, Consules, Imperatoresque vestros opponite, deinde contra illam naufragorum, electam, ac debilitatam manum, florem totius Italiae & robur educite. Hinc etiam Aeneas suorum animos mirum in modum erigit, & benè sperare jubet, Aeneid. 1.

O passi graviores, dabit Deus his quoque finem
Vos, & (a) Scyllæam rabiem, penitusque sonantes.

(b) Accētis scopulos, vos, & Cyclopea saxa
Experti, revocate animos, mæstumque timorē
Mittite; forsitan, & hæc olim meminisse juvabit
Per varios casus per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendunt; illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Ad spem pertinet Audacia, seu confidentia, quæ est affectus quidam animi adversus futurum malum, quamvis arduū, ac difficile, quod tamen vinci possit, consurgentis.

Quomodo concitatur audacia?

R. Iisdem ferme artibus, quibus Spes. Itæ magnanimus Hannibal, trajecto Rhodano, Italiam rectâ petens, suos milites hortatur, apud Livium Decade 3, ut obstructarum nivibus Alpium difficultates superent. Romanorumque vires

Siciliam aut Æthnam. (b) Accētis pro accēstis per Syncope.

vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis, quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirenaeis; An terras aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus suorum Latinorum animos ad pugnam accendit Æneid 10. In manibus Mars ipse, viris nunc conjugis esto Quisque suæ, rectiq; memor, nunc magna referto.

(undam,
Facta patrum, laudesq; ultro occur amus ad
Dum trepidi egressisq; labant vestigia prima
AUDENTES fortuna iuvat.

Multum etiam addit fiducia persuasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,

(civi.
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè pe-
Accipio, agnoscoque Deos; me me ducere
ferrum

Corripite, ô Rutuli

§. III. De Misericordia.

Quid est Misericordia?

R. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immerito labo-

rantis. In hoc excitando commiserationis affectu triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ut vulgò dicitur. *Lacryme auditorum sunt laus Oratoris vel maxima.*

Quenam sunt artes ad misericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ, ac multiplices sunt artes. Prima est, si qui malum patitur, eo planè indignus esse dicatur. Undè ad ciendam misericordiam valet hoc Virgili (a)

Nec te tuâ plurima, Panthu,

Labentem pietas, nec Apollinis insula texit.

z. Est, si de patria, vel de nobis privatim bonè meritus fuisset ostendatur. Hoc artificio mire usus est senior Horatius apud Livium; ut filium, ob interfectam sororem, parricidii reum, ab imminente morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro filio parricidii reo Livius. lib. 1.

Hunc cine, quem modò decoratum, ovantemq; victoriâ, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I lictor, colligam manus, quæ paulo antè armata Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris hujus urbis: arbori infelici suspende; ver-

P

bera,

[a) *Æneid 1.*

vera, vel intra (a) Pomerium, modo inter illa pi-
la, & spolia hostium: vel extra Pomerium modo
inter sepulchra Cariatorum. Quid enim ducere
hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum
à tanta feditate supplicii viciant.

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel dit-
turnitas, cæteraque hujusmodi circumstantiæ
luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristitia quædam recentis
miseriæ signa monumentaque ob oculos audi-
torum ponantur, ut cruentæ vestes, vel ipsum
mortui cadaver, aut imago. Nam, ut monet
Horatius ad Pisones:

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus . . .

Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit,
prolata Julii Cæsaris veste pugionibus, ac gla-
diis perforata, sanguineque cruentata, Roma-
nam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum
ædes inflammandas è vestigio provolaverit. Sic
Clotildis Clodovæi filia durè & inclementer
habita à marico Almarico Visigothorum rege,
cum sudarium suo imbutum sanguine ad fratres
suos Francorum reges misisset, (b) immane il-
lud bellum excitavit, quo res Visigothorum
penitus attrita, deletaque fuerunt. Sic olim
summus ille orator Antonius, cum defenderet
Aqui-

(a) Ital. Spazio tra le mura, è l'abitato, ec.

(b) Gregorius Turonensis, lib. 3, cap. 10.

Aquiliū, in causā peroranda, tunicā ejus diloricavit, ac discidit è pectore, & advertas semis cicatrices judicibus ostendit.

Sic etiam Aneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias utinam quæ sit scribentis imago!

Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.

Perquæ genas lacrymæ strictum labuntur in ensem,

Qui jam, pro lacrymis, sanguine tinctus erit.

§. IV. De Ira, & Indignatione.

Quid est ira?

R. Dicere possem cum Horatio. *Ira brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele sic illā definire. *Ira est sui, propter contemptum, ulciscendi cupiditas cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod est *Ira quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria sit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos. i. tantopere effervescebat Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

————— Manet alta mente repositum

Judicium Paridis, (pretaque injuria formæ,
Et genus invsū, & rapti Ganymedis honores
Et rursus in eodem libro suam iram sic ex-
suscitat eadem Juno :

At ego, quæ Divam incedo Regina, Jov'sq;
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero Et quisquã numen Junonis adoret
Præterea? aut supplex aris imponat honorẽ?

Quo quis verò est gloriæ appetentior, vel
dignitate illustrior, hoc ob sui contemptum ve-
hementius solet irasci. Cujus rei memorabile
in primis est exemplum Narsetis Eunuchi, rei
militaris gloriã præstantissimi. Is enim post res
fortiter gestas adversus Totilam Gothorum re-
gem, cum invidiã quorundam à Justino Im-
peratore Italiæ præf. durã fuisset exutus, atq;
etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi
fæmina, virulentò hujusmodi fuisset impetus
convitiò: *Narsetem eunuchum ad pensa, lanas-
que cum feminis esse relegandum?* illud aded a-
cerbè tulit, *ut se telam brevior surum dixerit,*
*quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nul-
la vi, industriaque retexere possent.* Ac paulò
post, evocatis in Italiam Longobardis, Impe-
ratori magnam Italiæ partem ademit.

Quid est indignatio?

R. Est dolor perceptus ob secundas res, bonæ
naque alterius, qui hac felicitate judicatur in-
dignus, ut apud Maronem Eclog. 1.

Impi-

Imp
Bar
Ejulin
Mo

Jun

Cū

Qu

R.

in ind

ipso n

tim lu

noris

flore

rente

nos, &

Qu

R.

oris se

opibu

ferant

vicia o

paren

tione

nebric

(a)

cum a

leonin

Imp'us hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes? ?

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 3.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?

Jungentur jam (a) gryphes equis, ævoque sequenti

Cū canibus timidi venient ad pocula damæ,

Quomodo ab invidia differt indignatio? ?

R. Hoc differt, quòd indignatio sit tantùm in indignos, eo quòd fruuntur bono, ut vel ex ipso nomine liquet. Unde indignatio præsertim suscipitur ab his, qui sunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indignè malos florere: & honoris studiosi indignantur, immerentes anteferri sibi. Invidia verò est, erga bonos, & sua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris sordes, & vilitas cum præsentis temporis opibus, potentiâ, & arrogantia præsertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinium; *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tue pa-*

P 3.

tior

(a) Gryphus genus ferarum omnino fabulosum cum alis, & capite aquila, & reliquo corpore leonino, vulgò Grifo.

tior latere Deinde commemorat, ut homo vilis, & obscurus paulatim ad honores accesserit; tandemque illa subjungit: *Te cognati respuunt, (a) tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, (b) strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam se locis collocarunt. Quasi nempe aded sit impurus, ut vel ipsæ strumæ foedum hominem averterentur.*

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet superbus (c) ambules pecuniâ,
 Fortuna non mutat genus.
 Videsne, sacram (d) metiente te viam,
 Cum bis ter ulnarum toga.
 Ut ora vertat huc, & huc euntium
 Liberrima indignatio?
 Sectus flagellis hic (e) triumviralibus,
 Præconis ad fastidium,
 Arat Falerni mille fundi jugera,
 Et (f) Appiani (g) mannis terit:

(a) Ex eadem tribu. (b) Ital. *Scrafole*. (c) *Menas*, cum ab hero Pompeji defecisset, ad Augustum, ab illo Tribunus militum fuit creatus. (d) *Via sacra* sic dicta, quod ad Jovis templum & Capitolium recta duceret. (e) *Judicia de servis*, ac furibus exercebant tres judices, qui triumviri capitales dicebantur (f) *Via Appia* Româ Brundisium usque pertingebat, nomen traxerat à Claudio Appio Caco, qui eam muniverat (g) Ital. *Barveretti*.

Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur
Ajax apud Ovidium, quod Ulysses secum au-
sit de Achillis armis contendere.

.... Agimus, prohi Jupiter, inquit,
Ante rates causam, & mecum confertur
Ulysses.

Pramia magna peti fateor: sed demit hono-
rem.

Æmulus Ajaci. Non est tenuisse superbum,
(Sic licet hoc ingens) quidquid speravit U-
lysses.

§. V. De Mansuetudine.

Quid est Mansuetudo?

R. Mansuetudo, seu lenitas, ac clementia;
est motus oppositus iræ; neque aliter definitur
quam *ira remissio, atque mitigatio.*

Quanam est ars concilianda clementiæ?

R. Mitigabitur ira, & conciliabitur mansue-
tudo, primò ingenua quadam culpæ confessio-
ne, ac dolore. Ità Cicero Cæsarem, iratissimum
licet, tamen Ligario placavit: *Ad judicem sic a-
gi solet; sed ego ad patrem loquor: erravi, teme-
re feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio;
delicti veniam peto; ut ignoscas oro; si nemo im-
petravit, arrogantem; si plurimi, tu idem ser o-
pem, qui spem dedisti.*

2. Facit ad placandâ iram humilitas, & sup-
plicis animi demissio, præsertim apud hostem

magnanimum. Ut enim pulchrè ait Ovidius lib.

3. Tristium :

Corpora magnanimo satis est prostrâsse Leoni
Pugna suum finem, dum jacet hostis, habet.

Addere poteris cū Virgilio tritū illud libri 6.

..... Romanè: memento.

Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad delinendam iram maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorum antistites. Ità legimus in sacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram (a) Artaxerxis ab Esthete fuisse repentè mitigatam. Romana quoq; historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium fœdus ictum fuisse. Item Volumnia, & Veturia Martium Coriolanum, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimùm ad iram molliendam, si scias, & captes, molles aditus & cōmoda. fandi tempora; quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo tempore solent homines ad mansuetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantum præstet mansuetudo cupiditati, vindictæ; ut rectè monet Juvenalis hitce versibus aureis Satyræ. 13.

Quip-

(a) Artaxerxes in sacris codicibus dicitur Assuerus.

... Quippe minuti.

Semper & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio; continuo sic collige quod vindicta
NEMO magis gaudet, quam femina.

6. Denique valet plurimum ad clementiam,
si dicas, qui peccavit, non dedita opera, non
dolo malo peccasse, nec id egisse, ut eum con-
temneret, quem habet iratum, sed vel incautum
vel errore humano deceptum, vel necessitate
adactum peccavisse. Vide, qua dexteritate lo-
cum hunc tractet Tullius ad Casarem M. Mar-
cello placandum: *Atque hoc C. Caesaris iudicium
P. C. quam late pateat, attendite. Omnes enim,
qui ad illa arma facti, fuimus, nescio quo, Reipu-
blica misero, funestoque compulsi, etsi aliqua cul-
pa tenemur erroris humani, scelere certe liberati
sumus. Nam cum M. Marcellum, deprecantibus
vobis, reipublica conservavit, memet mihi, & ite
reipublica, nullo deprecante, reliquos amplissi-
mos viros, & sibi ipsis, & patrie reddidit; quo-
rum, & frequentiam, & dignitate hoc ipso in
confessu videtis. Non illos hostes induxit in curi-
am, sed iudicavit a plerisque ignoratione potius,
& falso atque inani metu, quam cupiditate aut cru-
delitate civile bellum esse susceptum.*

§. VI. De Æmulatione.

Quid est Æmulatio?

R. Est dolor ex aliena felicitate susceptus,
non quod illi contigerit, sed quod nos illa ca-
reamus. Hinc liquet, Æmulationem esse in-

laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes plurimum valere. Sunt enim Emulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Emulationem inter, & Invidiã?

R. Emulationem bonam esse laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoq; bona consequimur. Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisque, quia id agit, nè alter bonis potijatur, ut ait Horatius.

Invidus alterius rebus, macrescit opimis.]

Quomodo excitari potest Emulatio?

R. Excitatur majorum exēplō, nominis gloriã, & propositis illustrium virorum egregiis facinoribus. Ita Andromache Æneid. 3. (aurã?)

Quid puer Ascanius? Superatne, & vescitur

..... (riles)

Ecquid in antiquam virtutem; animosq; vi-
Et puer Æneas, & avunculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cum ad Achillis tumulum adstisset, ejus gloriam & felicitatē æmulatus, O fortunate, inquit, adolescens, quæ tua virtutis Homerum præconem inveneris! Et ille historicorum princeps Thucydides, adhuc adolescentulus, cum forte suam historiam Herodotus legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lacrymas tenere non posset. Quo animadverso, Herodotus ejus patri dixit: Nè tu sanè beatus es, qui filium habeas sic avidum gloriæ, & avidis appetentis.]

Con.

Co

Ha

bus ill

pu'd C

motus.

Orato

que e

velis,

neque

flagra

cordia

verbis

deniq;

facili

igni, i

ad com

possit

ardens

Op

tica:

.....

Pri

C

(a)

*Concluditur doctrina de Affectibus
generali praecepto.*

Hactenus de Affectibus dictum est; in quibus illud generatim est observandum, quod apud Ciceronem (a) monet Antonius: *Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet judici, in ipso Oratore impressi, atque iniusti esse videantur. Neque enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, iudex, si tu ipse id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odio ante viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, collactymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quae nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae possit incendi, nisi inflammatus, ipse ad eam & ardens accesseris.*

Optimè igitur monet Horatiùs in arte Poëtica:

..... Si vis me flere, dolendum est.

Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia laedent.

Finis Libri secundi.

A R.

(a) Lib. 2. Orat.

A R T I S R H E T O R I C Æ L I B E R T E R T I U S .

D E D I S P O S I T I O N E .

Quid est Dispositio?

R. Dispositio definitur à Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem distributio.*

Quanam est Dispositionis utilitas?

R. Non minùs necessaria est dispositio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos, quàm instructio exercitùs ad pugnam, ac victoriam, quàm in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venustatem; quàm in ædificio lapidum, cæmentique apta compositio ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte Pœtica;

Singula quæq; locū teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur libentiùs, audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhaerent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum illud ex variis animantibus constat, quod artis initio scitè pingit idem Horatius. Fit quod eodè loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ

Finis

Fingentur species, ut nec pes, nec caput unum
Reddatur formæ. . . .

Quin nullum mihi videtur certius argumen-
tum inscitæ, hebetisquæ, ac pingvis ingenii,
quàm cum ita incondita est oratio, ita perturba-
ta, nihil ut sit primum, nihil secundum. Con-
trà verò nullum majus iudicium artis, & indu-
striæ, quàm ordo. Quamobrem cum hæcenus
actum sit de Elocutione, & de Inventione, in
quibus opus est imprimis lepore, atque inge-
nio; deinceps videndū de Dispositione, in qua
una magis elucet Oratoris iudiciū, atque pru-
dentia.

*Quisnam ordo servandus est in orationis dis-
positione, seu quænam sunt orationis partes?*

R. Orationis partes vulgò quatuor assignan-
tur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu
Contentio, & peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omnino
naturæ consentanea. Satis enim novimus; vel
ipsa duce natura, ubi quidpiam volumus impe-
trare, 1. Conciliandos esse animos eorum, qui-
bus cum agimus, & hoc est Exordii munus; de-
inde exponendum esse illud, quod petimus, &
hoc est Narrationis; 3. afferendas esse rationes,
quibus ostendatur illud concedendum nobis
esse, & hoc efficit Confirmatio: denique preces
addendas, aut alios motus adhibendos, quibus
impelli vehementiùs auditorum animi possint,
& hoc Peroratione consequimur. Sane

Sunt qui non quatuor duntaxat, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiã ajunt indicari pervagatissimò isthoc versiculò:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, si rectè res æstimare velimus, Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantum esse statuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

C A P U T I.

De Exordio?

Quid est Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædibus vestibulū, hoc est Exordium in oratione. Atque aded præcipua quadam cura, diligentiaque, præ cæteris orationis partibus, est elaborandum, naturæ i-

psius

plius instar quæ in fingendo, atque ornando capite potissimum desudare consuevit. Unde etiam Exordiam *difficillima pars orationis*, vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

R. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa cõponunt.

S. I. De variis Exordiorum generibus.

Quotplex est Exordium?

R. Duplex. Aliud est iustum, ac legitimũ quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens, & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium iustum, ac legitimum?

R. Illud est, quo auditorum animi artificiosa quadam verborũ conciliatione præparantur.

Quid est Exordium ex abrupto?

R. Illud est, quo Orator, quasi quodam abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celebratissimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousq; tandẽ abutere, Catilina, patientiã nostrã, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primò per licentiam, seu per liberiorẽ quendam loquendi modum. Sicut apud Livium lib. 23. Mucius Scævola deprehensus in Parlentz castris, ita illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis: C. Muciũ vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minus*

animi est, quàm ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum est. Nec unus ego in te hos animus gessi. Longus post me ordo est idem peccantium decus. Proinde in hoc discrimen, si iuvat, accingere, ut in singulas horas capite dimittes tuo. Ferrum hostemque in vestibulo habes regia. Hoc tibi Juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum praelium timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem, ut cum apud Livium Lib. 2. c. 40. Veturia filium (a) Coriolanum sic alloquitur. Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, matris in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senectus traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quae te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infesto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cum in conspectu Roma fuit, succurrit: Intra ista mania domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

R. Usurpatur potissimum vel in summa aliqua

(a) Mortuus Coriolanus plebis odio in exilium actus, patriam bellum intulit.

qua gratulatione, & iactantia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibus Orator extra se rapi videtur quodammodo.

§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.

Quæ sunt Exordii dotēs, ac virtutes?

Quæ. Quatuor vulgò recensentur: *Proprietas, cura, verecundia, brevitās.*

In quo posita est proprietas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribus ita depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accommodari cujusmodi Exordia lepidè comparantur (a) Eppipio, quod equis benè multis accommodaretur vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & supplicio nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit computabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusque petitum, vel si nihil ad rem pertineat.

Quæ Exordia similiter se habent ac

*Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit.*

Q

Qua-

(a) Ital. *Sella.*

Quale etiam fuit Exordium in epi illius causæ
fidici, qui de lite inter duos vicinos acturus,
Exordium petiit ab Adamo, vixque ad Gulu-
vii tempora tandem pervenit.

In quo posita est Exordii cura?

R. In eo posita est, ut Exordium sit plenum
dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptum
verbis, & instructum sententiis, & quod periti
solent Architeciti, *vestibula, aditusque ad causam
faciat illustres*, inquit Tullius Prima quippe
Oratoris commendatio proficitur ab Exordio;
quod si negligentius tractatum fuerit, reliqua
omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim
optimè monet Fabius, pessimus sanè videtur
gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad
scopulos navem appellit. Caveat tamen Ora-
tor, nè, quod sæpè contingit, Exordii nimis pi-
cti, & nimis artificiosi splendore, ac concinni-
tate, (a) præstigiarum, ac fraudis suspicionem
auditoribus præbeat.

In quo consistit exordii verecundia?

R. In eo consistit, quod Orator dicere inci-
piens, præ se ferat ingenium illum pudorem,
quem in Oratore summo L. Crasso tantopere
laudabat Cicero; *Fuit enim*, inquit, *in L. Cras-
so pudor quidam, qui non modò non obesset ejus
orationi, sed etiam probitatis commendatione pro-
desset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic con-
fitebatur

(a) Ital. *traveggole, gabbamenti.*

Sciretur lib. 1. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente, atque omnibus artibus contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibi que præfidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitatis Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudinī sic accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producat longius, quàm par sit. Neque enim profectò cubitali Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensque vestibulum affigi debent. Quod si fiat, bellifimè sanè quadrabit in enormia id genus proœmia facetum illud Diogenis dictum ad (a) Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sinè Exordio, sinè affectibus, sinè epilogo,* inquit Julius Pollux, & ut etiam à Xenophonte facturatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuere filios.*

Nolim etiam orationi, cæteroqui longulæ,

Q2.

bre-

(a) Myndus oppidulum Carie, in Asia minori,

brevissimum, ut nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori Pygmæi caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§. III. De variis Exordiorum fontib9.

Varij sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In oratione pro M. Cælio exorditur à temporis insolentiæ: quippe die festo, contra quam fieri soleret, causam dicere cogebantur, Exordium Milonianæ ducitur 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeji iudicis: 3. ab insolita iudicii forma. Pro Rege (a) Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habitata fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentia* (inquit Tullius) *quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, (b) dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum*

(a) Hæc oratio privatim habitæ in ædibus Cæsarum. (b) Dejotarus Gallogræciæ in bello civili Pompeji partes secutus, victorem Cæsarem cum excepisset hospitio, fuit accusatus, quod ei struxisset insidias,

torum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco. . . . Hanc enim, C. Caesar, causam si in forō dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom. concursus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Rom. bellis co. sumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum. . . . Quæ quoniam angustiora faciunt parietes, actioque causa maximè debilitatur locò, tuum est, Caesar, qui pro multis sæpè dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum equitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationē meā.

2. Ducitur Exordium à rotunda, simpliciq; rei expositione, sinè fūco, & calamistris, & sinè ullo in speciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Caesar, & ante hunc diē inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cum prima fronte ea videmur dicere, quæ causæ nostræ sint omnino contraria, & adversariis faveant, ut scilicet eos sensim in nostram sententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus, in quo sanè est artis, & industriæ plurimum. Ità Alexander apud Curtium milites suos cohortaturus ut se cum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum studia, qui

reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum, inquit, quas gessistis, milites, intuentibus vobis, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiã effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Ità Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Sallustium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; nequè ex ignavo strenuum, neque fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ità etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eundem Sallustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P.C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vecuos esse decet,*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Ità Tullius suam de Inventione Rhetorica librum auspicator: *Sapè, & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem ex fonte suum in (a) Rufinū carmen ducit Claudianus.

Sapè mihi dubiam traxit sententia mentē,
Cu-

(a) *Rufinus Arcadii tutor affectat imperium, & à militibus occiditur.*

Curarent superi terras, an nullus inesses
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Abstulit hunc nobis Rufini poena tumultū,
Abstulitque Deos. jã non ad culmina rerū
Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

6. Præclare admodum trahitur Exordium à
suspensione, quæ mirificè preparat auditorum
animos, magnæ alicujus rei expectatione; & il-
los acuit vehementi cupiditate sciendi, quid
demum sit illud, quod polliceatur Orator. Ità
Cicero Verrina i. *Quod erat optandum maxi-
mè judices & quod unum ad invidiam vestri or-
dinis, infamiamque judiciorum sedendam maxi-
mè pertinebat; id non humano consiliò sed propè
divinitus datum, atque oblatum vobis summo re-
ip. tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio
perniciosa reip. vobisque periculosa: quæ non mo-
do Romæ, sed, & apud exteras nationes omnium
sermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sunt,*
PECUNIOSUM hominem, quamvis sit nocens,
nullum posse damnari.

Denique Exordium ab ipsis causæ visceribus,
hoc est ab intimis causæ principiis trahendum
est, & in illo solerter jacienda sunt argumeto-
rum, & affectuum omnia semina, quæ deinde
retractata fusiùs explicentur. Id verò non dif-
ficulter efficies, si ex Fabii Quintilianii præce-

pro diligenter intuear s, apud quos pro quibꝰ
contra quos, quo loco, quo tempore, quo re-
rum statu dicendum sit tibi; quid auditores ac
judices sentire credibile sit, quis sit orationis
tuæ scopus; quid petas quid consequi velis.
Hæc omnia ubi perspecta maturè fuerint tibi,
ipsa te magistra natura facillè doceb t, unde sit
tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De officio, ac munere, Exordii.

*Q*uodnam est officium ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem
benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à persona Ora-
toris ipsius 2. à persona adversariorum. 3. à
Persona auditorum, vel judicum: 4. ab illius,
pro quo dicitur, persona.

*Quomodo reddet auditorem benevolum à per-
sona Oratoris ipsius?*

R. Si Orator modestiam, pudorem, probi-
tatem & ingenium quemdam candorē ore po-
tius, & re ipsa præ se ferat, quam verbis osten-
tet. Poterit tamen interdum sua merita, suū
officium, suas virtutes, sed parcè omnino, ac
sinè arrogancia commendare: quod mirificè fa-
cit Tullius in oratione pro Archia, suo quon-
dam magistro: *Si quid est in me ingenii, judices
quod sentio, quàm sit exiguum; aut si qua exer-
citatio dicendi, in qua me non inficior mediocri-*

ter.

ter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studis, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet. Num quo ad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriæ recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox hujus hortatæ, præceptisque confirmata nonnullis aliquando salutis fuit à quo id æcepimus, quo ceteris opitulari, & alios servare possemus, huic profecto, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta iudicibus: quod pulchrè admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ab ea faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia, quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram, metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborant, commemorati-
one, conemur; ut pro Deiotaro: *Crudelem,*

Casto-

(a) *Castorem, nè dicam sceleratum, & impium; qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque sue terrarem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat.*

Quòd si adversarius sit vir bonus, notæque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cùm pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quòd in ejus vita, moribusque quiddam culpavit; sed tamen, ut illi quomodocumque fidem detraberet, sectam Stoicorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cœpit; idque tam falsè, tamque facerè, ut iudicium ritu dissolveretur, & Cato ipse dixerit;

Quam (b) ridiculum habemus Consulem!

Quomodo captabitur benevolentia à personâ vel auditorum, vel iudicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator ut pro Roscio Amerino 2. Si suam causam cùm eorum utilitate conjungat, ut passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatè & doct. cæteras modestè commendet, ut in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejū laudat à sapientia, justitiisque, cùm ait: *Sed me re-creat, & reficit. Cn. Pompeji sapientissimi, & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitiæ suæ putarat esse, quem reum sententiis iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec sa-*

(a) *Castor Dejotari nepos ex filia (b) Plutar-
hus, in vita Catonis.*

pirantia, temeritatem concitata multitudinis auctoritate publica amare.

Idè nè ipse quidem Paulus Apostolus hoc sibi negligendum putavit, cùm pro se ipse diceret apud regem Agrippam, Actorum Capite 25. *De his omnibus, quibus accusor à Judæis, Rex (a) Agrippa, æstimo me beatũ, apud te cùm sim defensurus me hodie, maximè te sciẽte omnia & quæ apud Judæos sunt consuetudines, & quæstiones, propter quod obsecro, patienter me audia.*

Quomodo paratur benevolentia à persona clientis, sive illius, cujus causa agitur?

R. Si illius innocentiam, virtutemq; commendes: si illius calamitatem, amicorum inopiam, & solitudinem conqueraris; ut Cicero pro Roscio Amerino.

Semperne laborandum est in exordio, ut capetur auditorum Benevolentia?

R. De captanda benevolentia non valdè laborandũ esse in causis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantũ in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distingvit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur

In humili quidem argumento se se maxima nonnunquam exercuerunt, & ostentârunt in-

(a) *Agrippa altimus Judæorũ Rex, filius illius, Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percussus fuit.*

genia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit, & Lucianus, qui muscam laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti. Calcagnius, post Ptellum pulicem prædicavit, Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil* laudandum suscepit, Umbra Janus Douza præconid. celebravit: & nostra ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinū, pediculumque laudavit.

In his verò, aliisque id genus humilibus causis, itemque in illis, quæ minus grata sunt auditoribus, opus est insinuatione, seu exquisito ore quadam arte, qua Orator subdolè, & latenter in auditorum animos irrepit.

§. V. De paranda attentione.

Undenam conciliatur attentio?

R. Conciliatur partim promissione, partim petitione: promissione quidem, si polliceamur nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis vel utilibus, vel jucundis. Ità Horatius Od. 1. l. 30.

Carmina non prius

Audita, Musarum Sacerdos

Virginibus, puerisque canto

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; *Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominū memoriam, rem nullam magis periculosam, magis ab omnibus vobis providendam, nec à Tribuno plebis susceptam, neque à Consule defensam, neque ad populum R. esse delatam.* Hoc etiam

tiam egregiè præstitit Maro, quando de apib9
dicturus, ita cecinit 4. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona

Exequar Hanc etiam (a) Mecœnas, aspice
partem.

Admiranda tibi levium spectacula rerum

Magnanimosq; Duces; totiusq; ordine gentis

Mores, & studia, populos, & prælia dicam.

In tenui labor, at tenuis non gloria . . .

Nolim tamen montes, ut ajuat, aureos in i-
pso dicendi initio semper polliceatur Orator:
nec sic incipiet. ut (b) Mævius ille, quem ridet
Hôratius:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum

Multoque sanè cautiùs mihi videtur facere,

qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic
exorditur. (Trojæ,

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora

Qui mores hominum multorù vidit, & urbes.

Quam si magnificentius sic incipias cum Lucano:

Bella per Emathios plusquam civilia cam-
pos . . .

Aut si tu nidum illud, eurg dumque imiteris

Claudianî proœmium *de raptu Proserpine*:

Infernî raptoris equos afflataque curru

Side-

(a) Mecœnas apud Augustum gratiosissimus,
Pœtarum patronus munificus (b) Hic est ille
Mævius, quem carpit Virg. Qui Bavium non o-
dit, amet tua carmina, Mævi.

Sidera Tanario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congesta jubet.

Quòd si satis appareat, rem, de qua agitur,
esse objectam, & exilem, plus efficiet Orator,
si rotundè statim, & ingenuè profiteator, sese
in re omnino tenui laborare, quàm si grandia
nequidquam polliceatur: sed causæ tenuitatē
aquitate, vel necessitate, vel aliunde compen-
sare conabitur; ut Cic. Philippica 7. *Parvis de
rebus, sed fortasse necessariis consulimur, P. C.
de Appia via & de (a) moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio est *petitio*;
cùm scilicet auditores rogamus, ut studiosè, ac
diligenter velint attendere, ut Cicero pro Sex-
to Roscio: *Quapropter vos oro, atq; obsecro ju-
dices attentè, bonaque cum venia verba mea au-
diatis.*

Quamvis autem sub ipsum Exordium postu-
lari soleat attentio, satius tamen erit interdum
illam in ipso orationis decursu postulare; cùm
scilicet auditoris animus, initio arrectus, & ala-
cer, languescere incipit, & defatigatæ illius au-
res incipiunt peregrinari, ut solet. Hoc egre-
giè præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait:
*Vos, quaeso, ut adhuc me attentè audistis, idem
quæ reliqua sunt audiatis. Profectò nihil à me
dice.*

(a) *Vel de templo Junonis Moneta rescicien-
do vel de pecunia eudenda.*

dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silen-
tîo, dignum vestris studiis, atque auribus esse vi-
deatur.

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maximè rebus: 1. Si brevem te-
fore promittas, flesque promissis. Ut enim e-
leganter, & ingeniosè monet Tullius, multò sa-
tius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat; &
Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio,
ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis
longos bellè omnino quadrant ultima hæc ar-
tis Pœticiæ verba.

Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus.
Què verò arripuit, tener, occiditque legendo.
Non missura cutem, nisi plena cruoris (a) Hi-
rudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter; dilu-
cidè, simpliciterque proponas, qua de re dictu-
rus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in
duo, vel tria ad summum capita perspicuè par-
titaris; ut cum ait Tullius Philippica 7. *Cur pa-
cem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia
esse non potest: qua tria dum explico, peto à vo-
bis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, ver-
ba*

(a) Hirudo. Ital. sanguiluga, est pisciculus
instar exigui serpentis, qui ad sugendum vitiosum
sanguinem, cuti solet applicari, nec avelli, nisi
sanguine oppletus, potest.

ha mea audiat. Sed quoniam permagni interest ad eloquentiam quemadmodum proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic locus est in tota Rhetorica longè difficillimus, tyronibus præsertim; de utroque illo capite accuratius nobis esse disputandum arbutramur.

§. VI. De Propositione.

Quam sunt Propositionis virtutes, ac dotes? **R.** Quinque vulgò assignantur propositionis dotes, i. est, ut simplex sit, unaque, non verò multiplex, ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; semperque meminisse debet Orator ex illius, numquamque satis inculcandi Horatiani præcepti.

Demiq; sit quodvis simplex duntaxat. & unū.

Quid est porro una, simplexque propositio?

R. Una simplexque dicitur illa propositio, quæ constat una, simplici que sententia, v. gr. *Pax est conficienda. Injurie sunt condonandæ. &c.*

2. Propositionis dos est ut sit ita clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit non intelligi; quemadmodum ista: *Qtiū est fugiendum.* 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partusque omnes in illā velut in scopum, meta que colligent. 4. dos est, ut tractari copiosè, & ornari facillè possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, *nè jejunum dicendi sumas argumentum, & quæ desperas tractata nē*

rejce.

rescere posse, relinquantur. 5. dos est ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maximè conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feratque; v. gr. trita est, vulgarique hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, nihilquæ admodum habet attentione. Fiet verò nova, & admirabilis si dicas cum Chrysolostomo: *Nemo leditur, nisi à seipso*; vel *Nemo miser, nisi qui velit*. Item vulgaris est hæc propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti*; itemq; ista; *Mors minus dura accidit miseris, quàm felicibus*. Fiet autem illico utraque novè, mirificaque, si dicas, *Virtutem plus interdum improbis debere, quàm probis, & Felicitatis genus esse infelicem mori*.

Quomodo utilitatem habebit propositio?

R. Utilitatem habere solent propositiones illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ (si duobus illis Senecæ vocibus nobis uti fas est.) Contemplativæ porrò dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodum ista; *Stultorum infinitus est numerus*. Activæ contra dicuntur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere; ut, *Ferenda sunt amicorū vitia*.

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi solet in oratione Divisio, sive Partitio?

R. Tribus potissimum de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partium orationis: quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus & intervallis distincta, ut ait (a) Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ fessis præstare videtur,

Qui notat inscriptus millia multa lapis.

Quenam sunt leges Divisionis?

R. Quatuor. 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est ut partes illius sive membra omnino complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut membra illa sint opposita, neque unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresve ad summum vix plures. Si enim nimium concisa sit, & ut loquitur Fabius, nimium articulosa, offundet orationi tenebras, parietque obscuritatem illam contra quam fuit inducta. 4. dos est, ut sit plana, simplex, & quasi obvia; non verò ad artis, & ingenii ostentationem longius accersita.

De

(a) Rutilius natione Gallus, floruit sæculò quarto. Scripsit Itinerarium versu supra hanc ætatem eleganti.

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusiùs, & uberius dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

C A P U T II.

De Confirmatione.

Quid est Confirmatio?

R. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

R. Dux. 1. Est Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ quasi viscera, vitamque illius contineat, totamque persuadendi spem in ea maximè parte sitam esse. Unde *pisis*, seu *fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. De Confirmatione propriè dicta.

Quomodo tractanda est Confirmatio propriè dicta?

R. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendâ fidem.

Quid est argumentatio?

R. Est argumenti fusiùs, & artificiosa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

R. Hoc interest, quòd Argumentatio sit modus, sive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum verò sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt & imbecilla, nisi accedat artificiosa illorù explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altius inhaerent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, audita buccina, circumspiciunt, in medium agmen cogi solent, ut qui per se parù possunt, turbà valeant. At si causa duobus tantùm argumentis nitatur, quorum alterum validius sit, alterù infirmius tunc imbecillius subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurreretur.

Quot sunt argumentationum species, seu quot modis tractari possunt argumenta?

R. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis: Syllogismus, seu ratiocinatio, Enthy-

memia,

memoria, Inductio, & Exemplum. His adde Soritem, & Epicherema.

§. II. De Syllogismo.

Quid est Syllogismus?

R. Duplex distinguitur Syllogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribus propositionibus distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus latè patet, appellatur; necessariò concedendâ sit tertia, quæ *consequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honesta est amplectenda:

Rhetorica est ars honesta:

Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus*.

Quanam sunt partes Syllogismi Oratorii?

R. Quinque numerantur. 1. est. *Propositio*. 2. *Propositionis probatio*. 3. *Assumptio*. 4. *Propositionis probatio*. 5. *Conclusio*. Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinâ providentiâ mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejune dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud Di-*

vinâ providentiâ administratur, quod optimè administratur: sed mundus optimè administratur: igitur mundus divinâ providentiâ administratur id ipsum Tullius oratorio more ita pertractat.

Melius accurantur, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur. Et hæc est Propositio.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quàm ea, quæ temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui propositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitiâ, & temeritate alicujus administratur. Eadem navigii ratio est. Nam navis optimè cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Et hæc est propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum melius quàm mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam, & signorum ortus, & obitus definitum quemdam ordinem servant; & annuæ commutationes non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, verùm ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ, & diurnæ, nocturnæque vicissitudines nulla in re unquam mutatae quidquam nocuerunt: Et hæc est assumptionis probatio.

Quæ signa sunt omnia non mediocri quodam consilio naturam mundi administrari. Quæ est Complexio: sive Conclusio. Semi

Semperne constat quinque illis partibus Syllogismus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perspicua sit vel Propositio, vel Assumptio, tunc omittitur illius Probatio: & ita fit Syllogismus quadripartitus. Quod si etiam perspicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogismus.

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum, si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

R. Hoc intererit primò, quòd Philosophus ea maximè quærat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formã* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones, illas invertat, amplificet, verbis, ornet figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum aiebat (a) Zeno Philosophus, *Logicam, seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicata; Rhetoricam verò palmæ seu manui explicatæ, atque exporrectæ similem esse.*

Nunquamne logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismis oratoriis?

R. Servatur aliquando non solùm ab Oratoribus,

ribus, verum etiam, quòd mirum sanè videatur:
ab ipsis Pòetis, ut in illo Persii exemplo, Saty-
rà 5. (vitam

An quisquam est (a) alius liber, nisi ducere
Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere,
non sim

Liberior Bruto?

Qui profectò integer est Syllogismus, & or-
dinem eum planè servat, qui tradi solet à Lo-
gicis: Sic enim hoc loco dialecticum profus-
in oram argumentatur Persius:

*Nemo magis liber est, quàm is, cui licet ducere
vitam, ut vult:*

Atquè mihi licet ducere vitam, ut volo:

Ergo liber sum, & ipso etiam Bruto liberior.

§. III. De Enthymemate.

Quid est Enthymema?

R. est pars Syllogismi, seu Syllogismus im-
perfectus.

Quor partes habet Enthymema?

R. Duas; quarum prima vocatur à Logicis:
Antecedens, alia *Consequens*, v. gr. *Omnes artes
sunt expetendæ Ergo eloquentia est expetenda.*
Hinc est, quòd Enthymema jure optimo *cur-
tum* vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres;
Non habeat matrona, ibi quæ juncta recumbit,
(b) Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

Tor-

(a) Perfectus in Pòeta Syllogismus. (b) Non
loquatur ex arte, & secundùm præcepta Rhetoricæ.

Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes

Vocatur, inquam, curtū, quod sit argumentatio quasi mutila; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu ut Logici loquuntur omittendo majorem, vel minorem; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni; ergo Clodius jure fuit occisus; vel Quicumque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema?

R. A' po Tu enthymeithæ, quod est mente concipere, cogitare, quodd scilicet tertia propositione, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis genus?

R. Illud est, quod fit a contrariis, cujusmodi est apud Sallustium illud (a) *Micipsæ ad (b) Jugurtham; Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud *Medeæ* apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgò dicitur Orator quàm Syllogismo?

R.

(a) *Micipsa* patruus *Jugurtha*, & *Massinisse* filius. (b) *Jugurtha* *Numidari* rex à *Pompejo* vicus.

R. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnitum, causæ magis obest, quàm prodest. Hoc etiam eùm utitur Syllogismò, partes ejus ferè transponit. 2. Nè videatur auditorum ingenii diffidere; quasi necesse sit omnes Syllogisimi partes, sigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validius percellit adversarios, illosque (a) punctum, ut ajunt, casumq; ferit. Unde jaculum, ac telum Oratoris vocari solet. Vide, quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat; quasi si diceret: Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

Quid est Inductio?

R. est argumentatio, qua ex multis singularibus enumeratis aliquid concluditur. Ità Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam: *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est (b) baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secandum subtilis est acies. (c) Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, queritur. Ergo in homine quoq; nihil*

(a) Ital. Di punta è di taglio. (b) Ital. Cingolo, pendona. (c) Ital. Riga.

nihil ad rem pertinet quantum ariet, aut quam
multis salutetur, sed quam bonus sit.

Inductio non solum Oratoribus per familia-
ris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio,
qui illâ majorem in modum delectabatur. U-
num hic eximium afferemus exemplum, quo
infelix ille Poëta, dum exularet in Scythia; u-
xoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib. 4.
probaado per inductionem, asperas res gloriæ
segetem, & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Hæc tona quis nosset, felix si Troja fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua (a) Tiphy, jacet, si non sit in æquore
fluctus: (cet

Si valeant homines, (b) ars tua, Phœbe, ja-

Sic etiam apud Virgiliū, Æneas probat per
inductionem, viventi sibi iter ad inferos nequa-
quam interclusum esse debere:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus

Threiciâ fretus citharâ, fidibusq; canoris,

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,

Itque, reditque viam toties. Quid Thesea,
magnum

Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jo-
ve summo. Quid

(a) Tiphys Argonautarum navis in expediti-
one Colchica gubernator. (b) Apollo medicina
inventor.

Quid observandum est in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id, cujus confirmandi causâ fit inductio, iis quæ sumuntur simile sit.

§. V. De Exemplo.

Quid est Exemplum?

R. Est inductio imperfecta, qua ab uno simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cum nec Horatius ob sororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodo exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium *Æn.* 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in *Æneam*, & Trojanos; quod Palladi licuit in *Ajace* & *Argivos*:

Pallas nè exurere classẽ

Argivum, atq; ipsos potuit submergere ponto,

Uni-

Unius

Ass e g

Et for

Bella g

Qui

R

tibus c

piunt.

pellatu

spofita

rat.

quem

Nam o

levis, j

turus e

mate n

Legato

si ut in

Ho

mnatu

vi opp

(b)

Imme

(a)

plo ab

Telam

natus

Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei (a)

.....
 Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
 Et foror, & conjux, una cum gente tot annos
 Bella gero.

§. VI. De Dilemmate.

Quid est Dilemma?

R. Est argumentum constans duabus partibus contrariis quæ utrinque adversarium capiunt. Unde etiam Syllogismus cornutos appellatur, quod nempe illius cornua sint ita disposita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquò animò esse tolerandû: *Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si levis, faciliè feretur, si vehemens, certè brevis futurus est.* Ità Cic. Philip. 5. probat hoc Dilemmate non esse mittendos legatos ad Antonium *Legatos decernitis. Si ut deprecantur, contemnet, si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppressa, sibi mortem intulit.

[b] Si tuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter; Immerita ex merita præmia morce capis.

Sin

(a) Ob violatam Cassandram in Palladis tē, plo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterque fortis, & furens, (b) Renatus Laurentius in Comm. Tertull.

Sin potius casto vis est allata pudori;

Quis furor est, hostis crimine velle mori?

Frustra igitur laudem captes, Lucretia: namq;

Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit *Dilemma*

R. Ab adverbio Græco *dis, bis*, & a voce (a)

Lemma, *sumptio, captio*, quod nimirum utrinque capit adversarium.

Qua ratione solvi potest *Dilemma*?

R. Duplici. 1. Si univrsum *Dilemma* torquas in ipsum auctorem: cuiusmodi exemplū affert Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quædam maximopere dissuadebat filio, ne ad populum verba faceret; nam si injusta svaseris inquebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc *dilemma* sic in matrem ipsam torfit ingeniosus adolescens: *Imò inquit, expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixerò, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud *Dilemma*, unde se expedire numquam potuerunt (b) *Areopagitæ*, qui licet mortalium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo *Dilemmate* litem profus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in *Protagoræ Rhetoris* dicitur

plinam

(a) A verbo *Lambaio*, capio: (b) *Areopagitæ* iudices austeri, & incorrupti, qui Athenis in templo *Martis* iudices erant causarum capitalium.

plinam se quidam adolescens tradidisset, grandemque pecuniæ summam illi ex pacto. one fuisset pollicitus, ea lege, ut primam omnium, quæ esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes, inquit, omnino mercedem, quò res cumque vertant. Si enim vicerò, debes, ut condemnatus: si viceris, debes ex pacto. Immo, inquit, versipellis discipulus, quò res cumque vertant, nihil habebis. Si enim causam vicerò, ex iudicum sententia nihil debeo, si verò causà cado, jam tibi ex pacto debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cum servus ab hero fortè percussus, illum hoc repentino Dilemmate perstet: *Si sum improbus, cur meà uteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma sic intervum acutè retorquit herus. *Non te percutio, quia probus es? sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

Huc refertur potest Crocodillus, de quo pauca tunc hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, &

fal.

fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam *Pòeta* fixère, causam.

Crocodillus oranti muliereculæ: ut filium, dū fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurum utique; si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque suspicata respondit; *Non reddes; & ob eam causam reddi debere, quod nempe verum dixisset. Mentiris inquit, vaser Crocodillus: si enim reddidero verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc *Cretensis* cujusdam *Pòeta*: *Omnes ad unum Cretenfes semper mentiuntur.* Ergo non mentitur certè quidem *Pòeta* *Cretenfis*, dum illos semper mentiri asseverat: Unde non sunt omnes sæper mendaces.

§. VIII. De Sorite, & Epicheremate.

Quid est Sorites?

R. Est argumentatio, quæ ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid inferitur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à *Tullo* Hoc acervali captio:

captio
lim
dicit
toti
lepi
mibi,
Græc
meus
lo
(a) Str
ximè
sippus
hoc g
& fall
ta coa
laque
texere
sidera
Cea
R.
ce Gr
reitis.
Qu
R.
propo
(a)
virtute
cus, in
Soicus

captiosoque argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumque dicitabat, filium suum licet nondum triennem toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè agebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Atheniensibus, Athenienses Græcia, Græcia Europa, Europa toti orbi. Ergo filiulus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes erant (a) Stoici; & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur (b) Chrysippus, ut Socrates Inductione, & Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè solet esse captiosum & fallax. Tum enim sensim & minutatim multa coacervantur, facilè est injicere respondentem laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorsim singula considerare, sicque faciliùs universa frangetur.

Cedo denique etymon illius vocis Sorites?

R. Habes germanissimum etymon in hac voce Græca *sophos, cumulus, acervus*, unde *soritis, sorites, argumentum acervale.*

Quid est Epicherema?

R. Est Enthymema contractum cujus duæ propositiones in unam conferuntur: ut, *Sine*

S

causa

(a) Stoici Philosophi qui summum bonum in virtute ponebant, sic dicti à *soas*, id est porticus, in quam convenire solebant. (b) Chrysippus Stoicus Philosophus, Zenonis Auditor.

causa dominum servus accuset? In hac enim una propositione continentur hæc dux: Non debet servus temerè, & sine causa dominum incusare, ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Casarem incusare.

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroasisibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

C A P U T III.

De Confutatione.

Quid est Confutatio?

R. Est pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, & cum scilicet rem allatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ita Cicero pro Quintio, rem negat apertè: *Negamus te bona Quintii, Sexte Navi, possedisse edicto prætoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen; cuius insimulator Roscius, ab illius vita, moribusque prorsus alienum esse; quem locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus.

mus. Sic Tullius pro Rabirio, (a) Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, aded non expavefcit ut cælus, ut potiùs illius ductorem exoptet fuiffe Rabirium: *Arguis occifum effe à C. Rabirio L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimonio. Q Hortenfio copiofiffimè defendente, antea faljum effe docuit. Ego autem (b) fi mihi effet integrum, fufciperem hoc crimen, agnufcerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem caufa concederet, ut poffem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hoftem populi R. interfecitum.*

3 Fit Confutatio, cùm adverfarios, pari, vel etiam majori re objecta, viciffim laceffimus, ut periti duces folent, qui hoftium vires diftrahunt, & aliò avertunt. Talis eft apud Virgiliù difputatio paftorum in qua fic prior incipit Damætas:

Apollo)

(c) Dic, quibus in terris, (&)eris mihi magnus

Tres pateat cœli fpatium non ampliù ulnas!

Mopsus impar respondendo, nova quæftione conatur irretire Damætam (d): S 2.

(a) Saturninus Tribunus plebis feditiofus, qui cùm res novas moliretur, à servo occifus fuit in ipfo Capitolio. (b) Ital. Se foffi più à tēpo fetteffe in mia mano. (c) Vide Interpretes: quoi ù nonnulli hæc ad Cæii cujusdam fepulchrum referunt (d) Nummi Augufti, in quorum averfa parte erant flores, cum infcriptione L. Aquilius Florus III. vir. Sunt qui de flore hyacinthi interpretantur cum vulgo.

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum; cum nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis obijciuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujusmodi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37 Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclare gestas, invidorum, ut fit, calumniis appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentio facto*, Hoc, inquit, die(a) Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus, & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc ex templo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum Junonemque, & Minervam, cæterosque Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reipublicæ gerenda mentem facultatemque dederunt. Vestri quoque, quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales, & facetias, etiam in rebus seriis adhibere, quæ si nec in mimicam lcurrilita-

(a) Tribuni plebis erant Magistratus, Populi defensores, & custodes.

litatem degenerent, nec in atrocius maledictū nec in nimiam dicacitatem, mirum quantū causæ profint, & animos auditorum exhilarent.

Postremus denique refutandi modus fit per compensationem; cum scilicet neque factū negamus, neque jure factum contendimus; sed alio quodam præclaro facto abundè compensari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem interfecerat, judicio populi R. fuit absolutus, *magis admiratione virtutis, quā jure causa*, inquit, Livius.

C A P U T IV.

De Peroratione.

Quid est Peroratio?

R. Peroratio, sive Epilogus, est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. Itā Quintilianus.

Quot partibus constat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu Affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione.

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

R. Fit, cum ea, quæ per totam orationem variè sparsa sunt, summatim colligimus, & sub uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæosim, seu recapitulationem, quæ est rerū fusè dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalaoſim?

R. Exemplo eſſe poterit Epilogus iſte in Maniliana, qui tamen partis tantū eſt, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, veſtigalia maxima, fortuna plurimorum civium cum republica defenduntur. Et ruruſ in eadem Orat. Quare cum bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit; ita magnum, ut accuratiſſimè ſit adminiſtrandum; & cum ei Imperatorem præficere poſſiti, in quo ſit eximia belli ſciencia, ſingularis virtus, clariffima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid obſervandum eſt in Enumeratione, ſeu Anacephalaoſi?

R. Duo maximopere ſunt obſervanda: 1. Ut curſim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus cauſa potiffimum conſiſtit, & quæ maxima eſt velis auditorum animis in hætere. Si enim omnia minutatim repetas, non erit Peroratio, ſed nova quædam oratio, inquit Fabius.

2. Quæ diſperſè, diſfuſeque dicta ſunt, ita ſummatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisque illuminentur, &

ornen-

ornentur sententiis; nè scilicet videatur (a) *crā-
be repetita*, inquit Satyricus, si nimis jejuna sit
nudaque repetitio. Vide, quàm sententiosa sit,
quàm referta rebus & verbis Anacephalæosis
illa, qua Ajax apud Ovidium, suam contra U-
lyssem, & pro se orationem ita concludit:

Nec Clypeus vasti (b) *coelatus* imagine mundi
Conveniet timidæ, natæq; ad furta sinistra.
Debilitaturū quid te petis, improbe munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste
Et fuga qua sola cunctos, timidissimè, vincis,
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti
Adde quod iste tuus tam rarè prælia passus
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor ha-
bendus. (agendo :

Denique quid verbis opus est? Spectemur
Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
Inde jubete peti & referentem ornate relatis.
§. II. De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munusque alterū
est affectuum concitatio: quod quidem ita
propriū est illius, ut propterea Peroratio *Se-
des affectuum* à magistris artis appelletur; quod
nempe in eo potissimum loco debeat orator o-
mnia orationis vela pandere, omnes eloquen-

(a) *Spezie di savolo.* (b) *Orbem terrarum in
Achillis Clypeo fuisse celatum narrat Homerus.*

tia fontes aperire, & auditorum animis quasi faces stimulosque subicere.

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide quæ supra fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimum parte incredibilem quædam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non intendebat modò iudices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; ità ut non raro, quemadmodum ipse de se loquitur, *plangere, & lamentatione forum perorando compleverit*. Quapropter si fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinquì solebat, ut ipse ità testatur librò de Oratore: *Quid ego de miserationibus*

bus loq

etiam

mibi

cell-re

Sacr

ait: Sc

qui po

Et in

anima

audio

que p

ut sper

me, re

indica

& me

Eac

fidus i

Trojan

Qu

Per

v

Inte

Tar

Vid

que, u

Ulyssis

petrav

tiente

(a)

giam,

bus loquar? Quibus eò sum usus pluribus, quòd, etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen tibi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere non ingenio, sed dolore assequerbar.

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi sic ait: Sed finis sit, neque enim præ lacrymis jã loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. . . . Et in eadem oratione: Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Item que pro Rabirio (a) Postumo: Sed jam, quoniã ut spero, fidem, quam potui, tibi præstavi, Postume, reddam etiam lacrymas quas debeo. . . . Jã indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.

Eadem concitandæ cõmiserationis arte perfidus ille Sinon Æneid, 2, suam ad Priamum, & Trojanos veteratioriã orationem itã concludit:

Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est, quæ restat adhuc, mortalibus
usquam

Intemerata fides, oro: miserere laborum.

Tantorũ, miserere animi non digna ferentis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quamque. ut ita loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis arma tandẽ impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit: At

(a) Postumus sine aspiratione contra etymologiam, itã Aldus, & lapides antiqui.

At vos, o proceres, vigili date præmia vestro,
 Proque tot annorum curis, quos anxius egi,
 Hunc titulum meritis pensandum reddite
 nostris, (movi,
 Jam labor in fine est, (a) obstantia fata re-
 Altâq; posse capi (b) faciendo, Pergama cepi.
 Per spes nunc socias, casuraq; moenia Troû,
 Perq; Deos oro, quos hosti nuper ademi;
 Per, si quid superest, quod sit sapienter agen-
 dum.

.....
 Este mei memores; aut si mihi non datis ar-
 ma. (vz.

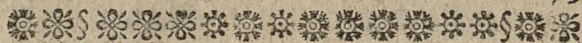
Huic date: & ostendit signum fatale Miner-
Quanam sunt præcipue virtutes Perorationis?

R. Dux 1. Ut sit vehemens ad permovendos
 animos. 2. Ut sit brevis; quia, ut observat Tul-
 lius. *Lacrymæ citò ardescunt, Sanimorum incen-
 dia celeriter restinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

A. R.

(a) Palladium, hoc est Palladis simulacrum
 in arce Trojana capiendo. (b) Dum feci, ut Tro-
 ja capi posset, eam censendus sum cepisse.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
L I B E R Q U A R T U S.

DE DIVERSIS ORATIONUM
GENERIBUS.

Tametſi quæ de Inventione, Diſpoſitione,
& Elocutione fuſius diſputata ſunt à no-
bis hætenus, ad quodlibet argumenti
genus facile poſſint accomodari; tamen quò
res ſit expediſior, & cuilibet magis in prom-
ptu, de varijs Orationum generibus particula-
tim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus
Neque verò ſatis eſſe cenſuimus, generatim,
atque un verſè indicare fontes, unde manat o-
mnis oratio, niſi etiam ſingula itinera, ſingulas-
que vias indicare ſigillatim aggredieremur.

Omnes itaque, quæ haberi poſſunt orationes,
ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad
demonſtrativum, deliberativum, & judiciale.
Ad genus demonſtrativum pertinent, 1. Oratio
Panegyrica; 2. Oratio natalitia, ſeu Genethlia-
con; 3. Epithalamium, ſeu Oratio nuptialis; 4.
Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epini-
cium.

cium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur (vasio, disvasio, hortatio, commendatio; de duobus hisce orationum generibus enucleatè videamus; nam Judiciale minus, est nostra ætate usitatum.

C A P U T I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum.

§. I. De oratione Panegyrica.

UNdenam nomen suum traxit Panegyricus?
 R. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri (a) hoc est in publico solemnique Græcorum undique convalantium cœtu, sive ad ludos faciendos, sive ad sacra, (b) nundinasve in aliquo emporio celebrandas. Harum porro orationum initium quò splendidius esset, summi solebat à laude Numinis illius, quod ludis præesse credebatur, ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magistratus, qui certamini præerant; pugiles, qui decertaverant, ac præsertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc

(a) *agris, cœtus, panegyris, cœtus universalis.* (b) *Ital. Fiere, mercati.*

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed posterioribus temporibus non illæ solum vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quoque confes-
su, qualis est Senatus, in Principum laudem ha-
bebantur.

§. II. De inventionibus & fontibus
Panegyrici.

Quam series servari solet in Panegyrico?
R. Duplex; artificialis nempe, & natura-
lis. Servatur series artificialis, cum indiscrimi-
natum confuso temporis ordine, omnia ad cer-
ta quædam capita ex arte revocantur: v. gr. si
quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria
hæc referat capita, quod fuerit optimus Sena-
tor, optimus Orator, optimus Imperator. Si-
mili ratione Tullius in Maniliana, Pompeji lau-
des refert ad scientiam rei militaris, ad virtu-
tem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic e-
tiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc
duplici capite, virtute scilicet, & fortuna. *Fa-
cendum est; inquit, cum plurimum virtuti debu-
erit, plus debuisse fortuna, quam solus omnium
mortalium in potestate habuit.* Hic potro arti-
ficialis ordo longè plus habet artis, & ingenii,
quàm ordo naturalis.

Quanam est series naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua histo-
ria;

ria, ac temporis ordo servatur. Hæc autem series dividitur in tria tempora; illud quod vitam antecessit; illud quo quis vixit; & si naturæ concesserit, illud quod mortem est consecutum.

Hunc persæpè adhibuerunt Isocrates, & Tullius. Hunc ferme usurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationẽ orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè servans, & ad tertium usque consulatum perducit. Utinam verò serius habita fuisset pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus! Cùm enim in tertio, ut diximus, Trajani Consulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de (a) Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, et amfi non magnum belli ducẽ ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius, alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ut è Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter solent excudi. Nec planè aspernandus Ennodii (b) Tici.

(a) *Decebalus fortis, & industrius Dacorum rex, qui diu fuit Romanorũ terror.* (b) *di Pav.*

Ticinensis Episcopi Panegyricus, dictus Theodoro Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Constantii Imp. Juvabunt quoque plurimum Latinorum Pœtarum Panegyrici; ut ille Tibulli ad Messallam libro 4. itē seu Ovidii; seu Lucani ad Calpurnium Pisonem, Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verborum sententiarūq; floribus aspergatur, & a cotis excitetur sententiis: uti factum à Plinio in tuo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar, incuiri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quā fortē pueri natalem horā præcesserint.

Quomodo laudari quis poterit à genere?

R. Si genus sit illustre, laudabis à splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices, majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices, filios impref-

sis majorum vestigijs insistere tolerere. Hinc illud Claudiani.

..... Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atq; omnes redeunt in semina cau-
sæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertē Æn. 12.
Cui genus à proavis ingens, clarumq; pater-
næ

Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.
*Quid factū est opus, si is qui laudatur, ob jcu-
ro genere natus sit?*

¶. Locum habere poterit illud Minutii Fel-
licis in Octavio. *Omnes pari sorte nascimur sola
virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Pater-
culi: *Optimus quisque nobilissimus.* Dices quo-
que cum Senecæ; *Non facit nobilem, Atrium
plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram
gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostram
est. Animus facit nobilem, cui ex quacumq; con-
ditione, supra conditionem licet surgere.* Usur-
pabis tritum illud alterius Senecæ. *Qui genus
laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiā ma-
gis pervulgatum quàm effatum illud Ulyssis, in
certamine cum Ajace: (a)

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix eā nostra voco.

Cui planè simillimum est, quod ait Juvena-
lis Sat. 8. Malo

(a) *Metam. 13.*

De Diversis Orationum generibus. 285

Malo pater tibi sit (a) Therfites, dummodo
tu sis (peffas;

(b) Æacida similis, Vulcaniaq; arma ca-
Quam te Therfitæ similem producat A-
chilles,

Majoram primus quisquis fuit ille tuorū,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere
nolo,

Denique nè generis humilitas quidquā
de laudibus deferat, erunt in promptu com-
munia hæc exempla. 1. Augustum patre avo-
que argentario natum esse, ut nonnulli volue-
re: proavum verò fuisse libertinum: avū au-
tē maternum fuisse pistorem Aricia, quod
illi non semel exprobravit Antonius, teste Sve-
ronio. 2. Agathoclem Siciliae regem patre fi-
gulo natum, teste Justino. 3. Ptolemæum pri-
mum Ægypti regem, à quo successores omnes
dicti sunt. Ptolemæi, è gregario milite nomine
Lugo fuisse prognatum:

Magnum illum Arfacem, primum Par-
thorum regem, unde itē *Arsacida* dicti sunt,
obscuris omnino natalibus ortum fuisse.

5. Demosthenis patrem, gladiatorum fabrum
fuisse. T Quò

-
- (a) Therfites, omnium, qui ad obsidionem Tro-
je navigaverant, animò, & corpore deformissimus
(b) Achilles, qui fuit Æaci nepos, & qui armis à
Vulcano fabricatis mira edidit facinora.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait Satyrâ 10.
 Dis ille (a) adversis genitus, fatòque fin strò,
 Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
 A carbonè, & forcipibus, gladiòsq; parante
 Incude, & (b) luteo Vulcano ad rethora misit.
 Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii
 vox, cùm contemptim *novus Arpinas* appella-
 retur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea*
praluxi. Denique poterit usurpari quoque in-
 geniosum illud dictum Iphicratis, qui ex tuto-
 ris filio, ob summam rei militaris peritiam, fa-
 ctus Atheniensium exercitùs Imperator, invidè
 cuidam generis ignobilitatem exprobranti fal-
 sè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in*
te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum
ultimus.

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illustris fuerit, virisque insignibus
 nobilitata, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc
 laudationis fontem non ignoravit Virgilius,
 cùm ait de Didone:

Multa (b) viri virtus animo, multusque recur-
 sat Gentis honos.

Quid factò est opus, si patriâ sit ignobilis, &
obscura, vel etiam infamis?

R. 1.

(a) Demosthenes, qui sibi venenò mortem infer-
 re coactus est, nè in hostium manus incideret.

(b) A luteosa, & fuliginosa fabri officina. (b)
 Æneæ.

R. 1. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset in Scythia, & à Græco nescio quo *Barbarus à Scythia* contemptim appellaretur, perquam ingeniosè respondit: *Mibi quidem patria probro est; tu verò patria.*

2. Dices cum Jovenale, tametsi adeo per-vulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur; unde Mar-tialis: *Abderitana pectora plebis habet*: tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæque venatorem acerrimū: Cujus prudentia monstrat.

Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Verecun in patria, crassioque sub aere nasci.

3. Jovabit enim illud Claudiani, de laudi-bus Stiliconis: [a]

Lectos ex omnibus oris

Evehis, & meritū, nunquā cunabula quæris,
Et qualis; non unde satus

4. Faciet quoque mirum in modum illa Au-sonii sententia de Severo Imperatore, qui na-tus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

R. Si quid fortè singulare contigerit, quo dueri futura claritas, & amplitudo quomodo-cum que portandi videatur, id solerter in laude

ponendum erit Hujusmodi est f. x illa, quam Hecuba pręgnans uterō gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam vitis illa, quam in somnio vidit Astyages, quę palmitibus Asiam obumbraret; undę Cyri magnitudinem pręsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vrgientis Ambrosii labris coneditur dicitur. His addę quod de mirabili S. Joannis Bapt. stę ortu narant Sacrę Paginę. Nec omittendę est orbicularis illa flamma, quę nascente Joanne Picō Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. De iis, quę in vitā ipsā laudari possunt.

Quanam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, scientię, & artes.

Quanam virtutes sunt vel maximę celebrandę?

R. Primum, ut par est, locum obtinet religio, pietasque in Deum, in Parentes, & Patriam. Ex hoc capite suam ipsius commendationem exorditur Æneas, i. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates.

Classe veho mecum.

Secun-

Secundum locum sibi jure vendicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam colibere, vigiliam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hac qui faciat, non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.* De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinae conjugem: *Non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendat gentibus, quam clementia. Hac Cæsarem Deum fecit: Hac consecravit Augustum.*

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, qua nimirum, una reges, ac principes propius ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox (a) *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere.* Celebrari quoque poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam, quod concedi fas esset, abnuebat; *negans, inquit Svetonius, oportere quemquam à Principe tristem discedere.* Cum verò aliquando, inter canandum, diem illum beneficiò vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, *Amici, inquit, diem perdidit.* Adeò scilicet Principibus vitam ad benemerendum

T₃

de mor-

(a) Q. Curtius lib. 7.

de mortalibus datam existimabat: proindeque summis aequè, ac infimis charus admodum fuit, ut *humani generis delicia* merito diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgiliti sententia, *Æneid* 6. sepositum quemdam Elysios esse locum iis omnibus, qui erga alios fuere benefici:

Quæque sui memores alios fecere merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferendis; magnitudo animi excelsi, & invicti nihil extimescentis, constantia, fidesque in promissis; prudentia in consiliis capiendis, celeritas in exequendis; in adversis verò æquanimitas, & robur mentis semper imperterrita.

Quomodo laudari quis potest à scientia, & artibus?

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium disciplinis sit instructus is, qui laudatur. 2. Si saltè literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc posteriori capite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et Spes, & ratio studiorum in Cæsare tantum.

Solus enim tristes hæc tempestate Camœnas respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Quanam res laudantur in corpore?

R. Laudatur in corpore pulchritudo, robur.

bur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene sit illis usus: Qui non habuerit, quòd sapienter caruerit: Qui amiserit, quòd tulerit moderate.

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur. 1. Quia, licet in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non inscitè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metiri: & ex vultu hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus celestis spiritus intravit habitator.* 3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio, & ut eleganter agebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus.

Adjuvat.

inquit Maro. Hinc est, quòd olim populû be ne multi, & in primis Æthiopes, Indi que, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulcritudine spectare solebant, ut narrat Aristoteles, graviterque mulctatus fuit olim à Lacedæmonis Archidamus rex, quòd exiguam duxisset uxorem

rem. Querebantur enim non reges, sed regulos ex hoc conjugio procreatum in 4. Quia pulchritudo est veritatis non solum indicium, sed etiam adjumentum. Denique cum vel in ipsis sacris litteris prædicetur David ut *pulebri aspectu, & facie decora*: quid sane mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ut *atatis sue formosissimus*? Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus: *Virtutya meruit Imperium: sed virtuti addixit formæ suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te Principem fieri: hac ut deceret.*

Quod si subturpiculus fortè fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregius animi dotibus solerter compensabis.

Confugies ad illud Ovidianum.

(a) Si mihi difficilis formam naturâ negavit;
Ingeniò formæ damna rependo meæ.

Dices deformem fuisse Socratem, cæcum Homerum; Cochitem seu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

(b) Cum Getula Ducem portaret bellua luscum.

Fluxam,

(a) Sapho ad Phaonem, (b) Elephas è Getulia Libya parte.

Florem, & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflorescit, verbis exaggerabis, unde Socrates ingeniosè agebat, illam esse *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modò dices, sed etiam, rem plerumq; perniciosâ, præcipitem, lubricam, & periculosæ alex plenâ docebis. Unde festivè Petrarca vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viscum alis*. Postremò addere poteris cum Petronio: *Rarâ facit mixturam cum sapientia forma; & cum Ovidio, primò fastorum.*

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam: (comitem.

Cum Martiali, lasciviam esse perhæpe illius Insignis formâ, nequitiaque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum: *Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis.* Sed in primis dices cum Juvenali Sat 10.

Sed verat optari faciem, Lucretia qualem.

Ipsa habuit, cuperet Rutilæ (a) Virginia gibbam (autem.

Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius Corporis egregii miseros, trepidosq; parentes

Semper habet: rara est aded concordia formæ. Atque

(a) Virginia virgo formosissima, nè in potestatem veniret Appii Claudii Decemviri, à patre fuit interempta.

Atque pudicitia.

Quenam sunt Fortuna bona?

R. Honores, & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneq; illis fuerit usus. Hinc acutè omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli, inquit, contigit tibi, ut pater patria esses, antequam fieres.* 2. Si, & meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufò ità comparat Plinius in Epistolis: *Uterque, inquit, ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter (Rufus) cum expetit debitos titulos; alter (Frontinus) cum mavult videri contempnisse.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur 2. si sint honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfuendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad iuvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ut Trajanus; de quo ità Plinius: *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.* Non verò quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aur qui divitiis soli incubuere repertis,

Nec

Nec partem posuere suis: quæ maxima tur-
ba est. (a)

Quod si fortunæ bonis caruerit is, quem lau-
das, confugies ad tritos illos, communesque
locos, blandientis fortunæ munera potius esse
in malis, quam in bonis nutcranda; caduca
semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed
incertæ sortis, & temporum munera: infelici-
tatis genûs esse semper esse felicem. Usurpabis
aureum illud verbum: *Nescio quomodo bona
mentis soror est paupertas:* (b) Amplificabis Ho-
ratiæ illud: *Aurum irreperitum, & sic me-
lius situm cum terra celat.* Dices, deniq; cum
Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.

Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhe-
tor.

§. VI. De tempore illo, quod mortē
sublequitur.

Superest nunc tempus ultimum, cujus in-
primis habenda est ratio. Ut enim docet
D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est per-
fecta laudatio; neque quisquam in hac vita po-
test definitò præconiò predicari, cum posteriora
ejus incerta sint.*

*Quenam res in ultimo tempore laudari pos-
sunt?*

R. Duz

(a) *Am. 6.* (b) *Petron.*

R. Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsam mortis tempus contingere.

Quid in ipsa morte considerare potissimum debet Orator?

R. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ut sapientem, ac probum decet: Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnans occuberit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occupaverit, ut Christi Martyres, sanctissimi; vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quenam post mortem consideranda sunt?

R. Tria hæc spectari solent. 1. Pompa funebri, & honores habiti mortuo; ut quod Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione huiusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*, vel quod uni Demetrio Phalereo statuae trecentæ, & sexaginta fuerint Athenis positæ, vel quod Gorgiæ Leontino, non aurata, ut cæteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum moeror, & luctus. Quod refer illa Moysi apud Maronem Ecl. 5.

Non ulli pastos illis egere diebus.

Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem.

Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Daphni,

Daphni, cum Pœnos etiã ingemuisse leones.
Interitam, montèsque feri, (a) silvæque lo-
quantur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum
incredibili, insolitòque omnium ordinum lu-
ctu, & acerbissima militum comploratione post
Alexandri inortem; quod eloquentissimè ità
describit Curtius lib. 10. *Suprema hac vox re-
gis fuit, & paulò post extinguitur. Ac primo
ploratù, lamentisque, & plañtibus tota regiã
personabat; max velut in vastã solitudine omnia
tristi silentio muta torpebant, ad cogitationes
quid deinde futurum esset, dolore converso. No-
biles pueri custodie corporis ejus asservi, nec do-
loris magnitudinem capere, nec se ipsos intrã
vestibulum regiæ retinere potuerunt; vagique,
ac furentibus similes totam urbem luctu, ac mæ-
rore compleverant, nullis quæstibus omissis, quos
in tali casu dolor suggerit. . . . Nec poterant vi-
cti à victoribus in communi dolore discerni. For-
se justissimum, ac mitissimum dominum, Macedo-
nes optimum, ac fortissimum regem invocantes,
certamen quoddam mæroris edebant. Nec mæ-
storum solum, sed etiam indignantium voces ex-
audiebantur; tam viridem & in flore ætatis (b)
fortunæque, invidiã Deorum ereptum esse rebûs
humã*

(a) Silva cum I, non cum Y, ità veteres omnes lapides, & libri. (b) Anno ætatis 33;

humanis. Vigor ejus, & vultus educantis in præ-
 tum milites, obsidentis urbes, evadentis in mu-
 ros, fortes viros pro concione donantis, occurre-
 bant oculis.

Persæ, comis more suo detonsis, in lugubri
 veste cum conjugibus, ac liberis non ut victorem,
 & modò hostem, sed ut gentis sue justissimum
 regem, verò desiderò urgebant.... Ad Darii
 quoque (a) matrem celeriter fama perlata est.
 Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem
 sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus ab-
 jecit.... ad ultimum dolori succumbit, obvolu-
 toque capite, accidentes genibus suis neptem, ne-
 ptemque averfata, cibò pariter abstinuit, & lu-
 ce, quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3. Denique spectantur filii superstitices, relictì,
 unde levari mortis mœror, damnumque aliquo
 pacto sarciri possit. Ità D. Ambrosius in fu-
 nere (b) Theodosii magni, Ergo, inquit, tan-
 tus Imperator recessit à nobis; sed non totus re-
 cessit. Reliquit enim liberos, in quibus eum de-
 bemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, &
 tenemus. Intelligit autem Honorium, & Ar-
 cadium, qui patri in Imperio succedere.

§. VII. Animadversiones quædã circa personarum laudationem.

Quam observanda sunt in personarum lau-
 datione?

R. Tria

(a) Sisygambim. (b) Obiit annò Christi 395.

R. Tria hæc. 1. Nè ad eminentias, fictitiâsq; laudes recurramus, quæ scilicet non splendore afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare solent; ut olim contigit impudentibus hisce Poetis: qui verbis celebrare veriti non sunt hyacinthinas. (a) Stratonice comas, quam non deformem modò, sed calvâ prorsus esse nemo non sciebat. Hoc etiam illustrare poteris exemplò Lipsii, qui Alexandrum sapienter effinxit hastam manu tenentem, Apellem reprehendens, quodd eundem fulminantem depinxisset, & ita ipsiâisset veris, ac propriis insignibus, ut ornaret falsis, quæ nullam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè, in meliorem copia, res consecemur viles, & facta leviora. Ut enim scitè ajebat (b) Phavorinus, turpius est exiguè, frigideque laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen veris aliquando etiam res minusculas commendare operæ pretium est. Fecit hoc olim Damis in Apollonio suo Tyanæ: eoque nomine reprehensus; argutè respondit: *De mensis Deorum.* (c) *analecta quoque colligi sedulo*

(a) *Stratonice Seleuci Syria regis uxor.* (b) *Phavorinus insignis Philosopher, Arelate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infensissimus.* (c) *Analecta, Cenarum quisquitiæ sub mensam cadentes.*

sedulo debere, nè de illorum ambrosia quidquam depereat.

3. Denique erit hoc observandum diligenter, ut non communes, ac pervagatas, sed proprias cujusque vel saltem cum paucis communes laudes præcipuè confectentur. Quæ propter planè, ac perspicua perfectè ubi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De personarum laudatione satis superque dictum à nobis hæcenus. Unde intelligi facile potest, quomodo debeat institui vituperatio, quippe ubi omnia prorsus debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, seu Genethliaca.

Quid est oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum; atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem; quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragenda. 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & præces ad Deum O. M. ut infanti faustè, feliciter, pro-

ter, prospereq; eveniant omnia, utque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licet nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Julo,
Vera Deum soboles, nascere magne puer,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

R. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si qua fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsequuta, qualia de Augusto narrantur, itèmq; de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensis dixit: *Lomai, volo*, quæ vox transit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ut de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quenam est dispositio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ità Maro eximjum

V.

illud

illud (a) Salonini, seu alterius Genethliacum exorditur ab apostrophe, quæ gestientē quādam lætitiā exprimit:

Sicelides Muzæ, paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ lata omnia de infante sperare jubeant. Videt, quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantaque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute nobilissima

Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit

Permissos heroes; & ipse videbitur illis:

Pacatumque reget patris virtutibus orbē.

At simul heroum laudes, & facta parentis

Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;

Molli paulatim flavescet campus arista.

Peroratio denique vota, precesque pro filii, & parentum incolunitate continebit. Ità Statius Silvarum librò 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,

Natis longior, abnepotibusque,

Annos perpetuâ geres juventâ,

Quos fertur placidos obisse Nestor,

Quos

(a) Saloninus sic vocatus, quòd natus fuerit, quo anno pater Asinius Pollio Salonam Dalmatiae civitatem expugnavit.

Quos (a) Tithonia computat senectus.

Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitus apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam, & oleum perdemus.

§. IX. De oratione nuptiali sive Epithalamio.

Quid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ut vox ipsa satis indicat, est oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Thalamos*, quæ *cubiculum nuptiale* significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. i. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quo scilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benevolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atque diffunditur.

V2

2. Pars,

(a) Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater, post longissimam vitam, ab Aurora conjugè versus in cicadam.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisque, à corporis, animique dotibus. & à cæteris illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus fusè diximus supra. Ità (a) Mariam Imperatoris Honorii novam conjugē laudibus in Cælum tollit Claudianus Epithal.

Salve fidereæ proles augusta(b) Serenæ,
Magnorum soboles regum, paritatâq; reges.
Quæ propior sceptris facies, quis dignior
aulâ,

Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pru-
inæ,

Non crines æquant violæ, non lumina flam-
mæ.

Auroræ vincis digitos, humeròsq; Dianæ.

Tertiò locò laudatur nuptiarum apparatus, atque celebritas, popularium, & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude solent aspergi, qui ad nuptias convenère. 4. Denique præcipuis. & fastis omnibus clauditur oratio, & vota Deo Superisque pro felici liberorum ortu, mutuâque conjugum concordia nuncupantur

(a) Maria Stiliconis filia nupit Imperatori Honorio. (b) Serena filia fratris Theodosii magni, uxor Stiliconis.

pantur. Ita Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes,

Qui leges, qui castra legant, qui carmina laudant

Acceleret partu decimum bona (a) Cynthia mensem;

Sed parcat Lucina, precor, tūque ipse Parenti

Parce puer; nè mollem uterum, nè stantia lædas

Pectora: cūque tuos tacito natura recessu formavit vultus, multum de matre decoris,

Plus de patre feras.

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith. Prudentis, & Claudie L. 4.

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito

Tunc quoq; cū fuerit, non videatur anus.

§. X. De laudatione Funebri.

Quid est oratio Funebri?

R. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi

V₃

erant

(a) Cynthia nomen Diane à Cyntho monte in Delo insula, ubi nata est;

erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi iussit Artemisia; itemque quæ Athenis habebantur in laudem eorû, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quanam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

R: Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus; apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinius cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantoq; id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad cæteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò laudationibus mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius, quòd nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis quàm verè dicerentur, ut ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

R: Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur. De

De artificio funebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quandam mœroris, luctusque significationem præferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi: *O fallacem nostram spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, que in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipsa cursu obruuntur, quam portum conspicerè potuerunt!*

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatus, vel à mœsto audientium silentio, quæ res utraque lacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim sumus exorssi funebrem laudationem Ill. Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi, & Proregis Lugd. *Quòd tristi silentio, tacitæque mœstitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensos esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrū, cujus vim acerbissimam in vestris animis aliud insedisse satis intelligo. At hic vester mœror, hæc expectatio tanta nè mihi, vobisque fraudi sit. est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimum sit illorum sensus, delicatissimumque fastidium: Habent hoc*

hoc ut refricando fac. iè recrudescent, neque se, nisi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimor antè licet officii pondere, quàm illud deseram.

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apophthegmate de fragili, caducâque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ut cùm maximè, ante oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumstetère. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: *Hoc nobis motus terrarû graves, hoc juges pluvie minabantur, & ultra solitû caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa marebant, Cælû tenebris obductû, àer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse defleret eum principem continuò esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere(a) Caroli noni Galliarum Regis exordiat ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac*

penè

[a) Carolus IX. obiit annò 1574.

penè prostratis infelicis Gallia rebus, ut Carolus Rex quo se illa recreabat, ac solabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbitatum memoriam deponerat, cum bonorum animos ad aliquam spem quietis erigere cepisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica & anticipata humana vitæ curricula!

Quid factio opus est in confirmatione?

R. Tribus illis, quæ supra memoratæ sunt, partibus constabit Confirmatio, laude nimirum, consolatione, atque Parænesi; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hęc tantum differt oratio funebris, quod audientium voluptatem sequatur, & capret Panegyricus; funebris verò laudatio nihil, nisi mœrori serviat, atque tristitiæ, unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiæ, gaudiumque possit animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi (a) Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo

(a) Quintilius pœta non contemnendus, Cremonensis dicitur à Patria, adversus ab illo Quintilio Varo, qui Legiones amisit in Germania.

Ergo Quintilium perpetuus sopor.
Urget² cui pudor. & iustitiæ soror.
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullam invenient parem?

Moerentium dolorem utcumque consolabitur. 1. Vita ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoque habiti, & omnia quæ virtutem illius testantur. tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes. minimè dubia de immortalis ævo, quo ille inter felices animas in celo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hereditas transiit.

Quod si fortè pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur, tunc enim verò poteris vagari liberis in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cum Martiam Legionem, quæ in (a) Prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippicâ 12. *Illi impij, quos cecidistis, etiam apud inferos penas parricidij luent; vos verò qui extremum spiritum in victoria effudistis, procerum estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redidite vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quàm*

(a) In bello contra M. Antonium, in quo Hortensius, & Pansa Consules cæsi.

quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudẽ, gloriamque contenderet? Et post pauca: Sed quoniam, Patres Conscripti, gloria munus optimis, & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima hæc est quidem consolatio, parentibus, quòd tanta Reip. præsidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis, conjugibus, quòd viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit; fratribus, quòd in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Deniq; adstantibus, earum, quas celebrasti, virtutũ recordatione stimulos admovere conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificium?

R. Hæ sunt Perorationis partes. 1. Aeternã apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Posterios exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

Quis desiderio sit pudor, aut modus.
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, &c.

§. XI. De oratione Eucharistica.

Quid est oratio Eucharistica, seu Eucharistica cum?

R. O.

R. Oratio Eucharistica dicitur ea, qua ob acceptum in sine aliquod beneficium gratias agimus alicui; cuiusmodi est luculenta illa oratio, qua Ausonius Orator, & Pœta Gallus Imperatori Gratiano discipulo quondam suo gratias egit pro Consulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Eucharistici* nomen à voce Græca *Euchareis* in gratias agere.

Quot sunt præcipue partes Eucharistici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiã obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam esse debet exordium orationis Eucharistica?

R. Exordium versari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi, genere, & magnam grati animi foras quodammodo erumpere gestientis significationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac par est, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione post reditum habita in Senatu: *Si, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratremque meum, liberosque nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quaeso, obtestorque nè mea natura potius quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia,*
quod

quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo qui quam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

2. Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro imperato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; itemque initium que vellem, quaque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est, & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam. 1. A persona, quæ gratificabitur, si res ^{est} in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re, qua gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4. A ratione, & modo; si non

agré,

ægre, sed libenti animo; si non rogatu alieno, sed sponte, si non redditum sit, sed datum beneficium, si non tardè, sed citò, & opinione citius. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui citò dat*: & interdum etiam beneficii locò ducitur, si citò negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate (a) auctoris incerti, sed veteris: Cæsaris ad valvas sedeo, sto nocte, dieque.

Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem
Dicite divini Cæsaris ante pedes:

Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltè aliquis veniat, qui mihi dicat: Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ut ità loquar, clavo fringendam esse polliceberis. Ità Ausonius ait ubique sibi occurrere beneficia Gratiani, *in tēple, in foro, in curia, in palatio, domi*. Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperque præstabo mihi nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in audiendis periculis ànimum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam*. Sed nullum quod sciam, illustrius exemplum afferi potest, quàm Eucharisticam Æneæ ad Didonem, Æneid 1. O sola

(a) Apud Colomensiū, & apud Barthium in Adversariis.

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquias Danaum, terræque marisq;
Omnibus exhaustos jam casibus, omnia ege-
nos

Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubi-
que est (hem,

Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per or-
di tibi (si qua pios respectant numina, siquid
Usquam Justitiæ est. & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib. 28. orationem
Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom.
quodd eorum causa bellum adversus Hannibalẽ
suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationẽ
Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissi-
mam illam epistolam, qua Tullius agit gratias
Marcello. ob supplicationem sibi ejus opera
decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

Quid est Epiniciu?

R. Est gratulatio ob reportatam victoriã.
Sic autem nuncupatur à voce Græca *Nike*, vi-
ctoria

Quodnam esse debet illius artificium, & di-
spositio?

R. Exordium, si unquam aliàs, erit splen-
didum, floridum que. & hilaritatis plenum. ac
hæcitiæ. Videtur autem abruptum magis esse
debere,

debere, quàm temperatum.

In confirmatione amplificabitur 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissimi viri, qui in bello strenuè pugnantes cecidè-
re. Ità Virgilius Euryalum Nilúmque laudibus in Cœlum extollit: Æneid. 9.

Fortunati ambo: si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.

Dum domus Æneæ Capitolii immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibusque præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venè-
re. Ità Ruus (a) hisce inscriptionibus, Augusti sæculò dignis, consecravit nomen illorù,
qui bellum Batavicum unà cum Ludovico Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO

Tribus ad Senesum Exercitibus Fractis.

HENRICO PRINCIPI TURRENIO

Servatis Regni finibus, pulsus ultra Rhenum
Germanis, eorum exercitu quater cæso.

FRANCISCO MARESC. CREQUIO, de-
letis

(a) P. Carolus de la Rue S. J.

Hecis incruenta victoria Germanorū copiis, &c.

Peroratio vota continet pro victoris incolunitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & honorum omnium fonti, grates fuerint, ut par est, ritè persoluitur.

Quod si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam conceperis animò voluptatē ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradus amplitudinem verbis extolles. 4. Non casu, non prehensione, & ambitu, non precibus, muneribusque, sed meritis, rebusque gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolunitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

R. Est Oratio, qua discedentem aliquem faustis omnibus, votisque prosequimur, cuiusmodi luculentum habes exemplū in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiscentem,

Sic te Diva potens Cypri,

Sic (a) fratres Helenæ lucida sidera
Ventorumque regat pater,

Obstrictis aliis, præter (b) Japyga,
Navis, quæ tibi creditum

Debes Virgilum, si sibus Atticis
Reddas incolumem, precor,

Et serves animæ dimidium meæ.

Quid est Apobaterion?

R. Est oratio, quam habemus discedentes
ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum
singulari benevolentia significatione sumus
excepti.

Hujus generis est Æneæ discedentis oratio ad (a)
Helenum, & Andromachen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:

Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam tua: nos alia ex aliis in fata vocamur.

Vobis parva quies: nullam maris æquor aran-
dum:

Arva neque Ausoniae semper cedentia retrò
Quærenda. Evigilem Xanthi, Trojâque videtis,
Quam vestræ effrægere manus: melioribus onto
Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.

Quid est Epibaterion?

R. Est

(a) Castor, & Pollux. (b) Japyx ventus flans
ab Apulia, quæ olim Japygia dicebatur. (c) He-
lenus Priami filius, vaticiniò clarus ex captivo
factus Epiri Rex ab ipso Pyrrho.

R. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolamini rediit. Vide Scaligerum lib. 3. Pœtices.

C A P U T II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Quamnam est materia generis deliberativi?

R. Illas materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait (a) Tullius, Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, quæ ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neq; quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.

Quisnam est finis generis deliberativi?

R. Honestas, & utilitas.

Quanam orationes spectant ad genus deliberativum?

R. Pertinent ad genus deliberativum suasio, dissuasio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & consolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Quid est Suasio?

X₂

R. Est

(a) In Partitionibus.

R. Est oratio deliberativa, quæ ostenditur quid faciendum sit. Dissuasionem verò contrarium suadet.

Undenam ducuntur argumenta Suasioni, vel Dissuasioni propria?

R. Ducuntur ab honesto ab utili, à necessario, à facili, à jucundo, cum aliquid suadendum est; & è contrariis capitibus, cum est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

R. Honestum id intelligemus, inquit Cicero, quod tale est, ut detracta omni utilitate, per se ipsum laudabile sit, & expectandum; v. g. si quempiam horremur, ut M. Attilii Reguli exemplò malit ad mortem vel ad vincula reverti, quam datam hostibus fidem fallere. Ita P. Sullius in Maniliana probat suscipiendum esse bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quæ Populo R. Mithridates iussit, cum unâ horâ tot civium Romanorum milia iussit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib. 9. animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrendum iter periculosum, ac difficile.

O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomata cervice mori, componite mentes
Ad magnū virtutis opus, summosque labores:

Quæ orationē claudit pulchra illa sententia:

— . . .Serpens, sitis, ardor, arena,

Dulç

Dulcia virtuti; gaudet patientia curis:
Lætius est quoties magno sibi constat honestū.

Quid vocas Utile?

R. utile est, quod propter commodum ex-
petitur; sive adjuclam habeat honestatem, ut
gloria, honor, civitas; sive non habeat, ut di-
vitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depul-
sio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hor-
tatur, apud Sallustium, ad nefarium facinus,
quod ille maximum, atque pulcherrimum vo-
cat: *Nobis, inquit, est deus incerta, foris as a-*
lienū, mala res, spes multò asperior. Deniq; quid re-
liqui habemus, præter miseram animam? Quin
igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optâ-
stis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in
oculis sita sunt. Fortuna ea omnia victoribus
premiâ posuit.

Curio (a) similiter, apud Lucanum lib. 1.
specie utilitatis Julium Cæsarem ad bellum ci-
vile sic hortatur:

Bellantem geminis tenuit te Gallia iustis,
Pars quota terrarum? Facili si præha pauca
Cesseris eventu tibi Roma tubegerit orbem.

Quid vocas Necessarium?

R. Necessarium dicitur id omne, sinè quo
salus, aut dignitas stare non potest. Seu major

X 3.

cum

(a) Curio homo lingua venalis, ut se aie alie-
no liberaret, Cæsarem ad civile bellum impulit.

cum Scaligero: necessarium dicitur, quod ita
 utile est, ut sine eo res NEC ESSE possit, unde
 & nomen derivatum est. Hujusce porro
 loci magna vis est. Multi enim sunt animis a
 deo segnibus, ut tum quoque, cum aliquid ho-
 nestum & utile esse viderent, tamen si res sit cum
 magno labore conjuncta, facile terreantur: A-
 pud tales ratio necessitatis, est compendiosa,
 via ad persequendum. Ejusmodi est Ciceronis
 argumentum in 4. Philipp. *Agitur enim non
 qua conditione victuri, sed victuri ne simus, an-
 tum supplicio, ignominiaque perituri.* Ab hoc
 potissimum loco, itemque ab honesto Æneam
 Hector ad fugiendum hortatur; Æneid. 2.

Heu! fuge nate Dea, teque his, ait, eripe
 flammis. (Troja.

Hostis habet muros, ruit alto à culmine
 Sat Patriæ Priamoque datum; si Pergama
 dextrâ

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent,
Quid vocas facile?

R. Facile illud est, quod sine magno labore,
 sumptive, aut molestia, brevi tempore fieri
 potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad per-
 suadendum momento. Frustra enim suadetur
 illud, quod vix, aut agrè admodum fieri posse
 creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus
 hæreat auditoribus, is ante omnia ex il-
 lorum animis omnino erit eximendus. Ita Ve-
 nerem.

nerem in suam sententiam conatur allicere a-
fluta Juno, Aeneid. 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione
quod instat

(a) Confieri possit. paucis, adverte, docebo.

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam ha-
bet voluptatem vel animi, vel corporis; sic
nuncupatum, inquit Tullius, à *juvando*, quòd
nempe *juv* et vel utrumque, vel alterutrum.
Hinc ducitur illud argumentum Tullii *Hoc*
velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te
provisum esse intellexero, magnam te ex eo &
perpetuam voluptatem esse capturum.

*Quenam in suadendo, vel dissuadendo prae-
cipue spectanda sunt?*

R. Tria. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2.
Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui sua-
deat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

R. Quinque illa, de quibus egimus enucle-
atè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an
facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis qui deliberant?

R. Caput artis est nosse peritus animos eo-
rum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac
naturas festine odorari, ut possis ambrosios
splen-

(a) Confieri pro confici, vox parùm usitata,

splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & suâ, quod ajuat, han d quæmque piscari.

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus, aut viris principibus, apud quos, ut agebat Parisatis illa, verbis bysionis opus est; an cum nobilibus, quos honesta, ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotiorum tractare longè difficillimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare; sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem facilius possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hinc agi solet ab artis Magistro, & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

Quam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?

R. Ætatis cujusque mores graphicè admodum ita pingit Horatius in Arte pœtica:

Imberbis Juvenis tandem, custode remoto.
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus proviter, prodigus aris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere
pernix.

Con.

Conversis studiis, atas, animusque virilis.
Quærit opes, & amicitias, intervit honori:
Cõmissis cavet quod mox mutare liboret.
Multa senem circum veniunt incommoda;
vel quod

(ut ;

Quærit, & inventis miser abstinet, ac timet.
Vel quod res omnes timidè, gelideq; mi-
nistrat;

(turi,

Dilator, (a) spe longus, iners, avidusq; fu-
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero: censor, castigatorem minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus, facile,
& vehementer excandescunt, unde adolescen-
tia quidam quasi rationis æstus appellatur; ho-
nestum utili præferunt, aperti sunt, candidi, &
misericordes, suâ enim innocentia cæteros me-
tuntur. Prodigii sunt, & in sumptus effusi;
nondum enim egestatem sunt experti: ad risu,
& dicacitatem sunt propensi.

At dispar omnino est senum ratio. Facile
succensent illi quidem, sed non aequè parent
iræ, quia, ut scitè Horatius: *Lenit albescens a-
nimo capillus, Litium & rixæ cupidos protervæ.*
Patum sperant, quia diu vixerunt; pauca mo-
liuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridi-
culos.

(a) *Varus ad bene sperandum ob vitiositate-
tem.*

culos odere, solliciti sunt officiorum exactiores ad rem attenti, lenes, diffidiles, suspiciosi; sapientem aut se, aut alios, delusos neminerunt. Præterea queruli sunt, morosique, ut ait Tullius, *in fragili corpore odiosa est omnis offensus.*

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unde non invidet Cornelius Gallus, seu potius Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo,
O sola fortes garrulitate lenes!

Sed facile hoc illorum ætati condonandum, ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant.

Virilis ætas senectutem inter, & adolescentiam interjecta: æt in quodam quasi cœcino posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque indolens, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis est, sed intemperans; senectus est temperans, sed timida; virilis ætas fortis est, sobriaque. Juventus nimis credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit. Juventus querit honestum potius quam utile; senectus utile magis quam honestum, virilis ætas, & honestum simul, & utile.

Puerilis denique ætas effervescebat facile; mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem; gloria, honoriq; mirum in modum velificatur.

Audi

Audi Tullium lib. 5. de Finibus, *Quanta sunt
puerorum decertantium studia! ut illi efferun-
tur. latitiâ, cum vicerint! ut se accusari nolunt!
quàm cupiunt laudari! quos illi labores non per-
ferunt, ut equalium principes sint!*

§ III. De moribus Nobilium, Divitum,
& Plebeiorum.

Quinam sunt Nobilium mores?

R. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel
maximè studiosi, & si Apuleiana voce uti fas
est, sunt in primis *honoripetæ*. Solent autem nō
solùm ignobiles aspernari, sed etiam homines
novos, qui primi ex sua gente sunt honores
consecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illiq;
Consulatum invidebat. Unde sic de eo Sallu-
stius:

*Inerat contemptor animus, & superbia, commu-
ne nobilitatis malum.*

Quinam sunt Divitum mores?

R. Divites, si præteritum divitias sunt nuper-
rimè consecuti, contumeliosi ferme sunt, ac
superbi. Nempe faciliè sibi persuadent præsta-
re se ceteris, quia divitias possident, quibus
venalia sunt omnia. Præterea solent mollitiâ,
luxuque diffuere, ut notat Juvenalis Sat. 6.

*Prima peregrinos obscœna pecunia mores,
Itulit, & turpi fregerunt sæcula luxu.*

Divitiæ molles

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cum de P. Rolscio ait: *Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut sit, solens in aliena, & Maro, cum ait de Nuniano.*

Vaciferans, tumidusque novò præcordia regnò.

Qui sunt denique Plebeiorum mores?

R. Germanos plebs s. mores suis coloribus scitè pingunt Sallustius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt: *plebem esse belluam multarum capitū. pluma & ventò mobiliorē esse . . . opinione duci magis, quàm veritate. . . . ire quò itur, non quò eundem est . . . privati com- modis servire potius, quàm publica vel honestati, vel cupiantati . . . cupidam esse rerum novarum. . . Denique pessimi argumentū turbam esse.*

De variis Reipublicæ formis.

Neq; verò in deliberatione latus est ætatis, & conditionis cujusque indolem, ac studia diligenter spectare. Spectandi præterea sunt Reipublicæ mores, qui scilicet, pro varia (a) politica forma, solent maximopere variare. Aliter igitur agendum apud Gallos, Hispanosque, & Lusitanos, quibus Rex unus summo cū imperio præest: aliter apud Helvetios, Batavosque, ac Venetos, apud quos vel plebs, vel

Opri-

(2) Reipublicæ.

Optimates dominantur.

Quid est Monarchia?

R. Est unius dominatus, communem utilitatem spectans.

Quid est Aristocratia?

R. Est optimatum imperium, cujusmodi est apud Venetos, Quod si optimates illi pauciat, & propria, non verò publica serviant utilitati, vocabitur *Oligarchia?*

Quid est Democratia?

R. Est imperium populi, cujusmodi ferme est apud Helvetios. Quod si plebs infima dominetur, vocabitur (a) *Ochlocratia* Addi potest *Anarchia*, quæ tolerat ex turbulentissimis temporibus exurgere, cum sine rege, cæterisque magistratibus, fluctuat libere. Etiam imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accuratè cognoscere, & illorum germanam indolem perspicillimam habebis, ut possis ad illam sermonem accommodare, ut monet Horatius:

Intererit multam (b) Divus te loquatur, an Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quenam igitur est variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli

(a) Turba & dominor. (b), Davas persona comica, & nomen servi.

R. Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicosi, mobiles, precipites, longæ spei impatientes, faciles ad obliviscendas injurias æquè ac benefacti; acerbis iniuriis, injurioso fise, & ut ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu plura quam viri, secundo non item; magis peregrinatores; unde jure dictum est, *Nullum bellum sine milite Gallo.*

Germani sunt simplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hostes. inquit Scaliger. Belgæ, Batavique medium ferme tenent Gallos inter, atque Germanos. Hispani sunt constantes, sedati, laeti in consiliis, laboris ac disciplinæ tolerantes: vile ministerium, etiam si spes magna affulgeat, averfantes. Itali sunt cunctatores, ingeniosi, sapientes, mentis excellæ, ac reconditæ, & ad regendam omnino nati, ut ait Virgilius.

Tu regere imperiò populos Romane memento:

Hæ tibi erunt artes.

Poloni sunt feroces, bellicosi, & quos arte magis, quàm vi possis superare; Moscovitæ contra fraudulenti &c. Longum esset cætera persequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingeniosè, & eleganter de præcipuis gentibus disseruit Joannes Barclarus in icone animorum cap. 3. & sex proximè sequentibus. Adeat itè

(a) Calvidii Latii Callipediam, ubi versibus elegantissimis diversarum Europæ gentium, mores, & ingenium diligenter exorsit.

Quid denique spectandum est in illo, qui suadet, vel dissuadet?

R. Tria maxime in illo spectanda sunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, quia iis fidem habere solemus, inquit Tullius libro de Officiis, quos plus intelligere, ac videre, quam nos arbitramur. 2. Probitas, quia quo quis veracior, & callidior, hoc invidiosior, & suspectior detracta opinione probitatis, ait idem Tullius: & si quem, licet peritum, ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & sui potius amantem credamus, quam nostri, ejus consilium penitus aversabimur.

3. Spectatur in suadente benevolentia, quia ut vel maxime prudens & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle exstimeretur, nequaquam nobis bene consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cum lib. 2. ad Atticum ait: Nunc mihi, & consilii opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, si te habebo. Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV.

(a) Veram nomen: Claudius Quiltecus Medicus Callus, vixit seculo proxime elapsò.

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.

*Q*uid differt Hortatio à Suasione?

R. Hoc differt quod suademus ratione, & consilio, hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio propriè pertinet ad intellectum: Adhortatio verò pertinet ad effectum. Suasio docet, eoque plus habet argumentorū; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet calor. s. Suasio facit, ut scias, quid faciendū sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis, illiusque partes sunt, faces ac stimulos veluti subicere auditorum animis; illosque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationē alienæ gloriæ quæ est potētissimū ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutē illorum, quos hortaris, illosque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimū valet, si laudes eum, quem cohortaris. Ità socios recordatione virtutis inflammat Mæstheus apud Virg. Æn 5.

At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mæstheus. Nunc nunc insurgite
remis. Hæcto-

Hectori socii, Trojæ quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
Junioque mari, (a) Mææque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere
certo,
(Quamquã oh!) sed superent, quibus hoc,
Neptune, dedisti.

Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas.

Illustre adhortationis exemplum habes apud
Curtium, lib. 7. ubi Alexander trecentos ju-
venes adhortatur, ut invadant præruptam illã,
& undique abscissam Sogdianorum petram,
quæ in triginta stadiorum altitudinem emine-
bat, & quam Arimazes cum triginta armatorũ
millibus obrinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos
milites.

*Vobiscum, ô juvenes, & mei æquales, urbium
invictarum ante munimenta superavi: monti-
um juga perenni nive obruta emensus sum: an-
gustias Ciliciæ intravi; Indiæ sinè lassitudine,
vim frigoris sum perpessus. & mei documenta
vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam vide-
tis, unum aditum habet, quem barbari obsident,*

Y *cætera*

(a) Mædæ promontorium in mare procurrens,
quod periculosam reddit navigationem.

cetera negligunt, nulle vigiliae sunt, nisi quae castra nostra spectant. Invenietis viam, si sulerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. **NIHIL** tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo quae ceteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quòd cum ceperitis, candidis velis signum mihi dabit: Ego copias admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmiū erit ei, qui primus occupaverit verticem, (a) talenta decem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimi nunc exemplum habes apud Livium, lib. 23. in oratione Calavii civis Campani, qui filium suum Perollam ab Hannibalis cede hortatur.

Dehortatio.

Per ego te, fili, quaecunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quae soque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intra quas jurantes per quidquid deorum est dexteras dextrae jungentes fidem obstrinximus, ut sacratis de Mensis (a) essemus.

(a) Talentum Atticum respondet Reaibus, seu Julis Romanis 6000. (b) Ità genuina lectio, pro ederemus.

mus. Digressi à colloquio, extemplo in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare; filium Hannibali non possum? Unus aggressurus es Hannibalem? Quid illa turba tot (a) libertorum, servorumq; Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescuntne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsam ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque est. Deterreri hinc sine te potius, quàm illic vinci. Valeant preces apud te mea, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Concitatione, & Cōciliatione.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præsertim animi, veluti quodam seditionis flabellò concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito, lib. 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Percennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum te-

(a) Melius quàm liberorum, ut vulgò legitur.

ditionem conflare conatus est hinc artificiosissima concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando aursos exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent?* Satis per tot annos ignaviâ peccatum, quod tricena, aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerant. Ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum retentos, alio vocabulo eisdem labores perferre, & paulò post: *Denis in diem assibus animam, & corpus aestimari.* Hinc vestem, arma, tentoria, hinc saxitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. ac Hercule verba, & vulnera duram hyemem, exercitas aestates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.

Concitatiōi opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel dissidentes partes in concordiam, gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæsar tumultuantes legiones prudenti oratione sedavit, & Julius Cæsar exercitum compescuit, *Quirites* appellando, pro militibus, qua una voce abortivam seditionem repente compressit.

§. VI. De Commendatione.

Quot sunt præcipua Commendationis capita?
 R. Trias. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modeste, & verecunde; ut quod

quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia conjuncti: quòd perspicuissima nobis sit illius humanitas, fides eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist. lib. 1.

Qualem commendes etiam atque etiam aspice: nè mox.

Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne gratias, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interrim vel maximè contrèdamus, ut si dicas non quidem commendare te alteri Sextium, velle; sed orare solùm, ut propius hominem noscere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut, cum gratias agere soleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tantæ notitiam sit consecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid est Petitio?

R. Petitio est oratio, qua aliquid postulamus vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc vocatur intercessio. Utriusque artificium paucis complexus est Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, est in omni petitione hoc observare. 1. Ut facile præstari possit, quod petitur: 2. Ut sit justa petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: Hoc est, ut si majora dari non possint, minoribus certe contenti videamur. 4. Ut sequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc observare licet in Junonis petitione: 1. Enim docet rem facili negotio fieri posse:

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque hominum Rex

Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:

Gens inimica mihi Tyrrenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutro contenta est,

Incute vim ventis, submersasque obrue pupp-
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphae,
Qua-

Quarum, quæ formâ pulcherrima, De Jopejam
Connubio jungam stabili, propriamq; dicabo.

Quamplurima etiam petitionum exempla
suppeditabunt epistola Ciceronis quas inter,
fideris instar, elucet elegantissima illa ad Luce-
jum quæ est 12. libri 5. ad familiares, quæ Lu-
cejum en-xè rogat, ut quæ in Consulatu suo
gesserat Tullius, ea literis quàm priuùm velit
consignare. Eam autem sic orditur: *Coram
me tecum.*

§. VIII. De Consolatione.

CONSOLATOR, vel minor est, vel æqualis, vel
major. Minori cautius, & mollius erit agen-
dum: Amorem suum in primis testabitur: &
rè de suo plus altero sapere velle videatur, ea
quæ d. su opus erunt, ex quoquam Philosopho,
vel alio summæ prudentiæ viro se al quando
audisse profitebitur. Æqualis pro communis a-
micitiæ jure facere se dicet. Major aget li-
berius, adeò ut, si quis immoderatus dolorem
ferat, audeat etiam increpitare, sed leniter, &
amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Sca-
liger, librò 3. de Arte Pœtica, cap, 123. *Con-
solator, inquit, aut est major, aut æqualis. Ma-
gnitudinem intelligo aut imperiò, aut dignitate,
aut opibus, aut sapientiâ, aut etate. Alier e-
nim coniolabitur Nasonem Livia; aliter Liviam
Na-*

Naso. Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam sine Imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut si è plebe quempiam clientem suum Crassus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De atate, opus est exemplis. Major interponet auctoritatem; etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam disputationem, Sententiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum; sese id à sapientibus accepisse. Equalis testabitur amicitiam, jus commune benevolentia.

Si mœrentis dolor sit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur respuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos esse nos, qui solemur alium, cum vel ipsi quoque consolatione plurimum egeant us; simulq; privati nostri doloris causas afferemus. Addeamus non nos modò, sed omnes etiam bonos dolere, quod ipsum tamen qualecumque mœrenti solatium debet afferre: quia scilicet.

(a) Leviùs communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idonea; qualia sunt tria hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis sit obnoxia. 2. Ejus, quem consolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo. 3.

Inu-

(a) *Clauianus.*

Inutilitas, & damnum, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientia vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venustum Pœtæ;

Dorum; sed levius fit patientiâ,

Quidquid corrigere est nefas

5. Quam sit honestum in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6. Quam sit sapiente dignum, quàmque laudabile sit, ratione, consilioque mitigare dolorem illum, qui die ipsa, ac tempore tandem, aliquando defervescent.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare possumus, pertinent duæ orationum species; accusatio nimirum, atque defensio; quæ non alia præcepta desiderant, quam quæ sunt hæcenus à nobis allata: cum præsertim veterum judiciorum ratio fuerit prorsus immutata,

Finis Libri Quarti.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
L I B E R Q U I N T U S.

DE PRONUNTIATIONE.

Superest Pronuntiatio, sive actio; postrema quidem

quidem oratoriae facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, secundas, & tertias ei Demosthenes merito, & jure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

Est vocis, gestuumque, pro rerum, verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porro sit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cum ait, infantes, & indilertos homines, actionis dignitate, eloquentia saepe fructum, palmamque tulisse: dilertos vero bene multos, actionis deformitate, infantes tulisse judicatos. Haec Pronuntiatio rectè vocatur ab eodem Tullio. *Quaedam corporis eloquentia;* & alibi, (a) *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariae?

Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaque multum depercat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, et si orator non possit à commentariis oculis, & vultu avertere:

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut olim Augustus, qui, nè memoriae subiret aleam, vel in ediscendo si-

bi tem-

(a) *Ad Brutum.*

bi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itemque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cum sese regno Bruxellis abdicaret, illudque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia agrotis, senibusque; aliis verò nequaquam.

§. I. De Memoria.

Quid est Memoria?

R. Memoria, ut est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio*. Est autem duplex memoriæ genus. Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid est artificialis memoria?

R. Artificium memoriæ a veteribus traditum, constat locis, & imaginibus. Loci se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonides prodidisse, apud recentiores Raymundus Lullus illustrasse traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsus inutilis. Tu illam modò exerce-to; ediscendis ad verbum, ut ait L. Crassius apud Cic. lib. 1. de orat. quamplurimis & tuis, & alienis; quod faciliùs fortasse præstabis, si, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te
hæc

hæc exercitatio iuuerit, nihil sanè in arte, quo
possis iuari, reperio.

§. II. De Voce.

AD Actionis usum, ac laudem maximam
sine dubio partem vox obtinet, inquit Tul-
lius de Oratore: neque tam refert, qualia
sunt, quæ dicas, quam quomodo dicantur.

Quenam igitur circa vozem sunt observanda?

Æ. Tres hæc potissimum leges diligenter
obseruabis. Prima lex hæc est, ut dilucidè, ar-
ticulatis, & sincerè pronuncietur, ita ut inte-
gra verba, syllabæque omnes proferantur. No-
lim tamen syllabatum sic pronunties, quasi si-
litteras computando annumerares; quod esset
molestum ac punitum.

Ad eandem legem pertinet etiam, nè vo-
lubili quadam, præcipitiq; celeritate dicen-
di incitata feratur oratio: sed vox respiratione
recreetur, & spiritus inter dicendum suspèn-
datur. eundem, & auditoribus spatium ali-
quod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc esto, ut pro argumenti,
motuumque præsertim varietate, vox etiam
opportunè varietur, & utcumque se affectum
videri volet Orator, & auditorum animos mo-
veri, ita etiam certum vocis sonum adhibeat.
Iracundia postulat vocis genus acutum, incita-
tum, crebrò incidens; miseratio, & mœror fle-
xibile,

xibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum: metus demissum, haesitans, abiectum, &c.

Præterea miranda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignatione confect, voce utendum submissa, ac verecunda. Nec debet Orator, simul ac dicturus prodire, perfricare frontem, & in verba statim erumpere: Cateroqui futurum est, ut feroculum Oratorè jure omnes avertentur. Sed oportet, ut paululum cogitatione quasi defixus moretur: Idque tum, quòd auditores hac Oratoris cura delectet; tum ut interea ipse se colligat, & ad dicendū componat. Ità Ulysses apud Nasonè paulisper consistit, oculis in terram defixis, priusquam suam eloquentiam torrentis instar effundat: (a)

..... Oculos paulùm tellure moratos
Sussult ad proceres, excedatque resolvit
Orasond, neque abest faciendis gratia dictis.

Ab Exordio paulatim insurgit vox: ac in narrando quidem, voce utimur aperta, simplici, qualis ferè est in sermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præferim,

(a) *Metamor. lib. 13.*

tim, voce utimur acriori. In Peroratione de-
 mum, quasi partâ victoriâ, vox solet esse exci-
 tator, ut itâ, ostendat Orator, se niti bonitate
 causæ, magnamque fiduciam in auditorum
 probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De monotonia, & cantu.

GRATA huic varietati opponitur è diametro
 GUNUS ille, infususque vocis tenor; quem
 Græci *monotoniam* vocant, & qui non modò
 dicentem enecat, sed etiam audientes exani-
 mat, & unde omnis orationis decor, ac venu-
 stas deflorescit:

.... Ut citharædus - - - - -
 Ridetur, chordâ qui semper oberrat eadem,
 inquit Horatius.

Huic, quàm tantopere commendamus, va-
 rietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud
 est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno
 fermè tenore subsultans nœnia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

℞. Huic incommodo remedium adhibebi-
 tur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidia-
 nis æquabiliter, & rotundè pronunciandis as-
 suecant; neque verò statim ad tragicam gran-
 ditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronun-
 tiant, germanum sensum penitus animadver-
 tant. 3. Si interdum vernaculâ, non illa infla-
 tragicaque, sed simplicia, & quotidiana pro-
 nuntient.

4. Exer-

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant, quid submissè, ac leniter, quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatiùs dicendum sit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisque versari.

Tercia circa vocem lex hæc est, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimium acuta sit, contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris ingenium, ut vocalissimum quemque, & valentissimum lateribus, ità optimum oratorem judicet, nullamque putet egregiam, nisi quæ (a) *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamoræ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum suppfusiones, & brachiorum remigatio & totius corporis dissoluta quædam, intemperansque jactatio, & illa denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim

(a) *Pontem indignatus Araxes Virg.*

enim venustissimè, clamorosos hujusmodi *latratores* verius quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa (b) Stentorea voce tamquam in jumento, suam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine possunt Oratores dici, quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. De Gestu.

VOcem subsequi debet Gestus, & varios animi sensus cum illa simul aperire. Quæ de re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ sæculi nostri moribus suæ accommodata. Multa siquidem ex antiquorum gesticulatione profus obsolevisse videmus.

Quid est Gestus?

R. Gestus, inquit Valla, est actio quedam, & quasi pronuntiatio corporis; seu mavis cum Quintiliano, *Gestus est totius corporis motus, & confirmatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

R. 1. Nihil in illo sit effæminatum, & molles; nihil nimis exquisitum, aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam, artemque

redo.

(b) Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis aequabat. Unde ab Homero vocatus vocem aream habens.

redoleat. Monet enim Fabius actionem non esse delicias, nimiamque curam molliendam; & comptis illis, delicatisque Oratoribus saepenumero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitati contigit. Cum enim gens effeminata, & chorearum ad insaniam avida, suos etiam equos ad numerum, symphoniarumque saltare docuisset, cum deinde ex umbraculis in solem, ac pulverem contra Crotoniatis hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum, & martis ignari, motibus compositis, saltibusque numerosis repente lascivientes, se, & exercitum totum miserè perdiderunt, Ita umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem usque venustuli, quando ex domestica exercitatione, in medium agnen, in pulverè, in clamorem, in castra, atque aciem forenses prodierunt, & se, & causas suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in gestu sit durum, aut agreste, nè dum molliem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamus incidere. Quamquam, si in alterutro peccandum non esset, facilius excusaretur rustica quædam simplicitas, quam putidiuscula gestus, vocis, & habitus affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut status corporis sit celsus, & erectus, trunco magis toto, virilique

quadam laterum inflexione se se Orator moderetur. 2. Nè in statum morem obrigescat, quasi si veru deglutisset, ut faceret ajebat Epictetus. 3. Ne crebris, & incompositis corporis commotionibus vehementius agitetur, more furentis Sibyllæ:

.... Cui pectus anhelam

Et rabie fera corda tument.....

Vitiosum quippe est huc illuc curitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, sed fatagere*, non illepide dicebatur. Et cum alius quidam non minus auduofus Orator multum concursasset in dicendo, facete rogavit eum adversarius Virginius; *Quot demum passuum millia declamasset?* Cælius quoque Severus adversus circuncursitantes hujusmodi Oratores solebat poscere lineam, quæ immodicas illorum excursiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione servandum est?

R. Vitiosa est frequentior capitis jactatio, Mæadum instar, de quibus Catullus; carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ, aut instar famosæ illius Messalinæ, de qua Tacitus. 11. Annalium: *Ipsa crine fluxo, Thyrsum quatens, juxtaque Silius beaera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.*

Non

Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione languorem: & averfione indignationem; aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod semibarbarum est; ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ita Aulonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si faxea, Rufus

Cur id ait? semper faxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demisso, & obstipito, vel in cervicem reflexo; sed recto potius celsoque: quamquam hic quoque modus servandus est, nè audaciæ, ac arrogantæ videatur; & capitis demissio potest aliquando tristitiam, luctum, mærorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ studium perbellè significare.

Sed in ore, vultuque, & oculis sunt indices, Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem; modò mœstum, nunc blandum, nunc minacem. Ità Horatius;

Tristia mœstum

Vultum verba decent: iratum plena minarum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaque hilaritatis indicium est: contra verò severitas indicatur fronte corrugata, caperataque, & supercilii vel contractis, vel etiam inæqualibus. Unde

Zz

Tullius

Tullius in Pisonem: *Altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio respondit* & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tanquam Rhadamantus ille niti videretur: Hinc etiam Petronius Arbiter:*

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?
Et post illum Martialis lib. 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,
Terraram dominum pone supercilium.

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cœlum sublati, ut res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentis lumina frustra.

Oculos avertere averfantis est, vel fastidientis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra, conspecto apud inferos Ænea:

Illam solò fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animū produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde Æn. 2.

Dū stupet, obtutuque hæret defixus in uno.
Præterea demissi oculi modestiã, pudoremque significant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum, & de missa voce locuta est:

Quid in Brachii moderate ratione servandum?

R. Brachia nec deortum incomposita pendant.

deant, nec immodicè præjiciantur, nisi in affectu vehementiori. Brachium extensum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, est pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togâ constitutis, ut exercitatione, ludoque campestri tunicati (a) uterentur.*

Quid circa manus, digitosque præcipitur?

R. Manus, sinè quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quæ motus habeant, inquit Fabius. . . Jam ceteræ partes loquentē adjuvant: hæc, propè est, aut dicam, ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, penitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulùm effervescente cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admoventur, cum de seipso quis loquitur; ac cum alloquitur alium, ad illum, extenditur.

Z 3

3. Ma-

(a) Alii legunt uteremur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit, inquit Fabius: dextra se frequenter accommodat: sive in digitos argumenta digerimus, cau-
samque, ut olim Hortensius consueverat, par-
timur in digitis (quem morem hodieque non-
nulli non infeliciter, imitantur) sive aduersas
palmas, quasi repellendo, & repudiando obji-
cimus.*

4. Solœcismus gestu committitur, cùm ali-
ud voce, aliud gestu monstramus; ut Rhetor
ille, qui cœlum appellans, tellurem intuebatur,
gestuq; monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione,
Supplicamus manibus elatis, junctisque. Con-
firmamus manibus pronis, gravi quodam, &
decenti motu depressis,

6. Admirantium est manus tollere. Unde
Tullius in Academicis Quæstionibus: *Hortensi-
us autem vehementer admirans, quod quidem
perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam ma-
nus sæpè tolleret. Et ad Cæsarem, Epistolarum
librò septimò, Sustulimus manus, ego, & Bal-
bus. Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmi-
ne 53.*

Admirans ait hæc, manusque tollens:

Dii magni, (a) Salapusiū disertū! 7.

(a) *Salapusius nomen cōpositū ex sale, & pusi-
us sive pusio, quasi dicas, pusio plenus salis, & fa-
ceium, quod de Calvo dictū ob pusillā staturam.*

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimusq; silentiū. Hinc Persius in Satyris:
Fert animus catidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manūs. . . ,

Lucanus etiam Librō primō de Cæsare,

. Tumulum

Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

8. Manus ori admota tacentis, & silentium suadent s habitus est, *Digito compeſce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam gestu simulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius antequam diceret, barbâ demulcere, quod hodieque nonnulli solent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosū est que que manus vel supra caput; attollere, vel infra pectus demittere; præterquã in summis affectibus. (cum est.

10. Pectus ferire, aut femor, propè sceni-

11. Manus optimè à sinistro incipit latere, dextroque deponitur.

12. Hoc esse cavendum, ait Cicero, nè nimix sint digitorum argutiæ, neve immodica sit illorum gesticulatio, quo vitio laboravit sumus Orator Hortensius. *Cum enim* inquit Agellius, *manus ejus, inter agendum, essent argute admodum, & gustuosa, maledictis, compellationibusque probrosis jactatus est; multaq; in eum quasi*

quasi in bistrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.

Has autem omnes, quas hæcenus diximus, Oratoris virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabili Demosthenis exemplo, qui cum (a) primam artis suæ litteram dicere nequireret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis oricalculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusque fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus: cui scilicet plus multo quàm præceptis esse tribuendum existimavimus.

Finis Libri Quinti.

(a) *Litteram R.*

I N D E X C A P I T U M.

Elementa Rhetoricæ.

CAP. I. De Fabula	pag.	1.
§. I. De variis Fabularū generibus.		2.
§. II. De Fabula Rationali, sive Parabola ibid.		
§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.		3.
§. IV. De Fabula Mixta.		5.
§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.		6.
§. VI. De utilitate Fabulæ.		7.
CAP. II. De Narratione.		11.
§. I. De virtutibus Narrationis.	ibid.	
§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.		17.
§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum Exempla.		23.
CAP. III. §. I. De Chria.		31.
§. II. Chria verbalis in hanc Virgiliū sententiam: Breve, & irreparabile tempus omnibus est vitæ.		41.
§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.		46.
CAP. IV. De Amplificatione.		48.
§. I. De Amplificatione rerum.		51.
§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.	ibid.	
§. III. De Amplificatione per congeriem ad-		ad-

adjunctorum.	52.
§. IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium,	53.
§. V. De Amplificatione per congeriem can- sarum, & effectuum.	56.
§. VI. De Amplificatione per congeriē con- sequentium.	ibid
§. VII. De Amplificatione per cōparationes, similitudines, & exempla.	57.
§. VIII. De Amplificatione per conflictionē contrariorum.	59.
§. IX. De Amplificatione per incrementū.	60.
§. X. <i>per Verba Metaphorica</i>	61.
§. XI. <i>per Verba superlativa</i>	62.
§. XII. <i>per Verba Synonyma</i>	63.
§. XIII. <i>per Verba gradum</i>	64.
§. XIV. <i>per Comparationes</i>	65.
§. XV. De Amplificatione per repetitio- nem.	66.
§. XVI. Quid sit in Amplificatione vitan- dum.	68.
Proœmium Rhetoricæ.	69.
§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.	ibid.
§. II. De materia Rhetoricæ.	71.
§. III. De partibus Rhetoricæ.	73.
§. IV. De dignitate, & utilitate Rhe- toricæ.	74.
De Imitatione.	75.

LIBER I.

De Elocutione.

CAP. I. De Figuris, seu Schematibus.	86.
§. I. De Figuris Sententiarum.	87.
§. II. De Figuris ad movendum idoneis. <i>ibid.</i>	
§. III. De Dubitatione.	91.
§. IV. De Obssecratione.	92.
§. V. De Imprecatione.	93.
§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.	94.
§. VII. De Præteritione, & Reticentia.	95.
§. VIII. De Expolitione.	97.
§. IX. De Epiphonemate.	<i>ibid.</i>
CAP. II. De Figuris ad delectandum magis idoneis.	99.
§. I. De Apostrophe.	<i>ibid.</i>
§. II. De Hypotypossi.	101.
§. III. De Prosopopœia.	102.
§. IV. De Ethopœia.	104.
CAP. III. De Figuris ad docendū idoneis.	107.
§. I. De Anrithesi.	<i>ibid.</i>
§. II. De Sulentatione.	108.
§. III. De Communicatione.	109.
§. IV. De Correctione.	<i>ibid.</i>
CAP. IV. De Figuris verborum.	110.
§. I. De Tropis,	<i>ibid.</i>
§. II. De Metaphora.	111.
§. III. Quid vitandum in Metaphora.	114.
§. IV. De Allegoria.	117.
§. V. De Metonymia.	118.

§. VI.

§. VI. De Synecdoche.	121.
§. VII. De Ironia.	122.
§. VIII. De Sarcasmo.	126.
CAP. V. De Figuris verborum propriè dictis, seu que non sunt Tropi.	127.
§. I. Figura per Affectiorem.	128.
§. II. De Figuris per Detractionem.	132.
§. III. De Figuris per similitudinem.	133.
§. IV. Appendix de Transitione.	135.
CAP. VI. De Periodo.	140.
§. I. De partibus Periodi.	141.
§. II. De variis Periodorū generibus.	142.
§. III. De legibus ac regulis Periodi.	143.
§. IV. De artificio Periodi amplificanda.	145.
§. V. De numero, & cæteris virtutibus Pe- riodi.	147.
§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest nu- merosa Periodus.	148.
§. VII. Quomodo parari possit facultas nu- merosè dicendi.	154.
CAP. VII. De Stylo oratorio.	155.
§. I. De Stylo sublimi.	157.
§. II. De Arte cõparandi Styli sublimis.	158.
§. III. De Stylo simplici.	160.
§. IV. De Stylo mediocri.	ibid.
§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.	162.
§. VI. De Stylo vitioso.	163.
§. VII. De Stylo Laconico, & Asiatico.	165.

LIBER. II.

De Inventione.

178

CAP. I. De Locis intrinsecis.	179.
§. I. Definitio.	ibid.
§. II. Enumeratio partium.	183.
§. III. Notatio Nominis & Conjugata,	185.
§. IV. Genus, & Species, seu Forma.	188.
§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.	191.
§. VI. Contraria, & Repugnantia.	193.
§. VII. Adjuncta.	195.
§. VIII. Antecedentia, & Consequentia.	198.
§. IX. Causa.	ibid.
§. X. Effecta.	202.
§. XI. Comparatio.	203.
CAP. II. De Locis extrinsecis, seu remotis.	205.
CAP. III. De secunda inventionis parte, seu de motibus excitandis.	211.
§. I. De Amore, & Odio.	213.
§. II. De Metu, Spe, & Audacia.	216.
§. III. De Misericordia.	220.
§. IV. De Ira, & Indignatione.	223.
§. V. De Mantuerudine.	227.
§. VI. De Emulatione.	229.

LIBER. III.

De Dispositione.

CAP. I. De Exordio.	234.
§. I. De variis Exordiorum generibus.	235.
§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.	237.
§. III. De variis Exordiorum fontibus.	240.
§. IV.	

§. IV. De officio, ac munere Exordii.	244.
§. V. De paranda attentione.	248.
§. VI. De propositione.	252.
§. VII. De Divisione.	254.
CAP. II. De Confirmatione.	255.
§. I. De Confirmatione propriè dicta.	ibid.
§. II. De Syllogismo.	257.
§. III. De Enthymemate.	260.
§. IV. De Inductione.	262.
§. V. De Exemplo.	264.
§. VI. De Dilemmate.	265.
§. VII. De Crocodilo, & de argumento in- solubili.	267.
§. VIII. De Sorite, & Epicheremate.	268.
CAP. III. De Confutatione.	270.
CAP. IV. De Peroratione.	273.
§. I. De Enumeratione,	ibid.
§. II. De affectuum Commotione.	275.

LIBER. IV.

De Diversis Orationum generibus.

CAP. I. De Oracionibus, quæ pertinent ad ge- nus demonstrativum.	280.
§. I. De oratione Panegyrica.	ibid.
§. II. De Inventionibus, & fontibus Panegy- rici.	281.
§. III. De tēpore, quod ortū antecessit.	283.
NB. <i>Sequentes numeri marginales ob errorem Typi repetiti à numero 284. ad similem.</i>	
§. IV. De iis, quæ in vita ipsa laudari pos- sunt.	248.
	§. V.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.	250.
§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.	255.
§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.	256.
§. VIII. De oratione natalitia, seu Gene- thliaca.	260.
§. IX. De oratione nuptiali, sive Epithalamio.	263.
§. X. De laudatione Funebri.	265.
§. XI. De oratione Eucharistica.	271.
§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.	275.
CAP. II. De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.	279.
§. I. De Suasione.	ibid.
§. II. De variis variarum ætatum moribus.	284.
§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.	287.
§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.	292.
§. V. De Concitatione, & Conciliatione.	295.
§. VI. De Commendatione.	296.
§. VII. De Petitione.	298.
§. VIII. De Consolatione.	299.

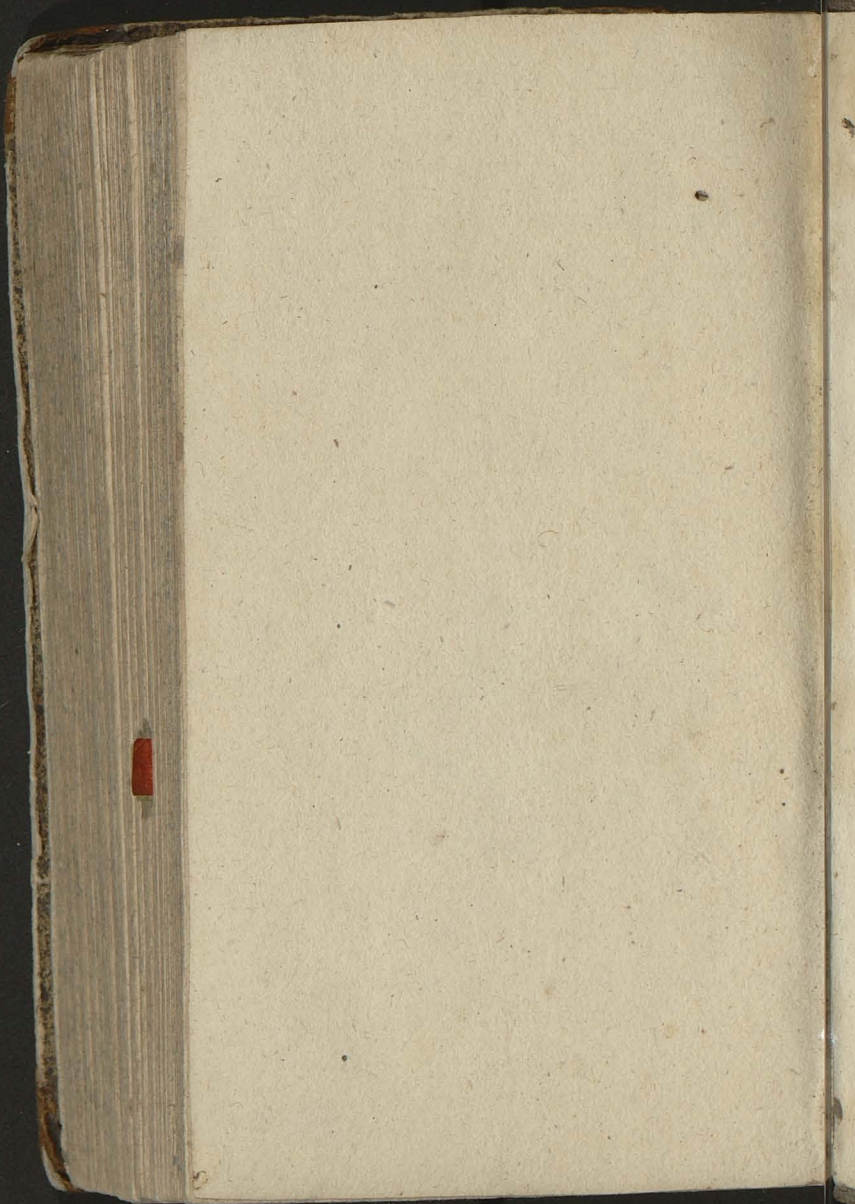
L I B E R. V.
De Pronuntiatione,

§. I. De Memoria.	303.
§. II. De Voce.	304.
§. III. De monotonia, & Cantu.	306.
§. IV. De Gestu.	308.

ERRATA CORRIGE.

Pag.	Verfu		
3.	20.	neque	namque.
8.	19.	commendandos	emendandos
22.	20.	hac illum	bacillum
24.	29.	ab Theſeum	ob Theſeum
28.	20.	intectum	intactum
32.	4.	Clopio	Clodio
36.	24.	verterat	everterat
43.	tit.	lementa	elementa
49.	10.	animarum	animorum
60.	16.	congeſtos	congeſtas
67.	12.	an docentum	nam docentur
81.	19.	Tulliat	Tullius
108.	tit.	Aotis	Artis
150.	14.	plurimum	pluriam
167.	1.	fiteris	litteris
199.	2.	ſit	ſit
214.	19.	amima	anima
226.	29.	pertingebot	pertingebat
237.	23.	computabile	commutabile
239.	9.	magnitudni	magnitudini
243.	21.	ſint	ſunt
259.	21.	ſi guris	figuris
253.	19.	qualem.	qualem
256.	28.	annem.	annem
257.	21.	juſtiſſimum	juſtiſſimum
260.	29.	Deum feliter	Deum feliciter
261.	25.	Erit	Erit
270.	17.	libueris	liberius
273.	23.	ſi rex, ſi	ſi res ſit
290.	24.	fraudenti	fraudenti,
296.	26.	Quod	Quot

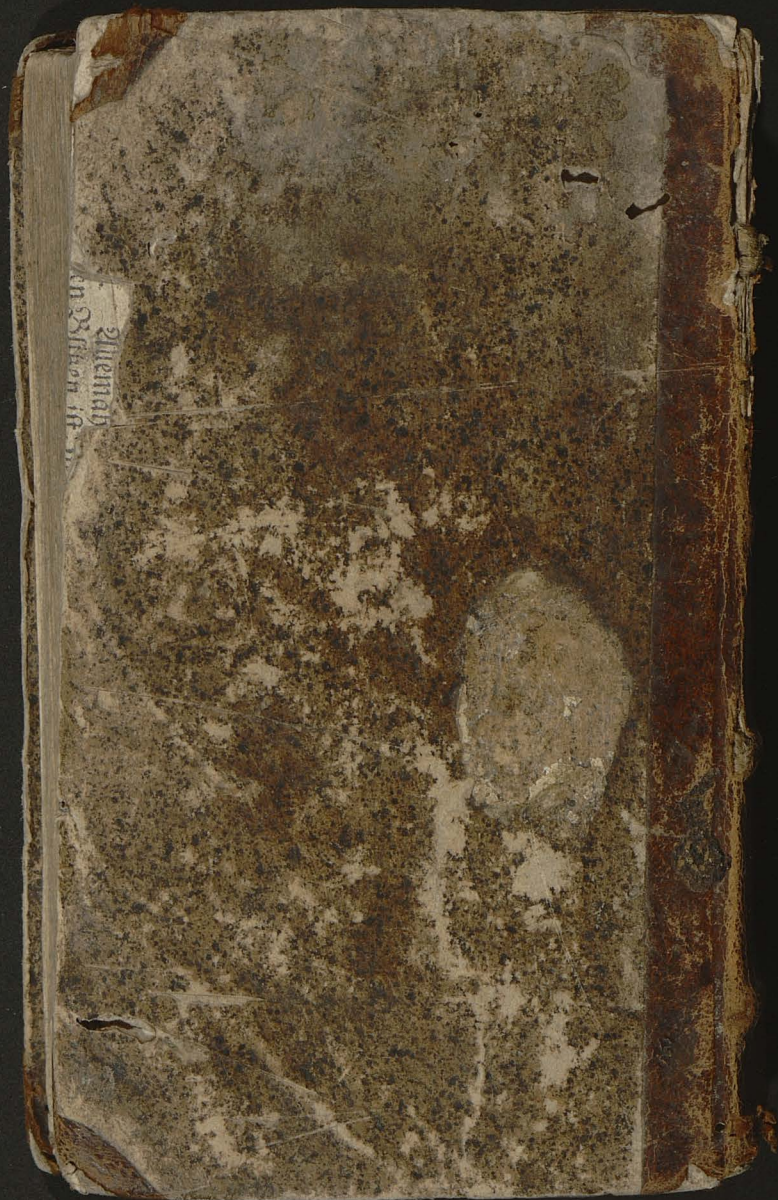
727.
000
410
17
1
7
10
110
110
110

Biblioteka Jagiellońska

stdr00233926

211
an 211
211